

ЕДГАР АЛЪН ПО

БЕЗ
ДЪХ

НАРОДНА КУЛТУРА

ЕДГАР АЛЪН ПО БЕЗ ДЪХ

Превод: Георги Славов

chitanka.info

СЯНКА — ПРИТЧА

*Да! Ако ще би и в долината
на сянката да прекрача...*

Псалом от Давида

Ти, който четеш, си все още сред живите, но аз, който пиша, отколе вече ще да съм извървял своя път към селенията на сенките. Защото, истина говоря, невнятни неща ще станат, незнайни неща ще се разкрият и несчетни лета ще се изнижат, дорде хората спрат очи върху тази хроника. А тогаз, когато спрат очи, едни няма да хванат вяра, други ще се усъмнят, но ще се намерят и неколцина, на които не малко храна за размисъл ще дадат писмената, изсечени тук с железния резец.

Годината бе година на ужас и на изпитания, по-безпределни от ужаса, за които няма още име на тази земя. Защото безчет знамения и поличби се явиха; и надлъж, и нашир, над море и над суша в необятния простор Чумата размахваше черни криле. Ала за онези, които разбираха езика на звездите, не убягна прокобата, изписана по небесата; и за мен, гърка Оинос, един измежду тях, бе напълно ясно, че е настъпило вече голямото слънчево противостоене на седемстотин деветдесет и четвъртата година, когато в дома на Ариес^[1] планетата Юпитер се съчетава с червения пръстен на гибелния Сатурн. Духът на неведомото, който витаеше в небесата, ако не изпадам в прекалено голяма заблуда, намери израз не само във физическата орбита на планетата Земя, но и в душата, въображението и помислите на целокупното човечество.

Над потири хиоско вино, между стените на патрициански дом в мрачния град на име Птолемаис, седяхме ние, седмина, през нощта. Към нашата зала нямаше друг вход освен грамадната бронзова врата — вратата, изработена от занаятчията Коринос, и бидейки дело на изкусен майстор, тя се залостваше отвътре. А черните завеси в мрачната стая укриваха от взора ни луната, посърналите звезди и

безлюдните улици... ала не успяваха да прогонят прокобата и спомена за Злото. Край нас витаеше нещо, което не ми се удаваше напълно ясно да проумея... нещо, и материално, и нематериално... нещо угнетително в атмосферата... някакво усещане, сякаш те душат... безпокойство... и над всичко тегнеше онова ужасяващо състояние на съществуването, когато нервите са изопнати, сетивата — изострени и будни, а могъществото на съзнанието лежи унесено в дрямка. Смъртна тегота бе надвиснала над нас. Усещахме я как налива крайниците ни... покъщнината... потирите, от които пиехме; всичко бе подтиснато от нея, отпуснато... всичко освен пламъците на седемте железни светилника, озаряващи нашия пир. Възправяйки се в удължени, стройни, светливи силуети, те горяха бледи, съвсем неподвижни; а в огледалото, изплувало от тяхното сияние върху кръглата абаносова маса, около която седяхме, всеки от нас присъстващите съзираше бледината на собствения си лик и неспокойния блясък в сведените очи на другарите си. При все това се смеехме и се веселяхме кой както може... но някак неестествено и пресилено; пеехме песните на Анакреон, което бе чиста лудост; пиехме без мяра, макар и пурпурното вино да ни напомняше кръв. Защото в залата имаше още един присъстващ в лицето на младия Зоил. Мъртъв, той лежеше изопнат в цял ръст, загърнат в саван; добрият и злият дух на пиршеството. Уви! Той не взимаше участие в нашето увеселение, само лицето му, обезобразено от чумата, и очите, в които Смъртта не бе успяла да угаси напълно пламъка на гибелната треска, само те единствени сякаш проявяваха онова любопитство към нашата веселба, каквото мъртвите навярно биха могли да проявяват към веселбата на тези, чиято смърт е пред прага. Макар и да усещах — аз, Оинос, — че очите на покойника се взират в мене, пак се мъчех да не пускам до съзнанието си горчивината на техния израз, втренчено забивах поглед в гълбините на абаносовото огледало и с гърлен, звучен глас пеех песните на Теиосовия син. Ала малко по малко песните ми глъхнеха, ехото от тях се рееше далече-далече нейде сред черните траурни драперии на залата, изгуби сили, накрая се превърна в неразличим отглас и тъй замря. И ето — из черните драперии, където отзвучите от песента замряха, към нас пристъпи тъмна и неясна сянка — сянка, каквато човешкият силует би хвърлил, когато месецът тегне ниско в небесата: но това не беше сянка ни на човек, ни на бог, ни на друго някое познато

нам същество. Миг-два, трепетна, тя се лута из драпериите, дордето най-после ярко се открие върху бронзовия лик на вратата. И при все това сянката бе смътна, безформена, неясна, бе сянка нито на човек, ни на божество: ни на гръцко божество, ни на халдейско божество, нито дори на египетско божество. И там спря тя, сянката, на бронзовия праг, под арката на двете колони, ограждащи вратата, закова се неподвижна и безмълвна и така остана. А вратата, при която сянката се спря, беше, ако паметта ми не ме мами, точно срещу нозете на младия Зоил, загърнат в саван. И ние седмината, виждайки как сянката се появява измежду драпериите, не посмяхме да я погледнем открито, само сведохме очи и втренчено забихме взори в глъбините на абаносовото огледало. И накрая аз, Оинос, отроних едва чуто няколко слова — попитах сянката къде е нейното обиталище и как се именува. И сянката отвърна:

— Аз съм *сянка* и моето обиталище е близо до катакомбите на Птолемаис, досам мрачните поля на Хелузион, дето те опират о зловонния Харонов канал.

Тогава от ужас и седмината подскочихме разтреперани от столовете, стояхме уплашени и обзети от треска, защото в гласа на сянката прозвънваха тонове, които не бяха тонове само на едно същество, а на множество същества, и от слог на слог, преливайки се, те пронизваха скръбно слуха ни със спомена за дълбоко скътаната в паметта ни и добре позната реч на хиляди и хиляди мъртви другари.

---

[1] Съзвездие в северното полушарие, под съзвездието Андромеда, дало името си на зодията Овен. — Б.пр. ↑

КЛАДЕНЕЦЪТ И МАХАЛОТО

*„Impia tortorum longas hic turba furores
Sanguinis innocui, non satiata, aluit.
Sospite nunc patria, fracto nunc funeris antro.
Mors ubi dira fuit vita salusque patent.“^[1]*

(Четиристишие, съчинено за вратите на базара, който трябвало да се издигне на мястото, където се намира якобинският клуб в Париж).

Смазан бях... до смърт смазан от тази безкрайна агония; и когато най-подир свалиха оковите и ми разрешиха да седна, усетих как съзнанието ме напуска. Присъдата — ужасяващата смъртна присъда — бе последната ясна и отчетлива членоразделна реч, достигнала слуха ми. После шумът от гласовете на инквизиторите сякаш се сля в недействителен, неразличим глъч. И всели в съзнанието ми представа за *въртене* — може би във въображението си го свързах с чаткането на воденично колело. Но всичко трая само кратък миг... в следващия вече нищо не чувах. Мимо това, още известно време продължих да виждам — но как извънмерно преувеличено! — продължих да виждам устните на облечените в черни тоги съдии. Сториха ми се бели — по-бели от листа, върху който изписвам тези думи... и тънки, чак до уродливост тънки; тънки от настървения израз на твърдост... от непоклатима решителност... от студеното презрение към човешкото страдание. Видях как тези устни не престават да изричат решенията, които бяха Съдба за мен. Видях ги как се разкривяват от гибелната дума. Видях ги как окръгляват сричките на името ми и потръпнах, защото никакъв звук не последва. Обзет от умопомрачение и ужас, видях също как черните драперии, обвиващи стените на залата, беззвучно, едва забележимо се полюшват. А после очите ми спряха върху седемте

високи свещи на масата. Изпървом те ми се сториха символ на милосърдието — като че стройни, бели ангели-спасители, и после, съвсем внезапно, извънмерна погнуса сграбчи духа ми и усетих как всяка фибра на тялото ми се тресе, сякаш бях докоснал жицата на галванична батерия, а ангелите се превърнаха в абсурдни привидения с глави от пламък и аз разбрах, че от тях помощ няма да дойде. Тогава във въображението ми се прокрадна, подобно нежен мелодичен тон, мисълта колко ли сладостен е покоят в гроба. Мисълта се промъкна кротко и неусетно и вероятно много, много време мина, дордето напълно се избистри; но щом духът ми най-подир смогна изцяло да я осъзнае и да ѝ се наслади, образите на съдиите като по чудо се изличиха, високите свещи потънаха в небитието, пламъците угаснаха напълно, сподире ги безпросветен мрак; всички сетива сякаш се завъртяха лудешки и вихрено се устремиха надолу, както душата в Хадес^[2]. После мълчанието, покоят и нощта обсебиха вселената.

Бях изпаднал в несвяст, но все пак не бих казал, че напълно бях изгубил съзнание. Не ще се опитвам нито да определям, нито дори да описвам онова, което остана, и все пак не всичко изгубих. В най-непробудния сън — не! В унеса — не! В припадъка — не! В смъртта — не! Дори в гроба *не всичко* изгубваме. Иначе не би имало безсмъртие за човека. Когато се пробуждаме от най-дълбокия сън, разкъсваме тънката паяжина на *някакво* съновидение. А миг по-късно (дотогава нежна е паяжинната нишка) не помним вече какво сме сънували. Свестяваме се от припадъка, отваряме очи за живота и различаваме две състояния: първото — чувството за психическия или духовен мир; второто — чувството за физическото, за битието. И по всяка вероятност, ако, достигнали второто състояние, успеем да възстановим в паметта си възприятията от първото, тогава ще се убедим, че тези възприятия са изпълнени с красноречиви възпоминания за бездната отвъд. А тази бездна... какво е? По какво в края на краищата ще различим нейните сенки от сенките на гробницата? Но ако по наша воля не призовем възприятията от онова, което нарекох първо състояние, все пак след дълъг промеждутък не се ли появяват те, въпреки всичко, незвани, а ние се дивим, отде ли идват? Който никога не е губил свят, той никога не открива причудливи места и невероятно познати лица в пламенеещата жарава; той никога не съзира печалните видения, носещи се в пространството,

които мнозинството не забелязва; уханието на непознатия цветец не буди у него размишления и никога духът му няма да изпадне в смут от смисъла, вложен в някоя каденца, която дотогава не е докосвала слуха му.

Сред непрестанните и старателни опити да си припомня, сред ревностните усилия да извикам един-едничък спомен от състоянието на привидно небитие, в което душата ми бе изпаднала, имаше моменти, когато в съновиденията си съзирах успеха; имаше съвсем кратки, извънредно кратки мигновения, когато просветваха възпоминания, за които по-късно избистреният ми разсъдък ме уверяваше, че е възможно да имат връзка единствено със състоянието на привидно изгубеното съзнание. Тези сенки от спомени смътно разказват за издължените фигури, които ме сграбчиха и мълчаливо ме понесоха надолу... надолу... и все надолу... дордето просто от мисълта за безкрайното пропадане ми се зави свят. Те разказват и за невнятия ужас в сърцето ми, разбуден от необичайното безмълвие на самото сърце. А после някакво чувство на внезапна неподвижност парализира всичко, като че онези, които ме носеха (призрачно шествие!), бяха преминали при спускането пределите на безпределното и бяха спрели да си починат от уморителното усилие. След това призовах в паметта си униинето и скръбта, а накрая всичко затъгна в *безумие* — в безумието на памет, която се рови в забраненото.

Съвсем неочаквано в душата ми отново нахлу движение и звук — неспокойното движение на сърцето, а в ушите ми — звънът от неговото туптене. После затишие, в което всичко е безгранична празнота. И повторно звук, движение и съприкосновение — някаква тръпка по цялото тяло. И съзнанието, че съществувам, без мисъл — състояние, което дълго, дълго трая. И пак, съвсем неочаквано, *мисъл* и разтрисащ ужас, и ревностно усилие да схвана истинското си състояние. Сетне могъщият порив да изпадна в несвяст. И неудържимото възвръщане на душата към живот, успешният опит да се раздвижи. И ето спомена, цял-целеничък: процеса, съдиите, черните драперии, присъдата, прилошаването, припадъка. Най-после пълното забвение на всичко последвало... на всичко, което дни по-късно и със свръхусилия успях, макар и смътно, да си припомня.

До този момент не бях отварял очи. Усещах, че лежа възнак, без окови. Протегнах ръка и тя се отпусна тежко върху нещо твърдо и

мокро. Оставих я да лежи дълго там; в това време се мъчех да си представя къде и в какво състояние се намирам. Исках, силно исках, но не се осмелявах да погледна. Не се страхувах от това, че ще видя ужасяващи неща, а от това, че *нищо* няма да видя. Най-сетне, със стегнато от безумно отчаяние сърце, рязко отворих очи. Тозчас най-лошите ми помисли се потвърдиха. Чернотата на предвечна нощ ме обгръщаше. Дишах с мъка. Непрогледният мрак сякаш ме подтискаше и душеше. Въздухът бе непоносимо спарен. Продължих да лежа неподвижен, опитах се да събера мислите си. Призовах в паметта си съда на Инквизицията и се постарях оттам да извлека заключение за действителното си състояние. Бяха прочели присъдата, а ми се струваше, че много, много време бе изтекло оттогава. При това ни за миг не допусках, че наистина може да съм мъртъв. Подобно предположение, независимо от онова, което сме чели в литературата, безусловно е несъвместимо с действителността; но все пак къде и в какво състояние се намирах? Осъдените на смърт, знаех, загиваха обикновено на *auto-da-fé*, едно от които се бе състояло същия ден вечерта, когато ме съдиха. Не бях ли въдворен наново в тъмницата, за да дочакам следващото жертвоприношение, което можеше да отлагат много и много месеци? Веднага разбрах, че не е възможно. С жертвите се разпореждаха незабавно. Освен това в предишната тъмница, както и във всички килии на осъдените на смърт в Толедо, подът е каменен и в тях все пак прониква светлина.

Ужасяваща мисъл отприщи внезапно порои кръв към сърцето ми и наново изгубих съзнание за миг. Когато дойдох на себе си, веднага скочих, всяка моя фибра конвулсивно трепереше. Заразмахвах ръце обезумял — нагоре, встрани, във всички посоки. Нищо не докоснах; и все пак се ужасявах да прекрача и една стъпка, да не би да са ме затворили между стените на *гробница*. Пот изби от всяка пора, едри, студени капки оросиха челото ми. Най-послед агонията пред неизвестността стана непоносима и аз предпазливо пристъпих с протегнати напред ръце, а очите ми почти изскочили из орбитите от надеждата да доловят някакъв, макар и едва съзрим лъч светлина. Продължавах да крача, а наоколо все същият мрак и пустота. Вече дишах по-леко. Очевидно съдбата ми поне не бе от най-страшните.

И така, докато продължавах да пристъпвам предпазливо, в ума ми загъмжаха хиляди смътни слухове за ужасите на Толедо. За

тъмниците разказваха странни неща — басни, в които винаги съм вярвал, — но все пак странни, прекалено чудовищни, за да ги повториш освен шепнешком. Дали ме бяха оставили да загина от глад в този подземен свят на тъмнината? Или пък ме очакваше още по-зловеща участ — и каква ли? Че краят ще бъде смърт — и то смърт, далеч по-мъчителна от обикновената, — не се съмнявах, защото прекрасно познавах нрава на моите съдници. Начинът и часът, ето кое единствено ме занимаваше и разстройваше.

Най-сетне протегнатите ми ръце докоснаха масивно препятствие. Стена, очевидно каменна зидария — много гладка, хлъзгава и студена. Тръгнах покрай нея; пристъпвах, изпълнен с боязливото недоверие, което старинни предания ми бяха вдъхнали. Но по този начин нямаше да установя размерите на моята тъмница, тъй като можех да я обиколя в кръг, без да разбера, и пак да стигна дотам, откъдето бях тръгнал, до такава степен еднаква изглеждаше стената. Ето защо потърсих ножа, който бе в джоба ми, когато ме въведоха в залата за мъчения, но го нямаше; бяха ме преоблекли в безформена власеница от груб плат. Мислех да забуча острието в някоя тясна пукнатинка на зидарията и така да отбележа мястото, откъдето тръгвам. Макар и нищожно, в първия миг това затруднение се стори на обърканото ми съзнание непреодолима пречка. Откъснах парче от подгъва на власеницата и поставих ивицата надлъж, под прав ъгъл спрямо стената. Обхождайки опипом затвора, когато ключех кръга, нямаше как да не се натъкна на парцалчето. Поне така разсъждавах; но не предвидих нито големината на тъмницата, нито собствената си слабост. Подът беше влажен и хлъзгав. Олюлявайки се, продължих да пристъпвам, дордето се препънах и паднах. Безпределната умора ме застави да остана така, проснат ничком; след малко, както лежах, ме налегна дрямка.

Когато се пробудих и протегнах ръка, до себе си напипах парче хляб и кана вода. Чувствувах се крайно изтощен, за да размишлявам върху това обстоятелство; ядох и пих жадно. След малко поднових обиколката на затвора и с голямо усилие най-сетне стигнах до парченцето плат. Преди да падна, бях преброил петдесет и две крачки, а сега, подновявайки обхода, преброих още четиридесет и осем и стигнах парцалчето. Следователно крачките бяха всичко сто: ако приемем две крачки за ярд, тогава обиколката на тъмницата бе петдесет ярда. И понеже открих множество ниши и ъгли в стената, не

бе възможно да си съставя заключение за формата на криптата — защото не можех да се съмнявам повече, че това е крипта.

Целта на издирванията ми бе незначителна, а надеждата — решително никаква; и все пак смътно любопитство ме подбуждаше да продължа. Откъснах се от стената и реших да прекося надлъж пространството. Отначало пристъпвах извънредно предпазливо, защото подът, въпреки солидната настилка, бе предателски хлъзгав. Но после събрах достатъчно смелост и не се побоях да закрача с потвърда стъпка... стараех се да вървя по права линия, доколкото е възможно. Бях направил вече десет-дванадесет крачки по този начин, когато парцалчето, откъснато от подгъва на власеницата, се омота в нозете ми. Подхлъзнах се и тежко се строполих по очи.

Стреснат от падането, в първия момент не успях да осъзная едно обстоятелство, което десетина секунди по-късно, както лежах по очи, привлече вниманието ми и ме изуми. Ето какво бе то: брадата ми опираше о пода на килията, но устните и горната част на главата, макар и явно по-ниско от брадата, не докосваха нищо. Същевременно челото ми се къпеше в хладни изпарения, а своеобразната миризма на гниеща плесен дразнеше ноздрите ми. Протегнах ръка и потръпнах; разбрах, че съм паднал досам ръба на кръглоуст кладенец, чиито размери естествено нямаше как да установя в момента. Опипвайки зида отвътре, точно под перваза, успях да откъртя малко парче и да го пусна в бездънната яма. Много секунди изтекоха, а до ушите ми долиташе само отзвукът от чаткането му о стените на бездната, докато падаше; най-сетне чух приглушен плисък на вода, последван от силен екот. В същия миг над главата ми се разнесе звук, наподобяващ бързото отваряне и затваряне на врата, и слаб лъч неочаквано проблесна в мрака и също тъй неочаквано угасна.

Ясно прозрях гибелта, която ми готвеха, и се поздравих за навременното подхлъзване, чрез което я избягнах. Още една крачка и светът нямаше да ме види вече. А смъртта, от която току-що се изтръгнах, се отличаваше със същите онези белези, които ми се бяха стрували баснословни и невероятни в слуховете за Инквизицията. Жертвите на нейната тирания имаха избор: или смърт чрез най-жестоки физически мъчения, или смърт, причинена от най-отвратителни душевни терзания. За мен бяха определили втория вид. Продължителното страдание дотолкова бе разстроило нервите ми, че

се разтрепервах дори от звука на собствения си глас; бях се превърнал напълно в подходящ обект, годен за всевъзможните изтезания, които ме очакваха.

Цял се тресях и пипнешком се върнах до стената, решен да загина по-скоро до нея, отколкото да рискувам със страхотиите на кладенците, които въображението ми рисуваше пръснати навред из цялата тъмница. При друго състояние на духа бих събрал достатъчно смелост да туря начаса край на страданията си, като се хвърля в някоя от тези бездни, но сега бях най-големият страхливец. Не можех и да забравя онова, което бях чел за подобни кладенци — *мигновеното* прощаване с живота ни най-малко не влизаше в техния чудовищен замисъл.

Дълги часове разтревоженият ми дух ме държа буден, но накрая отново задряхах. Когато се събудих, до себе си намерих, както и преди, парче хляб и кана вода. Палеца жажда ме изгаряше и аз пресуших съдинката на един дъх. В нея сигурно имаше нещо сънотворно, защото, преди още да я бях допил, почувствувах, че изпадам в непреодолим унес. Дълбок сън ме налегна — сън, подобен на смъртта. Колко е продължил, разбира се, не зная; но когато отново отворих очи, околните предмети се виждаха. Някакъв призрачен, сернист блясък, който в началото не разбрах откъде идва, ми даде възможност да огледам големината и формата на тъмницата.

В размерите бях сгрешил твърде много. Обиколката на стените не беше повече от двадесет и пет ярда. Няколко минути този факт ме държа в напразна тревога — да, напразна, защото при гибелното положение, в което се намирах, можеше ли да има нещо по-маловажно от размерите на моята тъмница? Но мисълта ми се вкопчи с безразсъдно любопитство о незначителните подробности и аз се заех старателно да оправя грешката, която бях допуснал при размерването. Най-после истината проблесна в ума ми. При първия опит да се ориентирам, до момента, в който паднах, бях преброил петдесет и две крачки: тогава сигурно съм бил на крачка-две от парченцето плат; фактически почти съм бил свършил обиколката на криптата. Но нали тогава заспах... и когато съм се събудил, навярно съм се върнал по собствените си стъпки — ето как съм предположил, че обиколката е приблизително два пъти по-голяма, отколкото е в действителност. Обърканото ми съзнание ми беше попречило да забележа, че когато

предприех пътешествието, стената бе отляво, а когато го свърших — отдясно.

И по отношение на формата се бях измамил. Като напредвах опипом, бях открил множество ъгли и това ме бе накарало да предположа, че килията ми има съвсем неправилни очертания; до такава степен объркващо действа непрогледният мрак, когато човек се пробужда от летаргия или от сън! Чупките представляваха просто няколко леки вдлъбнатини или ниши, разположени на неравни промеждутъци. Всъщност килията имаше квадратна форма. Онова, което преди бях взел за зид, сега ми се стори желязо или някакъв друг метал на големи плочи, чиито ръбове образуваха вдлъбнатини. Цялата повърхност на този металически затвор бе неумело изрисувана с всевъзможни отвратителни и гнусни символи на религиозните предразсъдъци за следсмъртието. Дяволи с отблъскващи лица, с теласкелети, както и някакви други, дори още по-страхотни изображения се ширеха и грозяха всички стени. Забелязах, че макар и рисунките да изглеждаха ясни, боите бяха някак избледнели и помътнели, навярно от влажния въздух. Огледах внимателно и пода, който беше каменен. В средата зееше кръглият кладенец, от чиято паст се бях спасил, но той бе единственият в цялата тъмница.

Всичко това различих смътно и с много труд, защото, докато бях спал, положението ми се бе изменило рязко. Сега лежах проснат по гръб върху някакъв нисък дървен нар. С дълъг ремък, нещо като колан, ме бяха завързали здраво о него. Омотан безброй пъти около крайниците и тялото ми, каишът оставяше само главата и лявата ми ръка свободни, и то дотолкова, че да мога с голяма мъка да се присягам и да си взимам храната от една пръстена паница, поставена отстрана. С ужас забелязах, че каната я нямаше. Казвам „с ужас“, защото ме изгаряше непоносима жажда. Навярно да засият тази жажда, бе една от умишлено провежданите мерки на моите душегубци, защото храната в паницата беше просто парче месо с прекалено силни подправки.

Вдигнах нагоре очи и започнах да разглеждам тавана на килията. Беше на тридесет-четиридесет стъпки, облицован също като стените. Върху една от плочите съвсем необикновена фигура прикова изцяло вниманието ми. Представляваше рисунка на Времето, така както обикновено го изобразяват, само че вместо коса то държеше нещо,

което на пръв поглед ми се стори огромно, нарисувано махало, каквото сме виждали по старинните часовници. Обаче във външния вид на този механизъм имаше нещо, което ме накара по-внимателно да го огледам. Взрях се право нагоре към него (защото се намираше точно над мен) и ми се стори, че се движи. Миг по-късно предположението ми се потвърди. Махалото се движеше едва забележимо и естествено много бавно. Уплашен донякъде, ала повече учуден, аз го наблюдавах няколко минути. Накрая се уморих да следя монотонното движение и насочих погледа си към другите предмети в килията.

Слаб шум привлече вниманието ми, обърнах очи към пода и забелязах няколко грамадни плъха, които шареха напред-назад. Излизаха от кладенеца, който се намираше точно отдясно. Гледах ги, а те излизаха на пълчища, забързани, с хищни очи, мамени от мириса на месото. С големи усилия и съсредоточено внимание трябваше да ги плаша, за да ги прогонвам от него.

Навярно беше минал половин, а може би и един час (защото не бях в състояние да извлека точна представа за времето), когато отново погледнах нагоре. Онова, което съзрях, ме обърка и изуми. Размахът на махалото се беше увеличил с почти цял ярд. Като естествена последица и скоростта бе станала значително по-голяма. Но главно ме разтревожи мисълта, че то видимо *бе слязло по-ниско*. Сега забелязах, не е нужно да казвам с какъв ужас, че долният му край представляваше сърп от лъскава стомана, дълъг приблизително една стъпка от край до край; краищата бяха извити нагоре, а острието — наточено като бръснач. И също като бръснач, масивен и тежък, то се източваше нагоре от острието в конусообразна, солидна и широка форма. Беше прикачено към тежък месингов лост и при всеки мах, прорязвайки въздуха, цялото *свистеше*.

Нямаше вече съмнение каква мъчителна смърт ми бе приготвила монашеската изобретателност. Инквизиторите горе бяха разбрали, че зная вече за кладенеца — *кладенеца*, чиито ужаси бяха отредени за безстрашни еретици като мен; *кладенеца* — същинският ад, който според слуховете се смяташе за Ultima Thule^[3] на всичките ми изтезания. Просто най-обикновена случайност ме бе избавила от падането в него, а знаех, че да те изненадат, да те накарат сам да влезеш в клопката, представлява неотменна част от цялата чудовищност на смъртта в тези тъмници. И понеже сам не бях паднал,

сатанинският план не предвиждаше насилствено хвърляне в бездната, ето защо (по липса на друго) по-особена и по-състрадателна смърт ме чакаше. По-състрадателна! В агонията си почти се усмигнах, задето ми хрумна да употребя подобно определение.

Каква полза да описвам дългите, предълги часове на ужас — поужасни и от смъртта, през които броех шеметните махове на стоманата! Сантиметър след сантиметър... милиметър след милиметър... на промеждутъци, като че цели векове то се снижаваше едва забележимо... все по-ниско и по-ниско се устремяваше! Минаха дни — навярно минаха много дни, — дордето слезе толкова близо над мен, че почна да ме облъхва с острия си дъх. Мирисът на остра стомана силом се въвираше в ноздрите ми. Молах се... небесата проглуших с молитвите си да ускорят неговото спускане. Обезумях, изгубих напълно разсъдъка си, напъвах всички сили да се приповдигна и да се подложя под замаха на страхотния ятаган. Накрая неочаквано се отпуснах успокоен, лежах усмихнат срещу искрящата смърт, подобно дете пред необикновена играчка.

За малко изпаднах в пълно безсъзнание, съвсем за малко, защото, когато отново се върнах към живота, не забелязах видима промяна в положението на махалото — не беше се спуснало по-ниско. Но не е изключено припадъкът да е продължил и повече, защото знаех, че имаше демони, които следяха пристъпите на прималяването ми и които можеха да спрат махалото, ако пожелаят. При това, със самото свестяване се почувствувах крайно — о, неизказано! — отпаднал и слаб, сякаш след продължителен пост. Дори след изтезания като тези човешката природа вопие за храна. С мъчително усилие протегнах лявата си ръка, доколкото ремъкът позволяваше, и сграбчих късчето месо, което плъховете ми бяха оставили. Допрях го до устните си и тозчас в съзнанието ми проблесна полуоформена мисъл на радост... на надежда. И все пак какво общо имах аз с надеждата? Полуоформена мисъл, както казах — през главите ни често преминават подобни мисли, без да ги дооформим. Усещах я — мисъл на радост, на надежда, ала в същото време усещах и как се стапя, преди да е добила ясни очертания. Напразно се мъчех да я доведа докрай... да я призова обратно. Продължителните страдания бяха погубили почти без остатък присъщите на разума ми сили. Бях се превърнал в някакъв малоумен... идиот.

Махалото се люлееше под прав ъгъл спрямо тялото ми. Направи ми впечатление, че сърпът бе така нагоден, та да пресече сърдечната област. Ще се отрие о плата на власеницата... после ще се върне и ще повтори операцията... после пак... и пак. Независимо от ужасяващо широкия размах (тридесетина и повече стъпки), независимо от свистящата сила, с която се спускаше — достатъчни да прережат самите железни стени, — все пак му трябваша няколко минути, за да прегризе власеницата. При тази мисъл спрях. Нямах смелост да продължа нататък. Улових се за нея с неотстъпчива съсредоточеност, сякаш така можех да задържа спускащата се стомана. Помъчих се да мисля за звука, с който сърпът ще пререже дрехата... за особеното усещане и потръпването на нервите от триенето на плата о кожата. Размишлявах върху тези глупави дреболии, дордето най-сетне изгубих самообладание.

Надолу... неотклонно надолу продължаваше да пълзи махалото. Съпоставяйки спускането с хоризонталното ускорение, изпитвах неистово задоволство. Надясно... наляво... от единия до другия край... с писъка на прокълнат дух! Към сърцето ми с прокрадващата се стъпка на тигъра! Ту се смеех, ту хленчех, в зависимост от това, коя от двете представи надделяваше.

Надолу... решително, неумолимо надолу! Люлееше се на три инча от гърдта ми! Безумно... яростно се замяхах... да освободя лявата си ръка. Тя беше свободна само от лакътя до дланта. Можех да я движа от паницата, поставена отстрани, до устата си, повече — не — и то с голямо усилие. Удадеше ли ми се да скъсам ремъка над лакътя, щях да сграбча махалото и да се опитам да го задържа. Все едно щеше да бъде да се опитам да удържа и една лавина!

Надолу... все така неспирно... все така неотвратимо надолу. При всеки откос си поемах дъх и почвах да се мятам. При всеки замах се сгърчвах в агония. С жаждата на най-нелепото отчаяние очите ми следваха всяко отминаване и всеки полет нагоре; при всяко спускане те се затваряха конвулсивно, въпреки че смъртта би била облекчение — о, и то неизразимо! При мисълта как с едва доловимо снижаване механизмът ще отпусне острия, искрящ топор върху гърдта ми, всеки нерв у мен потреперваше. *Надеждата* караше всичките ми нерви да треперят — целият да се треса. *Надеждата*... надеждата, която

ликува над механизма за изтезание... която шепти на осъдените на смърт, дори в тъмниците на Инквизицията.

Забелязах, че след десетина-дванадесет размаха стоманата ще докосне власеницата, а заедно с това откритие спокойствието на отчаянието с цялата си сила осени духа ми. За пръв път от безброй часове насам — а може би и от дни — *мислех*. Едва сега ми хрумна, че каишът, с който ме бяха вързали, е *цял*. Че не е на отделни парчета. Първият рязна острия като бръснач сърп пряко коя да е намотка от каиша щеше да го разедини и тогава, използвайки лявата си ръка, можех вече да го размотая от тялото си. Ала колко ужасяваща е при подобни обстоятелства близостта на стоманата! Колко мъчителна е последицата и от най-незначителното напрежение! И още нещо, допустимо ли беше изтънчеността на мъчителя да не е предвидила, да не е съобразила тази възможност? Допустимо ли беше ремъкът да се кръстосва върху гърдата ми, там, където щеше да мине махалото? Изтръпнал да не припадна и по такъв начин безвъзвратно да осуетя последната си надежда, повдигнах глава толкова, че да мога да огледам гърдите си. Ремъкът плътно пристягаше крайниците и тялото ми във всички направления... *единствен пътят на смъртоносния сърп оставаше открит*. Едва бях отпуснал главата си в предишното положение и в ума ми вече проблесна онова, на което не успях да дам по-сполучливо определение от полуоформена мисъл за избавление, за която по-рано споменах — само една частица от нея смътно бе прекосила съзнанието ми, когато поднасях храната към трескавите си устни. Сега вече изплува цялата мисъл: неясна, немоцна, колеблива... но все пак цяла-целеничка. С припряната настойчивост на отчаянието веднага се залових да я осъществя.

В продължение на часове навред около нара, върху който лежах, буквално гъмжеше от плъхове. Раздразнени, дръзки, хищни — червените им очи святкаха към мене, сякаш само ме чакаха да притихна и да ме превърнат в своя плячка. Помислих: „С какво ли се хранят в кладенеца?“

Въпреки всички мои усилия да ги възпра, те бяха унищожили почти напълно съдържанието на блюдото — беше останало само едно късче. По навик продължавах да махам с ръка над лицата, ала в края на краищата машиналното еднообразие на жеста го лиши от въздействието му. В своята лакомия хищниците често впиваха острите

си зъби в пръстите ми. С остатъците мазна и пикантна храна, с които сега разполагах, смазах добре ремъка, докъдето успях да стигна: после отдръпнах ръката си от пода и останах да лежа неподвижен, бездиханен.

Най-напред настървените животинки се смутиха и уплашиха от промяната — движението бе спряло. В паниката си те се отдръпнаха, много от тях отново се шмугнаха в кладенеца. Но това трая само миг. Ненаправно разчитах на лакомията им. Забелязали, че лежа неподвижен, един-два от най-дръзките скочиха върху нара и почнаха да душат ремъка. Това сякаш бе сигнал за всеобщо нападение. На цели пълчища те наново взеха да извираат от кладенеца. Закатериха се по дъските, наскачаха върху нара и на стотици запъплиха по тялото ми. Отмереното движение на махалото ни най-малко не ги тревожеше. Отбягвайки ударите му, плъховете се заеха с намазания ремък. Напираха... гъмжаха върху мене, всеки миг ставаха все повече и повече. Боричкаха се по врата ми; студените им муцуни диреха устните ми; тежестта на тази гмеж почна да ме души; погнуса, за която светът още не е измислил дума, изпълни гърдите ми и с непоносим, лепкав студ вледи сърцето ми. Още една минута и... знаех — битката ще свърши. Недвусмислено усещах как ремъкът се разхлабва. Бях убеден, че вече на доста места бе прегризан. С нещо повече от човешка решимост продължавах да лежа *неподвижен*.

И не сгреших в предположенията си... и ненаправно бях търпял. Най-после усетих, че *съм свободен*. Ремъкът висеше на парчета по тялото ми. Ала ударите на махалото докосваха вече гърдите ми. Острието беше разкъсало плата на власеницата. Бе прорязало и бельото под нея. Още два маха и остра болка прониза всеки мой нерв. Но моментът на избавлението бе настъпил. Само с един жест на ръката и моите спасители хукнаха презглава. С пресметнато движение — предпазливо, извърнат малко настрани, поприсвит и съвсем бавно се изплъзнах от прегръдката на ремъка, далеч от досега на ятагана. Най-после, поне засега, *бях свободен*.

Свободен! — и в ноктите на Инквизицията! Едва се бях свлякъл от дървеното ложе на ужаса върху каменния под на килията и движението на сатанинския механизъм спря — видях как невидима сила го изтегли нагоре през тавана. Това бе урок, който с отчаяние в сърцето научих наизуст. Несъмнено всяко мое движение е било

наблюдавано. Свободен! А всъщност само се бях отскубнал от една мъчителна форма на смъртта, за да връхлетя на друга — далеч поужасна и от самата смърт. При тази мисъл очите ми тревожно обходиха железните прегради, които се ключваха край мен. Нещо необичайно, някаква промяна, която в началото не успях съвсем ясно да проумея, очевидно бе настъпила в помещението. Няколко минути, унесен в забрава и разтреперан, напразно се лутах в несвързани догадки. Но ето че сега за пръв път разбрах откъде идва сернистата светлина, която озаряваше килията. Процеждаше се през една цепнатина, приблизително половин инч широка, опасваща от край до край основата на стените, които, както изглежда, никъде не опираха пода. Помъчих се, но, разбира се, безрезултатно, да надникна през пролуката.

Изправих се след неуспешния опит и загадката на настъпилата промяна тутакси осени съзнанието ми. Бях забелязал преди, че макар и очертанятия на изображенията върху стените да бяха съвсем ясни, боите все пак изглеждаха някак помътнели и неопределени. Но сега те бяха придобили и с всеки миг продължаваха да придобиват все поужасяващ и по-ослепителен блясък, придаващ на призрачните и демонични образи изражение, което можеше да разстрои и поустойчиви нерви от моите. Сатанински очи, невидими досега, с нелепо и ехидно оживление се впираха в мен от хиляди места и лъскаха с мрачното сияние на огън, който въображението ми, колкото и да го насилвах, не успяваше да възприеме за недействителен.

Недействителен!... Дори само при вдишване в ноздрите ми проникваше дъхът от парите на нажежено желязо! Задущлив мирис изпълни килията! С всеки миг блясъкът в очите, вторачено впили взор в страданията ми ставаше по-ярък! Кървавите изображения на ужаса се наляха с пурпурноаленеещи багри. Задъхвах се! С мъка си поемах въздух! Нямаше вече съмнение какъв бе планът на моите мъчители... най-безпощадните... най-пъклените издънки на човешкия род! С ужас се отдръпнах от разпаления метал към средата на килията. При мисълта за огнената гибел, която надвисваше, представата за хладната прегръдка на кладенеца като балсам се разля в душата ми. Втурнах се към смъртоносния отвор. Забих напрегнат поглед надолу. Сиянието от пламенеещия таван озари и най-потайните кътчета на кладенеца. И все пак в този момент на помрачение духът ми отказа да схване значението

на онова, което съзрях. Най-после то се наложи... насила си проправи път в душата ми... и жигоса смисъла, който криеше, върху обезумелия ми разсъдък. О, глас нямам!... О, ужас!... О, всякакъв друг ужас, но не и този! С вик отскочих от ръба и заровил лице в шепите си... горчиво се разридах.

Горещината със секунди растеше, отново обърнах очи към тавана и потреперах, като че от пристъп на треска. Нова промяна беше настъпила — този път очевидно промяна във *формата*. И както преди напразно се помъчих в началото да различа и разбера какво всъщност бе станало. Но не се губих дълго в догадки. Двукратното ми избавление от смъртта караше Инквизицията да побърза със своето възмездие — Първожрецът на изтезанията нямаше да губи повече времето си и да бездействува. Преди килията беше квадратна. Сега забелязах, че два от железните ъгли бяха остри... другите два естествено тъпи. Гибелната промяна настъпваше бързо ту с тътнещ грохот, ту със стенещ вой. След миг помещението разкриви формата си в ромб. Но промяната не спря дотук... и нито имах надежда, нито желание да спре. Бих притиснал зачервените стени до гърдите си като одеянията на вечния покой.

— Смърт — извиках, — всяка друга смърт, само не и тази в кладенеца!

Глупак, нима не разбирах, че тъкмо в *кладенеца* се стремеше да ме набути нажеженото желязо? Щях ли да устоя на неговия плам? А дори и да устоях, щях ли да удържа неговия напор? И ето, ромбът все повече и повече се сплескваше — с бързина, която не ми оставяше време за размишления. Центърът, т.е. най-широката му част, се падаше точно над зиналата паст. Отстъпих ужасен... ала напиралците стени ме притискаха неудържимо към ямата. Накрая от твърдия под на килията не остана нито инч опора за изнемощялото ми и гърчещо се тяло. Не се борех вече, но агонията на изтерзаната ми душа намери отдушник в пронизителния, безкраен и последен отчаян вопъл. Усетих как залитам към ръба... отвърнах поглед...

Смътен, неразбираем глъч от човешки гласове долетя! Разнесе се проглушителен рев, сякаш от безброй фанфари! Рязък пукот ечна — също хиляди гърмежи! Огнените стени се разединиха! Нечия ръка се протегна и сграбчи моята в момента, когато, припадайки, политах в

бездната. Тя бе на генерал Ласал^[4]. Френските войски бяха влезли в Толедо. Инквизицията се намираше в ръцете на своите врагове.

---

[1] *„Тъй дълго шайката злодеи тук безчинства
и без насита: «Мъст!» — невинна кръв вопие.*

Срутен е вертепът и родината — свободна!

В леговището на смъртта избава и живот царят.“ (лат.)

Текстът е заимствуван от книгата на Дизраели „Куриози в литературата“ (1835). — Б.пр. ↑

[2] Задгробният свят (царството на Плутон), според древногръцката митология. — Б.пр. ↑

[3] Тук — крайният предел (лат.). — Б.пр. ↑

[4] Антоан Ласал (1775–1809) — френски пълководец, участник в Наполеоновите походи. — Б.пр. ↑

МАСКАТА НА БАГРЕНАТА СМЪРТ

От дълго време Багрена смърт опустошавала страната. Никога дотогава не било имало нито толкова страшна, нито толкова гибелна чума. Кръвта била нейният Аватар^[1], а нейното знамение — багреният ужас на кръвта. Остри болки, внезапно виене на свят, неудържим кръвоизлив от всички пори и небитие. Алените петна по тялото и най-вече по лицето на жертвата въплъщавали анатемата на чумата, която изтръгвала осъдения далеч от застъпничеството и милосърдието на неговите ближни. И всичко траяло само половин час: заразата, развоят и развързката на болестта.

Ала принц Просперо^[2] бил честит, неустрашим и мъдър. Когато владенията му почти обезлюдели, той призовал хиляда здрави и жизнерадостни приятели измежду рицарите и дамите на своя двор и заедно с тях се оттеглил в дълбокото уединение на едно от укрепените си абатства. Просторен и величествен чертог, изграден съобразно причудливия и все пак изискан вкус на самия принц. Яка, висока стена опасвала околоръст чертога. В стената имало железни врати. Настанили се веднаж в абатството, придворните докарали горнило и тежки чукове и занитили вратите. Решили никакви пътища да не оставят нито отвътре навън, нито отвън навътре за неочакваните пристъпи на отчаянието или на безумието, което би могло да ги обземе. Абатството снабдили с пребогат запас от провизии. С подобни предпазни мерки придворните можели вече смело да хвърлят предизвикателство на болестта. Светът, останал отвъд, трябвало вече сам да се погрижи за себе си. А в такива моменти е истинско неблагоприятие да тъгуваш или да се отдаваш на размисли. Принцът положил всички усилия нито едно удоволствие да не липсва. Имало шутове, имало импровизатори, имало танцьорки, имало музиканти, имало красавици, имало вино. И всичко това ведно с безопасността било тук, вътре. Отвън останала само Багрена смърт.

Към края на петия или шестия месец от уединението, докато отвъд стените чумата вилнеела най-освирепяла, за да развесели своите

приближени, принц Просперо им устроил маскараден бал с невиждано великолепиe.

Разгулна гледка бил този маскарад. Но, първом, позволете ми да ви опиша балните зали. Седем — царствени покои. В много дворци обаче тези покои имат вид на издължена, продълговата зала, особено пък когато двете крила на вратите се плъзнат досам стените, така че от край до край погледът почти не среща препятствие. Но тук разпределението било съвършено друго, както можело и да се очаква от пристрастието на херцога към bizarre^[3]. Залите били така неравномерно разположени, че окото обгръщало наведнаж само една. На всеки двадесет-тридесет метра имало остър завой, а зад всеки завой — нещо различно, ново. По средата на всяка стена, отляво и отдясно, висок и тесен готически прозорец гледал към закрит проход, който следвал криволиците на самите покои. Тези прозорци били от цветни стъкла, чиито краски се менели в зависимост от тона на подредбата в залата, към която се разтваряли. Така например в най-източната преобладавало синьото — и прозорците били в яркосиньо. Във втората зала украсата, дори гоблените били в пурпур, и стъклата били пурпурни. Третата била цялата в зелено. Четвъртата била мебелирана и грейнала в оранжево... петата — в бяло... шестата — във виолетово. Седмата зала била плътно обвита, като в саван, с черни кадифени драперии, които покривали целия потон и всички стени и на тежки дипли се спускали върху килим от същата материя и в същия цвят. Единствено в тази зала багрите по прозорците не съответствували на украсата. Стъклата били алени... кървавочервени. Сред обилието от златни украшения, пръснати тук и там или повесени от тавана, в нито една от седемте зали нямало ни лампада, нито канделабър. Ни лъч светлик от лампа или от свещ в целия низ зали. Ала в ходниците, които съпровождали покоите, срещу всеки прозорец имало тежка тринога поставка с пламенееща жарава — тя хвърляла своите отблясъци през многоцветните стъкла и по такъв начин ярко озарявала залата. И рисувала безброй пъстри фантастични сенки. В най-западната — черната — зала въздействието от отблясъка на пламенеещата жарава, струящ върху черните завеси през кърваво обагрените стъкла, било до последния възможен предел кошмарно и извиквало по лицата на гостите такова изражение, че малцина от тях намирали достатъчно смелост да прекратят нейния праг.

В тази зала на западната стена висял окачен грамаден часовник от абанос. Махалото се люлеело наляво, надясно с унило, сънно, монотонно тиктакане и колчем стрелката на минутите склучела кръга край циферблата и часът трябвало да удари, от медните дробове на часовника се изтръгвал ясен, силен, дълбок и извънмерно мелодичен звън, но с такъв особен тон и удар, че при изтичането на всеки час музикантите от оркестъра се принуждавали да спрат за момент изпълнението си и да се послушат в звъна, а валсираците, волюневолю, прекъсвали танца и за миг у веселите гости се прокрадвал смут; и дордето напевният звън от часовника отеквал, най-лекоумните пребледнявали, а по-улегналите и по-сдържаните прокарвали длан по челата си, сякаш някой ги е изтръгнал от унеса и размислите им. Но щом заглъхнели отзвучите, весел смях пак заливал цялата компания; музикантите се споглеждали и се усмихвали като че на собствената си възбуда и безразсъдство и шепнешком се кълнели един другиму, че следващият звън от часовника в никакъв случай няма да извика у тях подобни чувства; а след това, щом изтечели шестдесетте минути (заклучили в себе си три хиляди и шестстотин секунди от Времето, което лети), от часовника отново се разнасял звън и отново, както и преди, настъпвал смут, потръпване и промишления.

Но вън от всичко това пиршеството било весело и пищно. Вкусовете на принца били особени. Имал той око за багрите, за тяхното въздействие. Не признавал обикновената decora^[4]. Дръзки и пламенни били кроежите му, замислите му заслепявали със своя варварски блясък. Някои дори го мислели за луд. Но привържениците му знаели, че не е. Трябвало да го чуете, да го видите, да го пипнете, *да се уверите*, че наистина не е такъв.

Той се разпоредил как да наредят седемте зали по случай големия fête^[5]; неговият вкус подсказал кой с каква маска да се открие. И естествено всички били гротески. Много великолепиe и блясък, много пикантност и фантазия... много повече от онова, което по-късно сме виждали в „Ернани“^[6]. Арабески — фигури с несъответстващи и по предназначение, и по място крайници. Безумни капризи, също като представите на разстроено въображение. Много красота, много поквара, много bizarre, доста ужаси и не малко от онова, което би извикало отвращение. Напред и назад в седемте зали шестувал всъщност кортеж от съновидения. И те, съновиденията, се кривели на

вси страни, по тях трепкали багрите на самите зали, карали необузданата музика на оркестъра да звучи подобно отклик от стъпките им. И отново ударите на абаносовия часовник откъм залата в кадифе. И отново за момент всичко се смълчавало, всичко утихвало, долитал само гласът на часовника. Съновиденията замръзвали по местата си. Но отзвукът от напевния звън замирал... само едно мигновение траел той... и весел, сподавен смях го сподирял. И отново музиката гръмвала, съновиденията оживявали, почвали на вси страни да се кривят, само че по-весело от преди, пламенеели в краските на многоцветните прозорци, през които струели отблясъците от триногите поставки. Ала в най-западната от седемте зали никоя маска не се осмелявала да прекрачи, защото нощта била дълбока и през кърваво обагрените стъкла се леели още по-ярко алени зари и чернотата на тъмните драперии навявала ужас, а до оногова, чиито нозе дръзнали да стъпят върху черния килим, откъм близкия абаносов часовник достигал задавеният екот, много по-внушително подчертан от звъна, който долитал до ушите на останалите, отдали се на веселие в другите зали.

А в другите зали множеството гъмжало, сърцето на живота трескаво туптяло в тях. Вихърът на празненството не секнал чак до полунощ, когато часовникът най-послед звънко почнал да отброява ударите. Тогава — така ми разказваха — музиката спряла, валсиращите прекратили танца и както преди всички тревожно се заковали неподвижни. Ала сега часовникът трябвало да отрони дванадесет удара, повече време имало и сигурно повече мисли крадешком се промъкнали в съзнанието на по-разсъдливите измежду пируващите. И тъкмо тогава, навярно преди още мълчанието да е погълнало завинаги последните отзвуци от последния звън, мнозина от придворните за първи път забелязали присъствието на една маскирана фигура, която до този момент не била привлякла ничие внимание. Слухът за новодошлия тутакси обходил шепнешком залите и всички зажужали, засуетили се, зашушукали — надигнала се вълна на неодобрение и почуда... а накрая преминала в паника, ужас и отвращение.

Лесно е да се допусне, че в общество от привидения, каквито току-що описах, не е било възможно обикновен образ да причини преживяване от подобно естество. Маскарадното своеволие в онази

нощ наистина почти минавало пределите на допустимото, а въпросната фигура със своя Иродов вид надминавала дори самия Ирод и прекрачвала далеч, далеч отвъд представите за приличие и на самия принц. В сърцата и на най-безразсъдните има струни, които не може да докоснеш, без те да затрептят. Дори и за най-безпътните, за които животът и смъртта в еднаква мяра са шега, дори за тях има неща, с които шега не бива. Всички били смаяни от облеклото и държането на непознатия, в които не личало ни остроумие, ни благопристойност. Фигурата била висока и мършава и от главата до петите била увита в гробовен саван. Маската, скриваща лицето, почти изцяло наподобявала образа на вкочаняващ се труп и при най-внимателно вглеждане отблизо пак с голям труд се разсейвала тази заблуда. Обезумелите пируващи въпреки всичко щели да понесат и това, а нямало да бъде за чудене и да го одобрят. Но маскираният бил отишъл дотам, че дръзнал да се предреши като Багрена смърт. Наметалото му било оросено с кръв... а високото чело, бялото му лице — белязани с аления ужас.

Когато очите на принц Просперо зърнали призрачния образ (който с бавна и тържествена стъпка крачел сред валсиращите, като че по-правдоподобно да изпълни ролята си), всички забелязали, че той конвулсивно се сгърчил: най-напред неудържима тръпка го разлюляла — от ужас или от погнуса, а в следващия миг лицето му се обагрило от ярост.

— Кой посмя... — дрезгаво попитал той придворните, застанали край него — кой посмя да ни оскърби с тази богохулна подигравка? Хванете го и му свалете маската... за да узнаем кого трябва да обесим на бойниците при изгрев слънце!

Принц Просперо изрекъл тези думи в най-източния, в синия покой. Звучно и отчетливо проечали те низ седемте зали, защото принцът бил снажен и дързостен мъж, а музиката, веднага щом направил знак, секнала.

В синия покой стоял принцът, заобиколен от група пребледнели придворни. Изпървом, когато проговорил, придворните като че понечили да се спуснат към осквернителя, който в този миг бил съвсем наблизо, но в следващия с твърда и царствена крачка пристъпил към принца. Ала у всички присъстващи се прокраднал безименният ужас, който наглото високомерие на маскирания им вдъхнало, и никой, никой не посмял да протегне ръка и да го хване; невъзпрепятствуван,

странникът минал на по-малко от метър край принца, а в това време стълпеното множество, подтикнато сякаш от един и същ импулс, се отдръпнало от центъра на залите и се прилепило о стените; непознатият, с предишната царствена и отмерена крачка, с която от първия миг направил впечатление, безпрепятствено продължил пътя си от синята зала в пурпурната... от пурпурната в зелената... от зелената в оранжевата... от нея в бялата... оттам във виолетовата, преди някой да направи какъвто и да било опит да го задържи. Ала точно тогава принц Просперо, побеснял от гняв и срам поради собственото си мимолетно малодушие, се спуснал като фурия през шестте зали, но никой не го последвал, всички били сковани от смъртен ужас. Със светкавичен устрем, вдигнал високо оголена кама, той наближил — само три-четири фута още — крачещата фигура, която, стигнала вече до дъното на кадифения покой, неочаквано се извърнала и се намерила лице срещу лице със своя преследвач. Пронизителен вик се разнесъл... и, проблясваща, камата паднала на черния килим, върху който миг покъсно се проснал мъртъв и принц Просперо. Тогава, сбрави безумната смелост на отчаянието, неколцина от пируващите тозчас нахълтали в черния покой и се нахвърлили върху високата маскирана фигура, която, права и неподвижна, стояла в сянката на абаносовия часовник... дъхът им секнал от неизказан ужас, когато под мъртвешкия саван и под маската на труп, които с такава необузdana ярост сграбчили, не намерили осезаеми очертания.

Едва тогава те усетили присъствието на Багрена смърт. Подобно крадец в нощта се промъкнала тя. Един подир друг почнали да се сгромолясват пируващите из опръсканите с кърви зали, дето само до преди миг се веселели, и издъхвали — всеки в окаяното положение, в което падал повален. И животът на абаносовия часовник помръкнал заедно с последния проблясък на веселие. И пламъците в триногите поставки угаснали. А над всичко во веки веков се възцарили Мракът, Тлението и Багрена смърт.

---

[1] Въплотение (санскр.). — Б.пр. ↑

[2] Игра на думи — преуспяващ, благоденстващ (лат.). — Б.пр.

↑

[3] Гротескност, причудливост, ексцентричност (исп.). — Б.пр. ↑

[4] Украса, мебелировка, наредба (лат.). — Б.пр. ↑

[5] Празненство (фр.). — Б.пр. ↑

[6] Драма от Виктор Юго (1802–1885). — Б.пр. ↑

ОВАЛНИЯТ ПОРТРЕТ

Замъкът, в който моят прислужник се реши да влезе чрез взлом, само и само да ме подслони, та да не прекарам на открито нощта в това окаяно състояние — бях ранен, — представляваше една от онези смесици от злокобност и величие, които открай време се издигат мрачно не само в сърцето на Апенините, но и във въображението на мисиз Редклиф^[1]. По всичко личеше, че е изоставен много наскоро и за кратко. Настанихме се в един от най-малките и най-скромно подредени покои, в най-отдалечената кула на замъка. Богата, но изпокъсана старинна покъщнина. Стените бяха обвити в драперии и украсени с най-различни и по вид, и по форма хералдически отличия, наред с безброй съвременни картини с много настроение, поставени в рамки с богати златни арабески. Картините, които изпълваха не само гладките стени, но и множество кътчета и ниши, образувани по необходимост от необичайната архитектура на замъка, възбудиха у мен непреодолимо любопитство, навярно поради настъпващата треска; затова накарах Педро да затвори тежките капаци на прозорците — тъй като вече се бе спуснала нощ, — да запали до една свещите на високия канделабър, поставен до леглото ми, и широко, докрай да разтвори черния кадифен балдахин с ресни, обгръщащ самото легло. Пожелах да стори всичко това, за да мога в случай, че не заспя, поне спокойно да се любувам на картините и да чета малкото томче, което намерих върху възглавницата си и което съдържаше преценки и описания на картините.

Дълго, дълго четох... и благоговейно, благоговейно ги разглеждах. Неусетно се изнизваха блажени часовете и ето, настъпи късна полунощ. Както бе поставен, канделабърът разсейваше светлината си встрани и аз с мъка протегнах ръка — не исках да нарушавам покоя на унесеня в дрямка слуга, — нагласих го така, че да озарява страниците.

Ала това породя един свършено неочакван ефект. Сиянието на многобройните свещи (защото те наистина бяха много) сега огря някаква ниша от стаята, която дотогава се таеше в дълбоката сянка на

една от колоните на кревата. И в ярката светлина видях картина, която не бях забелязал до този момент. Портрет на млада девойка, току-що пробуждаща се за женствеността. Бегло погледнах картината и тутакси затворих очи. Защо постъпих така, в началото дори и моят разум не успя да проумее. Но докато все още стисках клепачи, почнах да ровя в съзнанието си и да търся причината, задето затворих очи. Инстинктивно противодействие, което да ми даде време за размисъл... да се убедя, че зрението ми не ме е измамило... да уталожя и обуздая въображението си, за да погледна по-трезво и по-уверено. И след секунда-две отново впих взор в картината.

В онова, което видях, да си призная, нито можех, нито исках да се съмнявам, защото зракът на свещите върху платното явно бе разсеял още в първия миг сънното вцепенение, което бе започнало неусетно да обсебва чувствата ми, и ме бе върнал към действителността.

Портретът, както споменах вече, изобразяваше млада девойка — само главата и раменете (рисувани, да си послужим с професионалния израз, в стил vignette^[2]), и извънредно много наподобяваше любимия маниер на рисуване у Съли^[3]. Очертанията на раменете, гърдта и дори краищата на озарената от светлина коса неосезаемо преливаха в неочертаната и все пак плътна сянка, която изпълваше фона на картината. Овална рамка с богата позлата и филигранна украса в мавритански стил. По-възхитително произведение на изкуството не бях виждал. Нито рисунъкът, нито нетленната прелест на лика бяха в състояние така внезапно и тъй дълбоко да ме покъртят. А най-малко от всичко можех да допусна, че изтръгнато от полудрямката, моето въображение би могло по погрешка да вземе картината за живо същество. Веднага разбрах, че особеностите на мазката, стила и рамката в един миг би трябвало да разсеят подобна представа... да предотвратят дори моментната заблуда. Разсъждавайки съсредоточено върху тези неща, прекарах така навярно час — полуседнал, полуизлегнат с поглед, прикован о портрета. Най-последно, проникнал в истинската тайна на неговото въздействие, се отпуснах в леглото. Магията на картината се криеше в съвършеното *сходство с живия израз*; то именно ме обърка в началото, а после ме порази, подтисна и ужаси. С дълбок, благоговееен трепет върнах канделабъра на предишното му място. Укрил по такъв начин от погледа си причината на дълбоката възбуда, трескаво запрелиствах томчето, в което се

описваха картините и се разказваше тяхната история. Подирих номера, с който бе означен овалният портрет, и там, под него, прочетох следните странни и неясни думи:

„Тя бе девойка с неземна красота и колкото красива, толкова и весела. Прокълнат бе часът, в който срещна, възлюби и се венча за художника. Той — пламенен, усърден и взискателен, избрал си вече една невеста — Живописца; тя — девойка с неземна красота и колкото красива, толкова и весела, цяла светлина и усмивки, игрива като младо сърне, гальовна и любвеобилна към всичко и всички, единствено Живописца — нейната съперница — ненавиждаше тя, единствено от палитрата, от четките и другите отблъскващи сечива, отнемащи ѝ образа на любимия, единствено от тях се ужасяваше тя. Затова и с уплах изслуша художника, когато ѝ заговори, че иска да изпише портрета на младата си невеста. Но тя бе смирена, покорна и седмици наред безропотно седя в тъмната стаичка наврѳх високата кула, където светлината се процеждаше по белезникавото платно само от тавана. А той, художникът, вложи цялото си блестящо дарование в творбата, която час след час, ден след ден го поглѳщаше. Той беше пламенен, своенравен и мрачен, до самозабвение вглѳбен в своите блянове и това му попречи да забележи, че светлината, прокрадваща се като привидение в усамотената кула, попарва силата и духа на неговата невеста — всички виждаха как тя линее, само той не го съзираше. А тя все така се усмихваше, все така продължаваше да седи безмълвна, не се оплакваше — нали разбираше, че художникът (придобил вече завидна слава) изпитваше трескаво, палецо удовлетворение от своето начинание и денем и нощем се трудеше над изображението на онази, която така всеотдайно го бе възлюбила, ала из ден в ден крееше и губеше дух. И вярно, който съзря портрета, със слова, шепнешком изречени, заговори за приликата като за небивало чудо и доказателство както за могѳция

дар на художника, така и за безпределната му обич към онази, която тъй прекрасно, тъй безподобно бе нарисувал. Но най-последно, когато творбата бе пред завършване, никого вече не пускаха в кулата, защото художникът изпадаше в изстъпление от усърдието, с което работеше, и нарядко откъсваше очи от платното, дори да погледне лика на своята невеста. И *не виждаше*, че багрите, които полага върху платното, взема от бузите на жената, седнала до него. А когато много и много седмици изтекли и съвсем мъничко останало да се доизписва — само една мазка върху устните и един отблясък в очите, — духът на жената отново трепнал, като пламъка в розетката на лампата. И ето — мазката била положена и отблясъкът заиграл, а художникът за миг застанал, в захлас пред творбата, която току-що бил изписал; в следващия миг, все още вперил поглед, той цял се разтреперал и пребледнял — смаян, с все сила извикал: «Наистина това е самият *живот!*» и рязко се извърнал да погледне любимата си... *Тя била мъртва.*“

---

[1] Ан Уорд-Редклиф (1746–1823) — английска писателка, родоначалничка на т.нар. „готически роман“, т.е. „романа на ужасите“. — Б.пр. ↑

[2] Портрет, изобразяващ само главата и раменете, с фон, който постепенно се разсейва. — Б.пр. ↑

[3] Томъс Съли (1783–1872) — английски художник. — Б.пр. ↑

СИСТЕМАТА НА ДОКТОР ТАР И ПРОФЕСОР ФЕДЪР^[1]

През есента на 18... г., по време на странствуване из най-южните френски провинции, пътят ми ме отведе на няколко мили от една Maison de Santé^[2], т.е. частна лудница, за която бях слушал не малко от приятели лекари в Париж. Понеже никога не бях посещавал подобно място, помислих си, че случаят е прекалено благоприятен, за да го изпусна, затова и предложих на моя спътник (джентълмен, с когото случайно се бях запознал преди няколко дни) да се отбием за час-два и да разгледаме заведението. На което той възрази... като се оправда, първо, с това, че бърза и, второ, че при вида на душевно болни изпитва напълно обясним ужас. Помоли ме обаче да не допускам елементарната вежливост към него да възпрепятства удовлетворяването на моето любопитство и добави, че ще продължи с коня си, без да бърза, така че ако не още същия ден, то в най-лошия случай на следващия ще мога да го настигна. На сбогуване се сетих, че е възможно да възникнат известни затруднения при опита да получа достъп до лечебното заведение и споделих опасенията си. Той ми отвърна, че тъй като всъщност не съм се познавал лично с управителя, мою Майяр, нито пък съм разполагал с писмена препоръка, действително можело да възникнат затруднения, защото правилниците в подобни частни лечебни заведения били много по-строги от разпоредбите в държавните болници. От своя страна, допълни той, понеже от няколко години се познавал с Майяр, можел да ми помогне единствено като ме придружи до входа и ме представи, ала чувствата му към невменяемите не му позволявали да влезе в този дом.

Поблагодарих му и като свихме от главния път, поехме по странична, обрасла с трева пътечка, която след половин час почти се изгуби сред гъста дъбрава, покриваща склоновете на планината. Яздихме около две мили през стъмнената и влажна гора и най-последно

пред погледа ни изникна лудницата. Един чудноват замък, толкова порутен и занемарен, че едва ли можеше да се допусне да е обитаем. Видът му ми вдъхна истински ужас, дръпнах юздите на коня и без малко не взех решение да се върна. Но веднага се засрамах от слабостта си и продължих напред.

Докато яздехме към главния вход, стори ми се, че вратите са леко откренати и през тях наднича човек. В следния миг човекът излезе, назова по име моя спътник, съсредоточено се здрависа с него и го покани да слезе от коня. Това бе самият мосю Майяр. Представителен, с красива външност джентълмен от старата школа, с изискани обноски и известна нотка на тежест, достолепие и властност, която внушаваше дълбока почит.

Представяйки ме, приятелят ми изложи моето желание да разгледам заведението и след като получи уверенията на мосю Майяр, че ще ми бъде оказано необходимото внимание, се сбогува и вече не го видях.

Когато той си отиде, управителят ме въведе в малка и извънредно приветлива приемна, в която покрай другите белези на изтънчен вкус имаше много книги, рисунки, саксии с цветя и музикални инструменти. Весел огън пламтеше в камината. Млада и доста красива жена седеше на пианото и пееше ария от Белини; когато влязох, тя прекъсна песента и ме посрещна с изискана вежливост. Гласът ѝ беше тих, а поведението ѝ сдържано. Стори ми се също, че забелязах следи от тъга по лицето, което бе крайно, но според мен не неприятно бледо. Дамата беше облечена в дълбок траур и извика в гърдите ми чувство на уважение, любопитство и възхита.

В Париж бях чувал, че лечебното заведение на мосю Майяр се ръководело от метода, грубо наричан „системата со кротце, со благо“... че се избягвали всякакви наказания... че дори към затварянето много рядко се прибягвало... че пациентите, макар и под тайно наблюдение, се радвали всъщност на значителна свобода и че на повечето от тях се разрешавало да се движат из болницата и парка в обикновеното облекло на хора със здрав разум.

Имайки пред вид тези твърдения, проявих предпазливост в думите, изричани пред младата дама, защото не бях сигурен дали е напълно с ума си; при това в очите ѝ проблясваше безпокоен плам, който почти ме накара да предположа, че не е съвсем в ред. Ето защо

ограничих разговора до общи теми, и то до такива, каквито, смятах, не биха причинили нито неудоволствие, нито раздразнение дори у един душевно болен. На всичко, което казвах, тя даваше смислени отговори и дори в нейните лични забележки личеше изключително здрав разум, ала продължителният допир с метафизиката на mania^[3] ме бе приучил изобщо да не вярвам на подобно доказателство за разумност и до края на разговора бях все така предпазлив, както и в началото.

Не след дълго лакей в спретната ливрея внесе поднос с плодове, вино и други подкрепителни, от които аз вкусих, и скоро след това дамата напусна стаята. Когато излезе, обърнах въпросително очи към домакина.

— Не — каза той, — о не... моя сродница... племенница, при това извънредно начетена.

— Хиляди извинения за мнителността — отвърнах аз, — но естествено ще съумеете да ме извините, нали! Вашето превъзходно дело тук е добре познато в Париж и аз предположих, че, нали разбирате...

— Да, да... оставете... по-скоро аз би трябвало да ви благодаря за похвалната тактичност, която проявихте. У младите люде рядко откриваме предвидливост в подобна мяра и неведнаж сме имали злополучни *contre-temps*^[4], вследствие несъобразителността, проявена от страна на наши посетители. Докато прилагах предишната система и пациентите ми се радваха на привилегията да скитат насам и натам на воля, неблагоприятни особи, които се отбиваха, за да разглеждат заведението, често ги довеждаха до опасно буйство. Затова се видях принуден да наложя строга система на изолация и достъп до заведението може да получи само онзи, на чието здравомислие бих могъл да се опаням.

— Докато прилагате *предишната* система? — казах аз, повтаряйки думите му. — Да разбирам ли в такъв случай, че тъй наречената „система со кротце, со благо“, за която толкова много съм слушал, вече не е в сила?

— Преди няколко седмици — отвърна той — решихме винаги да се откажем от нея.

— Наистина! Вие ме изумявате!

— Разбрахме, сър — с въздишка каза той, — че е безусловно необходимо да се върнем към старите прийоми. *Опасността* от

досегашната „система“ беше обезпокоителна, а преимуществата — крайно преувеличени. Смятам, сър, че в това заведение тя бе по-задоволително изпитана, от където и да било другаде. Изпробвахме всичко, на което човешкият разум би могъл да наведе мисълта ни. Съжалявам, че не сте имали възможността да ни посетите по-рано, за да можете сам да прецените. Но предполагам, че сте добре запознат със „системата“... в подробности.

— Не напълно. Онова, което съм чувал, е било от трета или четвърта ръка.

— Тогава нека ви кажа в общи линии, че това е система, при която пациентите се *ménagés*^[5]... при която им се угажда. Не се противопоставяхме на фикс-идеите, заседнали в главата на умопомрачения. Напротив, не само гледахме на тях снизходително, но ги и насърчавахме, като по този път не един от нашите най-трайни лечебни способности прояви своето въздействие. Няма друг довод, който така лесно влиза в досег с разстроения разсъдък на лудия, както *reductio ad absurdum*^[6]. Имали сме например хора, които си въобразяваха, че са пиленца. Лечението беше да настояваме, че това наистина е така... да виним пациента за глупостта му, че недостатъчно ясно проумява този факт... и по такъв начин да отказваме в продължение на цяла седмица да му даваме друга храна освен тази, която е най-подходяща за едно пиле. Ето как малко царевица и дребен чакъл бяха в състояние да извършат чудеса.

— И в това мълчаливо съгласие се състоеше цялото лечение, така ли?

— Съвсем не. Голяма надежда възлагахме на най-обикновените забавления като например музика, танци, общи гимнастически упражнения, карти, определен вид книги и така нататък. Давахме вид, че уж лекуваме болния от някакво обикновено физическо неразположение и думата „лудост“ никога не се споменаваше. Най-важното беше да внушим на всеки луд, че трябва да следи поведението на всички останали. Да проявиш доверие към мнението или към благоразумието на един душевно болен, означава да го спечелиш и телом, и духом. Това ни даде възможност да освободим част от скъпо платения персонал.

— И не прилагаете никакви наказания от какъвто и да било род?

— Никакви.

— И никога не затваряхте ваши пациенти?

— Много рядко. От време на време, когато болестта на отделна личност достигаше кризисно състояние или пък болният изпадаше в неочаквано раздразнение, ние го отвеждахме в една скришна килия, да не би неразположението му да зарази останалите, и го държахме там, докато не дойдеше момент да го върнем отново сред приятелите му... защото с буйствуващи луди ние нямаме нищо общо. Такива обикновено ги откарват в държавните болници.

— И сега вече сте променили всичко това... според вас за по-добре?

— Решително. „Системата“ криеше недостатъци и дори опасности. За щастие тя е премахната във всички Maisons de Santé във Франция.

— Извънредно много съм изненадан — казах аз — от това, което ми разказвате, защото ме уверяваха, че в момента това бил единственият метод за лечение на лудостта в цялата страна.

— Вие сте все още млад, любезни приятелю — отвърна моят домакин, — но ще дойде време, когато ще се научите сам да преценявате нещата, които стават по света, без да се доверявате на приказките на другите. Не вярвайте нищо от това, което чувате, и само на половината от онова, което виждате. А що се отнася до нашата Maison de Santé, без съмнение някой невежа ви е заблудил. След обяда обаче, когато ще сте достатъчно отпочинал от ездата, ще бъда щастлив да ви разведа из дома и да ви запозная със системата, която по мое мнение, както и по мнението на всеки, който е бил свидетел на нейното въздействие, е безспорно най-удачната от всички открити досега.

— Ваша ли е? — попитах аз. — Ваше собствено откритие ли е?

— Горд съм — отговори той — да потвърдя, че е мое, поне до известна степен.

По този начин се разговарях с мосю Майяр в продължение на час-два, докато той ми показваше градините и оранжерииите на болницата.

— В момента — каза той — не мога да ви позволя да видите пациентите. За една чувствителна душа винаги съществува вероятността, повече или по-малко, да се отврати при подобни гледки, а аз не желая да ви развалям апетита преди обяда. Първо ще обядваме. Мога да ви предложа телешко à la St. Menehoult с картофи и сос

velouté^[7]... след това чаша Clos de Vougeôt^[8]... тогава нервите ви ще са вече напълно укрепнали.

В шест обявиха, че обядът е сервиран и моят домакин ме въведе в обширна salle à manger^[9], където бяха събрани голям брой гости — двадесет и пет — тридесет души. Очевидно това бяха знатни, благовъзпитани люде — макар облеклото им да ми се стори извънредно разкошно, в него имаше нещо много общо с превзетите труфила на ville sour^[10]. Направи ми впечатление, че най-малко две трети от гостите бяха дами, някои от които в никакъв случай не бяха облечени според добрия вкус, както един парижанин би се изразил днес. Например не една от представителките на женския пол, чиято възраст не би могла да бъде по-малко от седемдесет, беше окичена със скъпоценности в излишък: пръстени, гривни и обеци, а гърдите и ръцете им бяха безсрамно разгопени. Направи ми впечатление също, че малко от роклите бяха добре ушити... или поне съвсем малко от тях стояха добре на онези, които ги носеха. Оглеждайки се, открих интересната девойка, на която мосю Майяр ме бе представил в малката приемна, но колко се изненадах, когато я видях облечена с кринолин, с обувки с висок ток и с нечисто боне от брюкселска дантела — толкова голямо, че придаваше на лицето ѝ смешно умален вид. Когато най-напред я видях, беше облечена в дълбок траур, който много ѝ отиваше. С една дума, в облеклото на всички присъстващи личеше известно чудачество, което тозчас ме накара да се върна към първоначалната представа за „системата со кротце, со благо“ и да си помисля, че мосю Майяр нарочно ме е заблудил, за да не изпитам неприятно чувство по време на обяда, когато открих, че се храня на една трапеза с умопомрачени; но си припомних, че в Париж бяха ме предупредили — хората от южните провинции са невъобразимо странни, обременени с неизказано много отживели времето си схващания; и после, при разговор с неколцина от членовете на компанията, опасенията ми наистина моментално и всецяло се разсяха.

Самата трапезария, макар и може би достатъчно обширна и удобна, не се отличаваше с особен разкош. Например на пода нямаше килим; всъщност във Франция много често минават и без килим. Прозорците, и те бяха без завеси; капациите — затворени и здраво залостени с железни пръчки, сложени по диагонал, също като кепенците на нашите дюкяни. Цялото помещение, както забелязах,

представляваше едно крило от замъка, затова трите страни на паралелограма имаха прозорци, а четвъртата — врата. Прозорците бяха не по-малко от десет на брой.

Масата беше разкошно подредена. Просто отрупана с блюда и повече от претрупана с лакомства. Обилието беше направо варварско. Месото стигаше да се нагости потомството на Анаким^[11]. Никога през живота си не бях виждал толкова разточително, толкова разхитително прахосничество на скъпи жизнени блага. Ала в подредбата не личеше вкус; неизмеримият блясък на безброй восъчни свещи в сребърни candelabra^[12], поставени на масата и навсякъде из стаята, където бе възможно да им се намери място, печално оскърбяваха очите ми, привикнали с мека светлина. Обслужваха ни няколко пъргави прислужника, а върху широка маса в най-отдалечения ъгъл на залата се бяха разположили седем-осем души с цигулки, флейти, тромбони и барабани. По време на обяда в някои моменти тези приятели страшно много ми досаждаха с нескончаемото разнообразие от звуци, които трябваше да минат за музика и които явно забавляваха във висша степен всички присъстващи освен мен.

Общо взето, не можех да се освободя от мисълта, че имаше прекалено много bizarre във всичко, което виждах... но в края на краищата светът е съставен от какви ли не хора, с какви ли не начини на мислене, с какви ли не обичаи и нрави. При това толкова много бях пътешествувал, че бях станал изцяло привърженик на девиза *nil admirari*^[13]; ето защо съвсем хладнокръвно заех стола отдясно на домакина и радвайки се на превъзходен апетит, отдадох заслуженото на великолепните лакомства, сложени пред мен.

Междувременно се водеше всеобщ и оживен разговор. Дамите, както обикновено, говореха много. Почти веднага схванах, че всички са високообразовани, а домакинът бе неизчерпаем извор на весели анекдоти. Изглежда, с преголяма охота обичаше да говори за своя пост — управител на *Maison de Santé*; а за голяма моя изненада темата „лудост“ бе предпочитаната от всички присъстващи. Разказаха се безчет забавни истории, в които ставаше дума за *маниите* на пациентите.

— По-рано тук имаше един приятел — обади се въздебеличък, дребен джентълмен, седнал от дясната ми страна, — един приятел, който си въобразяваше, че е чайник; впрочем не е ли извънредно

странно колко често в главата на лудия се загнезждват подобни своеобразни чудатости? Едва ли във Франция има психиатрична болница, в която да не може да се намери човекочайник. *Нашият* джентълмен беше чайник, изработен от сплав, имитираща сребро, и всяка сутрин най-грижливо се лъскаше с парче еленова кожа и тебеширен прах.

— Освен това — обади се висок мъж, седнал точно насреща — не много отдавна тук имахме една личност която си беше наумила, че е магаре... и, фигуративно казано, това напълно отговаряше на истината. Този пациент беше много вироглав и ние с голям труд успяхме да го усмирим. Дълго време не искаше да яде друго освен магарешки бодили, но скоро го излекувахме от тази мания, като упорствувахме да си яде само тях и нищо друго. Освен това непрестанно хвърляше чифтета... така... ей така...

— Мосю Дьо Кок! Ще ви бъда крайно благодарна, ако се държите, както подобава! — И с това възрастната дама, седнала до оратора, го прекъсна. — Моля, дръпнете си нозете! Измачкайте ми броката! Нима е нужно да илюстрирате разказа си толкова нагледно? Та нашият приятел положително би ви разбрал и без всичко това. Честна дума, вие сте едва ли не също такова голямо магаре, за каквото горкият нещастник се е мислил. Така добре го имитирате, честно слово!

— Mille pardons, ma'm'selle^[14]! — отвърна мосю Дьо Кок, към когото бяха се обърнали по такъв начин. — Хиляди извинения! Не възнамерявах никого да обиждам Ma'm'selle Лаплас, мосю Дьо Кок ще си окаже честта да пие чаша вино с вас!

При тези думи мосю Дьо Кок ниско се поклони, с голяма церемониалност целуна собствената си ръка и се чукна с ma'm'selle Лаплас.

— Позволете ми, mon ami^[15] — намеси се мосю Майяр, обръщайки се към мен, — позволете ми да ви предложа едно късче от това телешко à la St. Menehould... ще се уверите, че е необикновено вкусно.

В този момент трима яки прислужника с усилия поставиха на масата огромен поднос — не, по-скоро тарга, върху която предположих, че се намира „monstrum, horrendum, informe, ingens, cui lumen ademptum“^[16]. Ала когато го разгледах внимателно, разбрах, че

не е нищо друго освен малко теле, опечено цяло и поставено на колене с ябълка в муцуната, както според английския обичай се гарнира заек.

— Не, благодаря! — отвърнах аз. — Откровено казано, не съм особено голям любител на телешко à la St... как му беше името? Защото, смятам, то никак не ми понася. Но ще си взема нещо друго, ще опитам малко от заека.

На масата имаше няколко по-малки блюда, както ми се видя, с най-обикновен заек по французки — изключително вкусен morceau^[17], който бих препоръчал на всекиго.

— Пиер — провикна се домакинът, — сменете блюдото на джентълмена и му дайте от бутчето на този заек au-chat^[18].

— На този какво? — попитах аз.

— На този заек au-chat.

— Не, благодаря ви... недейте, отказвам се. Ще взема само малко от жамбона.

„Човек никога не знае какво яде по трапезите на тези провинциалисти — на ум си казах аз. — Не им ща ни заека au-chat, нито пък тяхната котка със заек.“

— Освен това — обади се някаква мъртвешки бледа особа, седнала чак на долния край на масата, като подхвана нишката на разговора оттам, откъдето бе прекъснат, — освен това покрай другите чудаци имахме и един пациент, това беше отдавна, който най-настоятелно твърдеше, че е кордовско сирене, ходеше с нож в ръка и увещаваше приятелите си да опитат съвсем мъничко парченце оттук — от прасеца.

— Голям глупак беше, няма съмнение — намеси се някой, — ала в никакъв случай не може да се сравнява с друг един индивид, когото всички ние познаваме, с изключение на новодошлия джентълмен. Имам пред вид човека, който беше си внушил, че е бутилка шампанско и винаги се появяваше с ба-а-ам и ш-ш-ш-ш, ето така...

И ораторът, доста невъзпитано по моему, натика десния палец в лявата си буза и го издърпа с пльокване, напомнящо гърмеж от тапа, и в продължение на няколко минути, притискайки езика о зъбите си, изкусно имитираше звука от разпенено шампанско. Поведението му, както ясно забелязах, никак не се понрави на мосю Майяр, но той нищо не каза и разговорът се поднови от доста мършав, дребничък човечец с грамадна перука.

— Освен това пък имаше един невежа — подхвана той, — който по погрешка взимаше себе си за жаба и който между другото не малко приличаше на такава. Само да бяхте го видели, сър — обърна се той към мен, — с какво доволство щеше да се изпълни сърцето ви, ако бяхте го видели колко му прилягаше да се държи тъй. И ако този човек действително не беше жаба, мога само да съжалявам, сър, че наистина не беше. Неговото квакане, ето така: ква-а-а-ак... ква-а-а-ак, беше най-чудната нота на света: си бемол; а когато туреше лакти на масата, ето така... след като си бе пийнал една-две чашки винце... като издуеше бузи, ето така, и като завъртеше очи — ей тъй, и като почнеше да примигва бързо-бързо — ето така... о, сър, имам смелостта с положителност да твърдя, че бихте се захласнали от възхита пред гения на този човек!

— Не се съмнявам — уверих го аз.

— А пък освен това — обади се някой друг, — освен това тук беше малкият Гайяр, който си мислеше, че е щипка емфие и изпаднаше в истинска тревога, че не може да се хване с палеца и показалеца си.

— После пък тук беше Жюл Дезулиер — крайно странна личност, уверявам ви; обзела го манията, че е тиква. Преследваше готвача да го направи на тиквеник — нещо, което готвачът с възмущение отказваше да стори. Ако питате мене, ни най-малко не съм убеден дали тиквеник à La Дезулиер не би било наистина едно превъзходно лакомство!

— Учудвате ме! — казах аз и въпросително погледнах мосю Майяр.

— Ха-ха-ха!... — отвърна той. — Хе-хе-хе!... Хи-хи-хи!... Хо-хо-хо!... Ху-ху-ху!... Наистина превъзходно! Няма защо да се учудвате, mon ami, нашият приятел тук е остроумец... drôle^[19]... и не бива да взимате думите му буквално.

— Освен това — обади се някой друг от компанията — тук беше Буфон Велики, също своего рода особена личност. Побъркал се от любов; въобразяваше си, че има две глави. Едната, твърдеше той, била на Цицерон, а другата била комбинирана: от челото до устата — на Демостен, а от устата до брадичката — на лорд Бруум. Не е изключено и да е грешел, но винаги ви оставяше с впечатлението, че е напълно в ред, защото беше човек с изключително дар-слово. Страстно обичаше

да ораторствува и не умееше да се въздържа. Например имаше навика да скача върху масата в трапезарията ей така и... и...

В този момент един приятел, седнал до оратора, го потупа по рамото и му пошушна нещо на ухото, а другият тозчас престана да словоохотничи и се сви на стола си.

— А пък освен това — каза приятелят, който току-що пошушна нещо на ухото на другия, — освен това тук имаше един Булар, пумпала. Наричам го пумпала, защото всъщност беше обладан от смешната, но не съвсем безпочвена мания, че се е превърнал в пумпал. Да го видехте само как се върти, с глас бихте се смели. По цял час можеше да се върти на пета ето така... ей така...

И тук приятелят, когото той само преди миг бе прекъснал, пошушвайки му нещо на ухото, сега пък на него оказа съвършено същата услуга.

— Да-а, но вашият мосю Булар беше луд — с цяло гърло изкрещя една възрастна дама, — и при това извънредно тъпоумен луд; защото, позволете ми да ви попитам, чувал ли е изобщо някой някога за човекопумпал? Каква нелепост! Както знаете, мадам Жоайьоз беше личност, далеч по-здравомислеща. И тя си имаше своята мания, но това бе интуиция, подкрепена от здравия разум, и доставяше истинско удоволствие на всеки, който е имал честта да познава тази дама. След зрял размисъл тя стигнала до заключението, че по някаква нещастна случайност се е превърнала в петле, но петле, което винаги се е държало, както благоприличието изисква. Пляскаше криле с удивителна сила... ей така... така... така... а пък кукуригането й — просто прелест! Кук-кури-гу-у-у!... Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!... Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!...

— Мадам Жоайьоз, ще ви бъда много благодарен, ако се държите прилично! — крайно разгневен я прекъсна нашият домакин. — Или се дръжте, както подобава на една дама, или още сега напуснете трапезата — избирайте!

Дамата (към която, за голяма моя изненада, чух, че се обръщат като към мадам Жоайьоз, след описанието на мадам Жоайьоз, което тя самата току-що бе дала) се изчерви до корена на косите си и очевидно се сконфузи извънредно много от упрека. Сведе глава и нито звук не издаде в отговор. Но ето че друга, по-млада дама поде темата. Това бе красивата девойка, с която се бях запознал в малката приемна.

— О, мадам Жоайъоз беше истинска глупачка! — възкликна тя. Докато схващанията на Еужени Салсафет в действителност криеха значително повече здрав смисъл. Тя беше доста красива и болезнено скромна млада дама и според нея обикновеният начин за носене на облеклото беше неблагонаправен и винаги искаше да се намира *отвън*, а не *вътре* в роклите си. А това в края на краищата е нещо доста лесно постижимо. Просто трябва да постъпите ето така... след това така... така... така... и след това така... така... така... и след...

— Mon dieu^[20]! Ма'м'selle Салсафет! — мигом възкликна цяла дузина гласове. — *Какво* сте намислили?... Стойте! Почакайте! Ние отлично разбираме как се постига това, спрете, спрете! — Няколко души бяха вече наскочали от креслата си, за да възпрат ма'м'selle Салсафет от съперничество с Венера Милоска, когато вълна пронизителни писъци и крясъци, идващи някъде откъм централната част на замъка, съвсем внезапно и навременно тури край на инцидента.

Честно казано, от крясъците нервите ми съвсем се изопнаха, ала останалите от компанията просто ги съжалих. Те всички пребледняха като смъртници, сгушиха се в креслата си ужасени, затрепераха и се разбърбориха несвързано, ослушвайки се в същото време дали звукът няма да се повтори. И той се повтори — по-пронизителен и като че по-близък, после се потрети — още по-пронизителен, а когато за четвърти път се разнесе, силата му значително бе понамаляла. Явното заглъхване на шума оживи присъстващите, настроението мигом се възвърна и всички се развеселиха и подеха анекдотите както преди. Едва тогава се осмелих да запитам за причината на смута.

— Просто *bagatelle*^[21] — отвърна мосю Майяр. — Свикнали сме с тези работи и не им обръщаме никакво внимание. От време на време лудите почват хорово да вият, един друг се увличат, също като глутница кучета нощем. Понякога обаче заедно с хоровото виене те правят опит да се измъкват на свобода, тогава естествено съществува известна малка опасност, от която бихме могли да се страхуваме.

— А колко затворени има?

— В момента всичко на всичко не повече от десетина.

— Главно жени, предполагам?

— О, не... до един са мъже, и при това здравеняци, мога да ви уверя!

— Наистина ли? Винаги съм си мислел, че лудите в мнозинството си са от нежния пол.

— Общо взето, е така, но не всякога. Преди известно време имахме двадесет и седем пациенти, от които не по-малко от осемнадесет бяха жени, но напоследък, както виждате, нещата рязко се промениха.

— Да... както виждате, рязко се промениха — намеси се джентълменът, който бе сритал ma'm'selle Лаплас в глезените.

— Да... както виждате, рязко се промениха! — тутакси в благозвучен хор повтори цялата компания.

— Я си дръжте езиците, всички! — страшно разярен се провикна домакинят.

При тези думи гостите до един се смълчаха — почти цяла минута гробна тишина. А една дама, подчинявайки се буквално на мосю Майяр, изплезе език — извънредно дълъг — и съвсем покорно го държа с две ръце до края на угощението.

— А тази благородна дама — казах аз шепнешком, като се обърнах към мосю Майяр, — тази благородна дама, която кукуригаше... тя, предполагам, е безопасна... съвсем безопасна, нали?

— Безопасна! — възкликна той с искрена почуда. — Как... как... Какво искате да кажете?

— Само леко е засегната, нали? — казах аз и докоснах главата си. — Допускам, че действително не е особено... не е опасно разстроена, нали?

— Mon dieu! Какво всъщност ви е влязло в главата? Тази дама, моя лична стара приятелка, мадам Жоайьоз, е тъй нормална, както съм нормален и аз самият. Разбира се, и тя си има своите чудатости... но, нали знаете, всички възрастни жени... всички *много* възрастни жени... повече или по-малко, са чудати!

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено... в такъв случай всички останали дами и господа...

— Са мои приятели и подчинени — прекъсна ме мосю Майяр, като се поизправи с известна hauteur^[22], — мои много добри приятели и помощници.

— Как! Всички ли? — попитах аз. — И жените, и всички?

— Естествено — отвърна той, — без жените изобщо за никъде не сме, те са най-добрите милосердни сестри за душевно болните;

имат си свой начин, нали разбирате; техният ясен поглед има чудодейно въздействие... нещо като омагьосващия поглед на змията, нали разбирате.

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено! Но те се държат малко странно... малко необичайно, нали?... Не намирате ли?

— Странно!... Необичайно?... Как, *наистина* ли мислите така? Естествено ние тук на юг не се отличаваме с прекалена въздържаност... постъпваме си така, както ни е угодно... радваме се на живота и други подобни работи, нали разбирате...

— Несъмнено — казах аз, — несъмнено.

— А може би това Clos de Vougeôt удря малко в главата, нали разбирате... малко *силничко*... нали разбирате?

— Несъмнено — съгласих се аз, — несъмнено... Впрочем, мосю, правилно ли съм ви разбрал, че системата, която сега сте възприели вместо знаменитата „система со кротце, со благо“, е безкомпромисно строга?

— Ни най-малко. Наистина болните са затворени, но лечението... медицинското лечение, искам да кажа... е много по-леко поносимо за пациентите, отколкото при която и да било друга.

— И тази нова система е едно от вашите лични открития, така ли?

— Не напълно. Някои страни от нея се приписват на професор Тар, за когото неминуемо сте чували, но в моята разработка са внесени известни изменения, които, щастлив съм да потвърдя, принадлежат по право на известния Федър, с когото, ако не греша, имате честта отблизо да се познавате.

— За свой най-голям срам трябва да призная — отвърнах аз, — че никога досега не съм чувал имената нито на единия, нито на другия джентълмен.

— О небеса! — възкликна моят домакин, като рязко дръпна стола си назад и вдигна високо ръце. — Положително не съм ви чул както трябва! Нима искате да кажете, че никога досега *не сте чували* нито за учения доктор Тар, нито за знаменития професор Федър?

— Принуден съм да изповядам собственото си невежество — отговорих аз, — но неопетнената истина преди всичко! Чувствувам се, така да се каже, приравнен към земята поради факта, че не познавам трудовете на тези несъмнено изключителни мъже. Незабавно ще

издиря трудовете им и най-задълбочено ще ги проуча. Мосю Майяр, вие наистина — принуден съм да го призная, — вие *наистина* ме накарахте да се засрамя от себе си.

И това впрочем бе факт.

— Не говорете повече, добри ми млади приятелю — сърдечно каза той и стисна ръката ми, — а сега да изпием заедно чаша Sauterne^[23].

Пихме. Без да се стесняват, присъстващите до един последваха примера ни. Бъбреха... ръкомахаха... смееха се... правеха какви ли не глупости... цигулките скрибуцаха... тъпанът думтеше... тромбоните мучаха като бронзовите бикове на Фаларис^[24]... и малко по малко цялата сцена почна да придобива все по-ужасяващ вид, докато накрая виното взе пълна власт над всички и трапезарията заприлича на пандемониум in petto^[25]. А в това време мосю Майяр и аз, с няколко бутилки Sauterne и Vougeôt пред себе си, продължавахме разговора, ревейки с цяло гърло. Дума, произнесена с обикновен тон, можеше да се чуе толкова отчетливо, колкото и гласът на риба от гълбините на Ниагарския водопад.

— И така, сър — изревах в ухото му, — преди обяда вие споменахте за опасността, която предишната „система“ криела в себе си. А каква е тя?

— Да — отговори той, — в някои случаи тя действително крие много голяма опасност. Няма начин човек да предугади приумиците на лудите, а по мое мнение, както и според доктор Тар и професор Федър, *никога* не е безопасно да оставяте болните да се движат на свобода, без да ги наблюдавате. Един луд може да бъде „кротък“, както казват, за известно време, но в края на краищата той твърде лесно може да изпадне в буйство. При това вероломството му е огромно и пословично. Ако си е наумил нещо, той прикрива своя план с удивително благоразумие, а вещината, с която симулира здравомислие, представлява за метафизика един от най-своеобразните проблеми на науката за интелекта. Когато лудият изглежда *напълно* разумен, всъщност крайно време е да му наденете усмирителната риза.

— Обаче *опасността*, високоуважаеми господине, за която говорихте... от гледището на вашия собствен опит... докато това заведение е било под ваш надзор... имали ли сте в практиката си

основание да смятате, че да се остави на свобода един луд, е рисковано?

— Тук?... От гледището на моя собствен опит?... Хъм, мога да кажа, да. Например... *не много отдавна* в това заведение стана извънредно странно произшествие. „Системата со кротце, со благо“, както разбрахте, по това време все още се прилагаше и пациентите се разхождаха свободно. Те се държаха изключително добре... да, изключително добре... и всеки човек със здрав разум би могъл да си извади заключение, че назрява някакъв сатанински план, съдейки само по този необичаен факт: хората се държаха *изключително добре*. И наистина едно хубаво утро санитарите-надзиратели се намериха хвърлени в килиите с вързани ръце и крака, а лудите, присвоили си насилствено служебните задължения на надзирателите, ги обслужваха и се отнасяха с тях като с луди.

— Какво говорите! Никога през живота си не съм чувал подобна нелепост!

— Истина!... И за всичко това стана причина един глупак... един луд... който кой знае как си беше наумил, че е изнамерил система за управление, по-удачна от всички известни дотогава... система за управление на лудите имам пред вид. Искаше, предполагам, на дело да изпита своето откритие и затова придума всички пациенти да се присъединят към неговия заговор за сваляне на управляващите сили.

— И успя ли наистина?

— Разбира се. Надзирателите и надзираваните без време си смениха местата. Не, не стана точно така, защото лудите и без това си бяха на свобода, те просто затвориха надзирателите в килии и почнаха да се отнасят с тях, със съжаление трябва да отбележа, по доста безцеремонен начин.

— Не допускам, че контрапревратът се е забавил дълго. Подобно положение на нещата не би могло дълго да просъществува. Нали селяните от околността... посетителите, идващи да разглеждат заведението... биха надали тревога?

— Ето къде грешите. Главният бунтар беше прекалено хитър. Той изобщо престана да пуска посетители... като изключим един ден, когато дойде някакъв млад джентълмен, извънредно глуповат на вид, от когото нямаше причини да се опасява. Позволи му да разгледа

заведението... просто за разнообразие, да се позабавлява с него. И след като го баламосва до насита, го отпрати да си гледа работата.

— Но все пак докога управляваха лудите?

— О, доста дълго наистина... сигурно около месец... но колко повече от месец, не мога точно да кажа. А през това време лудите славно си поживяха... мога да ви се закълна. Хвърлиха окъсаните си дрехи и на воля се разпоредиха със семейния гардероб и скъпоценностите. Избите на замъка бяха добре запасени с вино, а лудите са истински дяволи, знаят как да го пият. Добре си поживяха, уверявам ви.

— Ами лечението... какво по-точно лечение приложи водачът на бунтарите?

— Какво да ви кажа, що се отнася до това, не е задължително един луд непременно да бъде глупав, както вече установих от наблюденията си и безпристрастно погледнато, новото лечение се оказа далеч по-сполучливо от предишното. Наистина превъзходна система... проста... ясна... без каквито и да било усложнения... с една дума, прекрасна... и...

Но тук разсъжденията на моя домакин неочаквано бяха прекъснати от повторен залп крясъци от същото естество като онези, които преди малко ни обезпокоиха. Но този път сякаш ги издаваха хора, неудържимо устремени към нас.

— О, милосърдни небеса! — викнах аз. — Сигурно лудите са се освободили!

— Боя се, че е точно така — отвърна мосю Майяр, пребледнял неимоверно много.

Едва изрекъл тези думи и пронизителните викове и проклетия се чува под прозорците, миг по-късно стана очевидно, че някакви субекти отвън се мъчат да нахълтат в трапезарията. Удряха по вратите с нещо, което явно бе тежък ковашки чук, а капациите на прозорците блъскаха и къртеха с невиджана ярост.

Настана неописуем ужас и смут. Мосю Майяр, за най-голямо мое изумление, се навря под бюфета. От негова страна очаквах повече твърдост на духа. Оркестрантите, които през последните петнадесет минути бяха много пияни, за да изпълняват задълженията си, мигом скочиха прави, грабнаха инструментите и като се покатериха върху своята маса, дружно загърмяха „Янки Дудъл“ — докато трая цялата

врява, те свиреха, ако не съвсем без фалш, то поне със свръхчовешка сила.

В това време върху нашата маса, сред бутилките и чашите, скочи джентълменът, когото с толкова усилия преди малко удържаха да не се покатери. Шом се видя горе, той подхвана реч, която положително бе превъзходна, стига да можеше да се чуе. В същия миг човекът с пумпалските наклонности почна да се върти из стаята с неописуемо увлечение, разперил широко ръце встрани; съвсем приличаше на пумпал и помиташе всичко, което се изпречеше на пътя му. Долових и нескончаеми гърмежи от тапа и кипеж на шампанско, но веднага проумях, че се носеха откъм онази особа, която по време на обяда имитираше бутилката изискано питие. И не само това, човекожабата квакаше, като че спасението на душата ѝ зависеше от всяка нотка, която издаваше. Над всичко гърмеше непрестанният магарешки рев. А мадам Жоайъоз, моята стара приятелка, просто дожаля ми за горката дама, имаше такъв объркан вид! Стоеше права в ъгъла до камината и с цяло гърло безспир пееше: „Кук-кури-гу-у-у-у-у-у!“

И ето настъпи кулминацията... гибелният край на драмата. Понеже напъните отвън не срещаха никаква съпротива освен врявата, крясъците и кукуригането, десетте прозореца скоро и почти едновременно се разбиха. Никога не ще забравя обзелото ме чувство на изумление и ужас от това, което видях — през прозорците, сред *rêles-mêles*^[26], удряйки, тъпчейки, драскайки, върху нас наскача, не — връхлетя с рев истинско войнство, както ми се стори, от шимпанзета, орангутани или грамадни черни бабуни от нос Добра Надежда.

Здравата ме напердашиха... после се търколих под един диван и се спотаих. Там лежах около четвърт час, целият превърнат в слух да разбере какво става в стаята, и най-накрая стигнах до приемливата донякъде разгадка на трагедията. Както изглежда, когато мосю Майяр най-подробно ми бе разказвал за умопомрачения, подбудил другарите си към бунт, той е имал пред вид чисто и просто собствените си подвизи. Преди две-три години този джентълмен действително е бил управител на заведението, обаче сам полудял и ето как станал и той пациент. Този факт не беше известен на моя съпътник, който ме представи. Надзирателите, всичко десет на брой, неочаквано пленени, най-напред били хубаво омазани с катран, после най-грижливо оваляни в пера и накрая турени под ключ в подземните килии. Така

стояли затворени повече от месец, като през това време мосю Майяр най-щедро ги снабдявал не само с катран и пера (в което се състоеше и неговата „система“), но и с мъничко хляб и неограничени количества вода. Вода всеки ден обилно им доставяли с помпи. Най-сетне един от тях успял да избяга през някакъв канал и освободил останалите.

„Системата со кротце, со благо“, с някои чувствителни изменения, отново бе възстановена в замъка, ала все пак не мога да не се съглася с мосю Майяр, че неговото „лечение“, макар и своеобразно, не беше лишено от известни предимства. Както самият той справедливо отбеляза, то бе „просто... ясно... без каквито и да било усложнения... ни най-малки дори“.

Остава още да добавя, че прерових всички библиотеки в Европа, за да открия трудовете на доктор Тар и професор Федър, но и до ден-днешен усилията ми да намеря макар и един-единствен екземпляр остават безплодни.

---

[1] Игра на звукоподражания — тар (англ.) означава катран, а федър (англ.) — перо. — Б.пр. ↑

[2] Лудница (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Лудост (лат.). — Б.пр. ↑

[4] Усложнения (фр.). — Б.пр. ↑

[5] Щадят (фр.). — Б.пр. ↑

[6] Свеждането до алогичност (лат.). — Б.пр. ↑

[7] Кадифе (фр.). — Б.пр. ↑

[8] Сорт френско вино (фр.). — Б.пр. ↑

[9] Трапезария (фр.). — Б.пр. ↑

[10] Кралския двор (фр.). — Б.пр. ↑

[11] Според библията някога в Ханаан живеели великани, потомци на Анаким. — Б.пр. ↑

[12] Големи и обикновено разклонени свещници (лат.) — Б.пр. ↑

[13] На нищо не се учудвай (лат.). — Б.пр. ↑

[14] Хиляди извинения, госпожице! (фр.) — Б.пр. ↑

[15] Приятелю мой! (фр.) — Б.пр. ↑

[16] „Чудовищното, ужасяващо, грамадно, облик придобило изчадие на мрака“ (лат.); цитат от „Енеида“ на Вергилий (70–19 г.пр.н.е.). — Б.пр. ↑

[17] Къс месо (фр.). — Б.пр. ↑

[18] С котка (фр.). — Б.пр. ↑

[19] Смешник (фр.). — Б.пр. ↑

[20] Боже мой! (фр.) — Б.пр. ↑

[21] Дреболия (фр.). — Б.пр. ↑

[22] Надменност (фр.). — Б.пр. ↑

[23] Вид бяло сладко вино, което носи името на местността, където се прави (фр.). — Б.пр. ↑

[24] Тиранин на древния сицилийски град Агригенте (от 565 г. до 549 г.пр.н.е.), прочут със своите жестокости: изгарял жертвите си в бронзов бик и техните стенания били за тиранина по-сладки от най-приятната мелодия. — Б.пр. ↑

[25] Тук: в зародиш (итал.). — Б.пр. ↑

[26] Бъркотия (фр.). — Б.пр. ↑

БЕЗ ДЪХ

РАЗКАЗ НИТО ЗА, НИТО ОТ „БЛЕКУУД“^[1]

— О, не дишай и т.н.
(„Мелодии“ от Муър)

И най-злочестата участ в края на краищата трябва да се огъне пред несломимото мъжество на философията, тъй както най-непокорният град пред неотстъпния напор на врага Салманасар^[2], както знаем от Светото писание, три години обсаждал Самария^[3] и тя най-после паднала. Сарданапал^[4] — вижте у Диодор — удържал седем в Ниневия^[5], но пак без успех. Троя погинала към края на второто петилетие; Ащдод^[6] — твърди Аристей, залагайки честната си дума — отворил най-сетне врати пред Псаметих^[7], след като ги е държал залостени почти четвърт столетие.

— Ти ли, негоднице!... Ти ли, вещице!... Ти ли, двуличнице! — виках аз по жена си на утрото след сватбата. — Ти ли, магьоснице!... Ти ли, сатана!... Ти ли, нищожество с претенции!... Ти ли, вертепна измет!... Ти ли, зловонно олицетворение на квинтесенцията на всесветовната гнус!... Ти ли... ти... — и при тези думи, застанал на пръсти, сграбчил я за гушата, допрял уста до ухото ѝ, канейки се тъкмо да избълвам нов и още по-осъдително цветисто-позорен епитет, който, ако го бях изкряскал, положително би я убедил в собственото ѝ безличие, за мой безпределен ужас и изумление открих, че съм останал без дъх.

Изразите: „Дъх не ми стига“, „Останах без дъх“ и други подобни, прекалено често се употребяват във всекидневния говор, ала никога и през ум не ми е минавало, че гибелното злощастие, за което ви

разказвам, би могло *bona fide*^[8], действително да се случи! Представете си — ако по природа сте надарен с въображение, — казвам ви, представете си моето учудване... уплаха и отчаянието ми!

Аз си имам обаче един добър дух, който никога не ме е изоставял напълно. Дори в моменти на най-необуздани състояния на духа винаги запазвам чувството за благопристойност *et le chemin des passions me conduit* — както изповядва за себе си лорд Едуард в „Юлия“^[9] — *à la philosophie véritable*^[10].

Макар и в първия момент да не можах точно да определя до каква степен ме бе поразило нещастие, реших на всяка цена да крия от жена си злополуката, дордето бъдещето не ми разкрие размера на нечуваното ми бедствие. Затова мигом промених изражението си: върху освирепялото и разкривено лице надянах маската на лукаво и кокетно добродушие, лекичко пошляпнах съпругата си по бузата, целунах я по другата и без да издам звук (О, фурии! Не можех), я оставих да се чуди на моята шеговитост, завъртях се на палци и с *ras de zephir*^[11] се измъкнах от стаята.

И ето ме, миг след това благополучно уединен в личния си *boudoir*, ужасяващ пример за злочестите последствия, съпровождащи сприхавостта... жив, с отличителните белези на мъртвец... мъртъв, с проявите на жив... аномалия върху лицето на земята... съвсем спокоен и все пак без дъх.

Да! Без дъх! Най-сериозно ви говоря, напълно бях изгубил дъх. И перушинка не можех да раздвижа с него, та ако ще би животът ми да зависеше от това, нито да замъгля чувствителния лик на огледалото. Тежка участ! — И все пак след първоначалния съкрушителен пристъп на покрусата настъпи известно облекчение. Изпробвах словесните си способности, които поради невъзможността да продължа разговора с жена си бях помислил за напълно погубени, и открих, че всъщност са само частично поразени; открих още, че ако при това странно кризисно състояние понижех гласа си до своеобразен, плътен, гърлен звук, все пак бих успял да продължа общението си с нея и да й излея своите чувства; звучността на гласа (гърлената, имам пред вид) зависи, както разбрах, не от струята на дъха, а от известно спазмодично движение на мускулите на хранопровода.

Отпуснах се на един стол и така останах няколко минути, потънал в размисъл. Разсъжденията ми, разбира се, ни най-малко не

бяха утешителни. Хиляди смътни и печални образи обсебиха душата ми... дори решението да се самоубия светкавично прекоси ума ми; обаче в дълбоко извратената човешка природа е вложена склонността да се отхвърля очевидното и действителното за сметка на далечното и невероятното. Потреперах при мисълта за самоубийство — за това най-отявлено зверство, — а междувременно върху килима пъстрата котка мъркаше силно, ловджийското куче пък изтежко и равномерно сумтеше под масата, сякаш и двете животни искаха да засвидетелствуват силата на дробовете си и очевидно да се присмеят над моето собствено белодробно безсилие.

Съкрушен от загъмжалите смътни надежди и опасения, най-после долових стъпките на жена си — слизаше по стълбището. Убедил се, че е излязла, с разтуптяно сърце се върнах към мястото, където ме сполетя бедата.

Заключих внимателно вратите отвътре и трескаво се залових да търся. Възможно е, мислех си аз, все някак да откроя изгубеното, което дирех, потулено в тъмно кътче или пък спотаено било в шкаф, било в чекмедже. Възможно е да е придобило газообразна... възможно е да е придобило дори осезаема форма. По много философски въпроси повечето философи все още поддържат нефилософски позиции. Уилям Годуин^[12] обаче твърди в своя „Мандевил“^[13], че „единствената реалност — това е невидимото“ и тъкмо тук, както всички ще се съгласят, се крие същността на въпроса в случая. Но преди да охули подобни категорични твърдения като неуместен принос на нелогичността, бих желал трезвомислещият читател да поспре за миг. Анаксагор^[14] — нека си припомним — поддържа, че снегът е черен: и неведнаж съм имал случай да се съглася с този факт.

Дълго и старателно дирех, ала жалкото възнаграждение за усърдието и настойчивостта ми се оказаха само едни изкуствени челюсти, два чифта подплънки за фалшиви бедра, едно стъклено око и няколко *billets doux*^[15] от мистър Дъхколкощеш до жена ми. Мога да отбележа още, че това доказателство за увлечението на собствената ми съпруга по мистър Д. не ми причини кой знае каква мъка. Фактът, че мисиз Бездъх би се възхитила от същество дотолкова различно от мен самия, бе естествено и необходимо зло. Аз, както е добре известно, на вид съм як и пълен и в същото време малко дребноватичък на ръст. Какво чудно има тогава, че клечкоподобната фигура на моя познат и

нейната пословична височина бяха срещнали всичкото дължимо уважение в очите на мисиз Бездъх. Но да се върнем към същественото.

Усилията ми, както и преди заявих, се оказаха безплодни. Шкаф след шкаф... чекмедже след чекмедже... кътче след кътче... най-внимателно огледах, но безуспешно. По едно време обаче помислих, че победата ми е повече от сигурна — когато, ровейки в някакъв несесер за тоалетни принадлежности, без да искам, счупих шише гранжански „Арахангелски елей“, който се осмелявам да препоръчам като извънредно приятен парфюм.

С натезжало сърце се върнах в своя *boudoir* да размисля по какъв начин да се изплъзна от проникателността на жена си, докато приключа приготовленията да напусна страната — защото в себе си вече бях взел това решение. В чужда среда, където никой не ме познава, бих могъл, ако ми провърви, да успея да прикрия своята злочестина, годна, дори по-успешно от бедността, да охлади съчувствието на тълпата и да навлече върху главата на нещастника напълно заслуженото възмущение на добродетелните и доволстващите. Не се двоумих дълго. По природа паметлив, знаех наизуст цялата трагедия „Метамора“^[16]. Имах щастието да си спомня, че за изговора на репликите в пиесата — или поне на онези, предназначени да се произнасят от героя — тоновете на гласа, от които бях лишен, ни най-малко не бяха необходими, плътният гърлен звук изцяло преобладаваше със своята монотонност.

Известно време се упражнявах край едно не съвсем безлюдно блато — моят случай обаче нямаше нищо общо с този на Демостен, това си беше чисто мой, личен и добросъвестно разработен план. И тъй, подготвен по всички линии, реших да накарам жена си да повярва, че внезапно ме е покорила страстта към сцената. Успехът ми беше повече от небивал; на всеки въпрос или намек отговарях свободно с моите жабешко-гробовни звуци, използвайки известни пасажии от трагедията — всяка част от която, както скоро с превисше задоволство открих, можеше да се прилага еднакво сполучливо към каквато и да е тема. Но не мислете, че когато произнасях тези пасажии, си позволявах да пренебрегвам косите погледи... зъбенето... полюшването на колената... влаченето на нозете... или всевъзможните неизброими обаятелни жестове, които сега справедливо се смятат за отличителни черти на всеки именит актьор. Разбира се, хората почнаха да говорят

няма ли да е по-добре, ако ми се надене усмирителна риза... ала, милостиви боже, нито за миг не им мина през ум да ме заподозрат, че съм останал без дъх.

Подредил най-подир работите си, едно утро рано-рано заех мястото си в дилижанса за... давайки на моите познати да разберат, че изключително важна работа изисква незабавното ми присъствие в този град.

Дилижансът беше претъпкан догоре и в предутринната дрезгавина лицата на моите съпътници не се различаваха добре. Без да оказвам съпротива, се оставих да ме наместват между двама джентълмени с колосални пропорции, а един трети, с още по-гигантски размери, след като предварително се извини, че си позволява подобна безцеремонност, с цял ръст се тръшна върху ми и мигом заспа, удавяйки без помен моите гърлени призови за помощ в хъркане, което би накарало да се засрамят дори стенанията, надавани от бика на Фаларис. За щастие състоянието на моите дихателни способности превърна задушаването в напълно изключена злополука.

На разсъмване наближихме покрайнините на града и моят изтезател стана, оправи яката на ризата си и съвсем приятелски ми поблагодари за любезността. Но обстоятелството, че не помръднах (всичките ми крайници бяха изкълчени, главата — изкривена на една страна), предизвика у него мрачни подозрения; тутакси разбуди останалите пътници и с пълна непоколебимост им изложи своето мнение, че през нощта са ги измамили, като вместо жив и здрав съпътник са им тикнали мъртвец — при тези думи здравата ме цапардоса по дясното око, за да докаже истинността на своето твърдение.

После всички един по един (бяха общо девет души) се счетоха задължени да ми издърпат ухото. Някакъв млад лекар поднесе джобно огледалце до устата ми, убеди се, че нямам дъх и по този начин твърдението на моя мъчител се обяви за напълно законен иск; цялата компания даде израз на своята решимост в бъдеще да не понася безропотно шантажи от такъв род, а понастоящем да не продължава по-нататък с тленни останки от подобно естество.

При това изявление съответно ме захвърлиха под табелата на странноприемницата „Врана“ (край която дилижансът случайно минаваше в момента), без да ме сполети допълнителна беда, като

изключим счупването на двете ми ръце — задното ляво колело на колата мина отгоре им. Нещо повече, трябва да бъда справедлив към кочияша и да отбележа, че не забрави да хвърли подир мен най-големия от моите куфари, който за нещастие падна точно върху главата ми, разбивайки черепа по начин колкото интересен, толкова и необичаен.

Съдържателят на „Врана“, гостлюбив човек, като откри, че вещите в куфара ми са достатъчни, за да го обезщетят за нищожното затруднение, с което щеше да се нагърби заради мен, прати да повикат един познат хирург, на чиито грижи ме предостави срещу менителница и разписка за десет долара.

Хирургът ме отнесе право в своя дом и незабавно се зае да прави най-различни операции. Като ми отрязва ушите обаче, установи известни признаци на живот. Веднага дрънна звънеца и прати да викнат един негов съсед — лекар, с когото се консултираше при спешни случаи. За да провери дали ще се потвърдят подозренията му, че съм жив, междувременно той направи разрез на стомаха ми и извади някои от вътрешностите ми, за да ги изследва допълнително.

Лекарят беше на мнение, че действително съм умрял. Постарах се да опровергая това мнение и с всички сили почнах да ритам, да се мятам и най-отчаяно да се гърча... тъй като операциите на хирурга бяха възвърнали до известна степен изгубените ми способности. Всичко обаче отдадох на въздействието на новата галванична батерия, с чиято помощ лекарят, който наистина бе учен мъж, направи серия любопитни експерименти, а поради факта, че аз лично имах дял в провеждането им, не можех да не проявя подчертан интерес. Независимо от това обаче се чувствах крайно обезсърчен, защото въпреки неколкочратните опити да заговоря словесните ми дарби си останаха в пълен застой и аз не успях дори уста да отворя, камо ли да дам отговор на някои смислени, ала все пак чудновати теории, които при други обстоятелства основните познания на Хипократовата патология биха ми позволили с лекота да опровергая.

Неспособни да стигнат до каквото и да било заключение, двамата лекари отложиха изследванията за по-късно. Отнесоха ме в една мансардна стаичка; съпругата на хирурга ме снабди с чифт долни гащи и чорапи, а хирургът собственооръчно ми върза ръцете и стегна челюстите ми с носна кърпа, след това заключи вратата отвън и

побърза да отиде на обяд, като ме остави сам с тишината и размишленията.

Тогава с крайно задоволство открих, че ако устата ми не беше стегната с носна кърпа, бих могъл да говоря. Утешен от тази мисъл, почнах да преповтарям на ум пасажите от „Вездесъщият господне“, както имах навик да правя, преди да се отдам на съня, но ето че две гладни котки с кавгаджийски нрав се промъкнаха през някаква дупка в стената, скокнаха отгоре ми, измяукаха войнствено *à la Catalani*^[17], настаниха се една срещу друга върху лицето ми и се впуснаха в недостойна свада за нищожното предимство над моя нос.

Но също както загубата на ушите се оказа средство за Магът, т.е. за персийския маг Гъш^[18] да завоюва трона на Кир и отрязването на носа дало възможност на Зопир^[19] да завладее Вавилон, така и загубата на няколко унци от лицето ми спомогна да се спаси тялото ми. Дошъл на себе си от болката и пламнал от възмущение, с един-единствен замах скъсах вървите на ръцете и превръзката на челюстите. Прекосявайки стаята, хвърлих презрителен поглед към воюващите, рязко вдигнах прозорчето на капандурата и за техен безпределен ужас и разочарование извънредно ловко се измъкнах навън.

Тъкмо в този момент караха обирача на дилижанси У., на когото необикновено много приличах, от градския затвор към бесилото, издигнато за екзекуцията му в покрайнините. Поради прекалена телесна немощ и продължително здравословно неразположение, той се радваше на привилегията да го водят без окови; облечен с костюма на осъдените на смърт чрез обесване — извънмерно подобен по вид на моя, — У. лежеше, опънал се с цял ръст на дъното в колата на палача (която случайно минаваше под прозорците на хирурга точно когато се измъквах) — никаква охрана, освен заспалия каруцар и двама пияни новобранци от VI пехотински полк.

Като всеки неудачник, скочих и се намерих вътре в самата кола. У., съобразителен момък, веднага съзря удобния случай. Рипна, стрелна се назад като мълния, сви по някаква странична уличка и дордето премигна, изчезна от погледа ми. Новобранците, разбудени от суетнята, не можаха да проумеят какво всъщност става. Ала виждайки човек, точно копие на злодея, застанал прав пред очите им на сред колата, веднага решиха, че мошеникът (имайки пред вид У.) се готви да побегне (дословно така се изразиха) и след като споделиха това си

мнение, сръбнаха по глътка и ме повалиха с прикладите на мушкетите^[20].

Не след дълго стигнахме до местоназначението. В моя защита естествено нищо не можеше да се каже. Обесването бе неизбежната ми участ. Примирих се с нея, изпълнен донякъде с апатия, донякъде с горчивина. Бидейки до известна степен циник, изпитах до едно всички кучешки емоции^[21]. Между другото палачът надяна клупа на шията ми. Бурето се търкулна.

От описание на онова, което изпитах на бесилото, ще се въздържа, макар и несъмнено да бих могъл да кажа нещо, а това е въпрос, върху който нито веднаж досега не са се изказвали задоволително. Всъщност, за да пишеш на тази тема, необходимо е сам да си бил обесван. Всеки автор трябва да се ограничава с неща, извлечени от собствения му опит. Така например Марк Антоний^[22] съчинил трактата върху напиването.

В допълнение бих могъл да отбележа само, че въпреки всичко не умрях. Тялото ми успяха да обесят, но дъхът ми (тъй като нямах такъв) не успяха да изкарат и ако не беше възелът под лявото ми ухо (който усещах като твърдо колосана войнишка яка), смея да заявя, че едва ли изпитах някакво неудобство. А що се отнася до резкия трус във врата, последвал търкулването на бурето, той ми въздействува чисто и просто благотворно, върна в предишното положение главата ми, изкривена от дебелия джентълмен в дилижанса.

Разбира се, сторих каквото бе по силите ми, за да възнаградя тълпата. Разправяха, че агонията ми била неповторима. Гърчовете — почти неподражаеми, безподобни. Простолюдието ревеше: „Би-и-и-ис!“ Неколцина изгубиха сваят, а много от жените откараха в къщи, изпаднали в истерия. Някакъв художник се възползува от случая да скицира на самото място един етюд, с помощта на който после довърши възхитителната си творба „Одирането на Марсий“^[23].

След като достатъчно забавлявах множеството, сметнаха за благоразумно да смъкнат трупа ми от бесилката... освен това истинският престъпник междувременно бил заловен и самоличността му установена — факт който, с прискърбие трябва да призная, така и остана неизвестен за мен.

По мой адрес естествено се изляха безброй съчувствени слова, но понеже никой не предяви претенции към тленните ми останки,

разпоредиха се да ме погребат в обща гробница.

И там след законния срок ме настаниха. Гробарят си отиде, а аз останах сам. В същия миг си припомних едно двустихие от „Недоволника“ на Марстън:

*„... Добър другар смъртта е,
тя винаги отворен своя дом държи...“*

Явна лъжа.

Ритнах капака на ковчегата и излязох от него. Помещението беше страшно мрачно и влажно, скуката почна да ме мъчи. За да се развлека, взех опипом да се разхождам покрай многобройните ковчези, наредени околоръст. И един по един ги смъкнах от местата им, отворих капаците и потънах в размисли над тленните останки в тях.

— Този — подхванах аз своя монолог, като се препънах в тлъстия и подпухнал труп, — този без съмнение е бил в буквалния смисъл на думата нещастник... несретник. На него му е била отредена ужасната орис не да върви, а да залита... да премине през живота не като човешко същество, а като слон... не като човек, а като носорог.

Опитите му да се движи право напред са били чисто и просто несполука, а усилията да се обърне — напразни. Пристъпел ли крачка напред, нещастникът трябвало да направи две надясно и три наляво. Заниманията му се ограничавали в изучаване поезията на Краб^[24]. Не бил в състояние да си представи чудото на *pirouette*^[25]. За него *pas de rapillon*^[26] било абстрактно понятие. Никога не се е изкачвал на върха на някой хълм. Никога от никоя камбанария не се е любувал на великолепието на столичния град. Жегата е била негов смъртен враг. В кучешки горещите дни животът му наистина бил кучешки. В такива дни му се присънвали пламъци и задух... планински грамади една връз друга... Пелион върху Оса^[27]. Дъх не му стигал... С една дума казано, дъх не му стигал. Да свириш на духови инструменти според него било безразсъдство. Той е изобретателят на всички видове вентилатори. Покровителствувал Дю Пон, фабриканта на ковашки духала, и умрял по най-недостоеен начин, опитвайки се да запуши пура. Неговият

случай безпределно ме заинтригува — участ, на която искрено съчувствувам.

— Но този — продължих аз, — този — и злобно измъкнах от ложето му кльошав, дълъг и с по-особена външност мъртвец; той ми напомни нещо познато и неприятно, — този е мизерник, който не заслужава никакво състрадание. — Изричайки тези думи, с палеца и показалеца хванах носа на обекта на моето красноречие и го сложих да седне на пода, за да мога да го разгледам по-отблизо; продължих да го държа така, на разстояние една ръка от мен, а монологът ми не преставаше да се лее.

— Не заслужава — повторих аз, — никакво състрадание не заслужава. И кому всъщност би хрумнало да съчувствува на една сянка? При това нима не е изпитал в пълна мяра блаженството на смъртните? Той е съзателят на високите паметници... на бойните кули... на гръмоотводите... на пирамидалните тополи. Неговият трактат „Сенки — пладнешки и мъртвешки“ го обезсмърти. Редактира с изключително умение последното издание на „Южно от костите“. Съвсем млад влезе в колежа, за да изучава пневматика. След това се завърна в къщи, вечно глаголствуваше и свиреше на френски рог^[28]. Покровителствуваше гайдарите. Капитан Баркли^[29], който поведе поход срещу Времето, не се осмели да поведе поход срещу него. Любимите му автори бяха Тувдъх и Тувъздъх, а любимият художник — Физ^[30]. Умря славно, вдишвайки газ — *levique flatu corripitur*^[31], също като *fama pudicitiae*^[32] у Йеронима^[33]. Несъмнено той беше...

— Как *можяхте*?... Как... *можяхте*? — прекъсна ме обектът на моите порицания, задъхвайки се, и с отчаяно усилие разкъса превръзката, стегнала челюстта му, — как *можяхте*, мистър Бездъх, да бъдете тъй дяволски жесток и да ми стискате по този начин носа? Нима не забелязахте как са ми вързали устата... при това *трябва* да знаете... ако изобщо знаете нещо... с какъв огромен излишък от дъх разполагам аз. Ако *не знаете* обаче, седнете и сам ще видите. В положение като моето, уверявам ви, извънредно голямо облекчение е да ти се отдаде възможност да отвориш уста... да ти се отдаде възможност да се впуснеш в подробности... да побеседваш с особа, като вашата, която не се смята за призвана след всяка втора фраза да прекъсва нишката на една джентълменска реч. Прекъсването на чужда мисъл е предосадно и *трябва* да се забрани... не сте ли на същото

мнение, а? Не ми отговаряйте, моля ви!... В даден момент достатъчно е само едно лице да говори... Така или иначе, все някога ще свърша и тогава можете вие да продължите... Как, дявол го взел, сър, попаднахте в тази дупка?... Нито дума, умолявам ви... от известно време и аз самият се намирам тук... чудовищно нещастие!... Вече сте чули, предполагам?... Страхотно злочеста участ!... Минавах точно под вашите прозорци... съвсем наскоро... горе-долу по времето, когато сценичната страст ви бе обзела... ужасно произшествие!... Известна ви е фразата „поемам дъх“, нали?... Дръжте си езика, казвам ви!... Та аз поех нечий чужд дъх!... А винаги съм разполагал в изобилие от моя собствен!... На ъгъла срещнах Дърабърсън... не ме остави и дума да издумам... ни сричка успях да гъкна... и последицата — епилептичен припадък... Дърабърсън офейка... по дяволите всичките му там глупаци!... Взеха ме за умрял и ме бутнаха тук, в тая дупка... благородна постъпка от тяхна страна, а?... Чух всичко, което разправяха за мен... чиста лъжа... ужасяващо!... Изумително!... Оскърбително!... Отвратително!... Архинепонятно!... et cetera... et cetera... et cetera... [34]

Невъзможно е да си представите в какво смайване изпаднах при тази неочаквана пледоария, нито пък радостта, когато лека-полека проумях, че дъхът, поет по такава щастлива случайност от джентълмена (в когото скоро разпознах моя съсед мистър Дъхколкощещ), беше в действителност същият онзи дъх, без който бях останал по време на разговора с жена си. Времето, мястото и обстоятелствата доказваха, че по въпроса не може да има и съмнение. И въпреки това не пуснах веднага хобота на мистър Д., не го пуснах още дълго време, а откривателят на пирамидалните тополи продължи благосклонно да ми дава обяснения.

Към подобно поведение ме подтикна онова привично благоразумие, което винаги е било доминиращата черта в характера ми. Съзнавах, че по пътя към моето спасение биха могли да се изпречат безброй препятствия, които единствено изключителните усилия от моя страна биха били в състояние да преодолеят. Мнозина, мислех си аз, са склонни да ценят дадено нещо, което се намира в тяхно притежание — макар и то да няма никаква стойност за своя притежател... макар и да му създава само неприятности и грижи... право пропорционално на облагите, които другите биха могли да

извлекат от преминаването му в техни ръце или право пропорционално на загубата му от самите тях. Нима не е допустимо случаят с мистър Дъхколкощеш да е точно такъв? Ако се покажех нетърпелив да се сдобия с дъха, от който той в момента така много желаше да се избави, нямаше ли да го подбудя към изнуда? С въздишка си припомних, че този свят е пълен с подлеци, които не биха се поколебали да извлекат изгода от нещастията, сполетяло дори най-близкия им съсед, и то тъкмо тогава (забележката е на Епиктет^[35]), когато хората с четири очи гледат как да се избавят от бремето на собствената си злочестина — в такива моменти подобни люде изпитват най-малко благоразположение да утешат своите ближни.

Продължавайки здраво да стискам мистър Д. за носа, реших, че е уместно да изградя своя отговор, съобразно доводите, до голяма степен наподобяващи по-горе изложените.

— Чудовище — подхванах аз с тон на най-дълбоко възмущение, — чудовище и двудъхов глупак!... И *ти* ли, за чиито безчинства небесата са благоволили да те накажат с двояк дъх... и *ти* ли, — ей, чуваш ли! — се осмеляваш да се обръщаш най-безцеремонно към мен, сякаш сме били и пребили, а?... Лъжел съм, а? — я го виж ти! И „дръж си езика!“... Хубави приказки, няма що, към джентълмен с един-единствен дъх!... И то тъкмо когато в моя власт е да те избавя от бедата, която напълно заслужено те мъчи — да отнема излишъците от жалкия ти дъх.

Също като Брут^[36] зачаках отговора, с който подобно ураган, мистър Дъхколкощеш мигновено ме обезоръжи. Възражение след възражение, извинение след извинение. Не остана условие, на което той да не се съгласи с готовност — и ни едно от тях не оставих да ми се изплъзне, без да извлека възможно най-голямата изгода.

Предварителните преговори най-сетне приключиха, моят познат ми даде обратно дъха, за който (след щателна проверка) по-късно му връчих ръкописа.

Известно ми е, че мнозина ще ме упрекнат, загдето по такъв повърхностен начин описах сделката, засягаща нещо толкова неосезаемо. Ще се изкажат мнения, че е трябвало да се впусна по-обстойно в подробностите на явление, чрез което — и това е съвсем вярно — би могло да се хвърли не малко нова светлина върху един преинтересен клон от философията на материалното.

На всичко това за съжаление не съм в състояние да отговоря. Само един бегъл намек — това е единственият отговор, който ми е разрешено да дам. Има *обстоятелства*... оставете, след като премислих внимателно, смятам, че по-безопасно ще бъде, ако се говори колкото може по-малко по въпрос, толкова деликатен... повтарям, *толкова деликатен*, а освен това тук са преплетени и интересите на трето лице, чийто сатанински гняв в настоящия момент ни най-малко не бих желал да си навличам.

Скоро след уреждането на неизбежните уговорки се опитахме да се измъкнем от подземията на гробницата. Сплотената мощ на нашите възвърнати към живота гласове даде доволно блестящ резултат. Мистър Пак-Ножици Компиляторсън, редактор на либералния официоз, отново публикува трактата „Върху природата и произхода на подземните шумове“. В колоните на един от демократичните вестници последва отговор... възражение... опровержение и... потвърждение. Обаче едва след отварянето на криптата полемиката приключи — появата на мистър Дъхколкощещ и моята собствена доказва, че и двете спорещи страни по начало стоят на погрешни становища.

Не е възможно да приключа с подробностите, отнасящи се до едни от най-феноменалните периоди в моя и без друго по всяко време изпълнен с предостатъчно събития живот, без да привлече още веднаж вниманието на читателя върху достойнствата на непридирчивата философия, всякога играла роля на изпитан и неуязвим щит срещу онези стрели на злочестината, които нито се виждат, нито се усещат, а още по-малко пък се поддават на промишление. Напълно в духа на тази мъдрост е и следният исторически факт: израилтяните в древността изповядвали веруюто, според което вратите на Небето непременно ще се отворят както пред грешника, така и пред светеца, стига той да носи в гърдите си силни дробове и сляпа вяра, за да извика с всички сила думата: „Амин!“ Напълно в духа на тази мъдрост е и друг един исторически факт: когато страшната чума вилнеела в Атина и вече опитали какво ли не, за да се избавят от нея, Епименид^[37] — както Лаерций^[38] разказва във втората си книга за този философ — посъветвал атиняните да издигнат олтар и храм „на съответното божество“.

Литълтън Бари^[39]

- [1] Литературно списание, излизащо в Единбург от 1817 г., в което на времето се печатали „разкази на ужаса“. — Б.пр. ↑
- [2] Салманасар III, цар на Асирия от 859 г. до 824 г.пр.н.е. — Б.пр. ↑
- [3] Столица на Израиловото царство. — Б.пр. ↑
- [4] Легендарен цар на Асирия от 836 г. до 817 г.пр.н.е. — Б.пр. ↑
- [5] Столица на Асирия на р. Тигър. — Б.пр. ↑
- [6] Град в държавата на филистимляните, обсаждан от Псаметих I. — Б.пр. ↑
- [7] Псаметих I (VII в.пр.н.е.), египетски фараон. — Б.пр. ↑
- [8] Тук: наистина (лат.). — Б.пр. ↑
- [9] Герой от романа „Юлия, или новата Елоиза“ от Жан-Жак Русо (1712–1778). — Б.пр. ↑
- [10] И пътят на страстите ме води към истинската философия (фр.). — Б.пр. ↑
- [11] Лека, въздушна, танцова стъпка (фр.). — Б.пр. ↑
- [12] Уилям Годуин (1756–1836), английски писател и философ. — Б.пр. ↑
- [13] Роман от Годуин за епохата на Кромвел, публикуван през 1817 г. — Б.пр. ↑
- [14] Анаксагор (500?-428 г.пр.н.е.), гръцки философ-материалист. — Б.пр. ↑
- [15] Любовни писма (фр.). — Б.пр. ↑
- [16] Романтична трагедия от американския драматург Дж. А. Стоун (1800–1834). — Б.пр. ↑
- [17] Анджелика Каталани (1779–1849) — прочута италианска певица. — Б.пр. ↑
- [18] Цар Кир наказал мага Гъш за някакво провинение с отрязване на ушите. — Б.пр. ↑
- [19] Зопир — персийски сатрап, известен в историята с предаността си към Дарий I (персийски цар от 521 г. до 485 г.пр.н.е.). Сам отрязал носа и ушите си, за да се промъкне в обсадения от Дарий Вавилон, Зопир успял да убеди жителите на града, че самият Дарий е виновникът за жестокото му обезобразяване. След като вдъхнал доверие на вавилоните, които му поверили охраната на две от крепостните врати, той отворил тези врати на персите и ги пуснал да влязат. — Б.пр. ↑

[20] Старовремска пушка с гладка цев. — Б.пр. ↑

[21] Циници — секта старогръцки философи, основана от Сократовия ученик Антистен. Името „циници“ произхожда от гимназията в Кинозаргос (стгр. „кион“ — куче), за което получили прозвището „кучета“. — Б.пр. ↑

[22] Марк Аврелий Антонин (121–181) — Римски император, автор на дванадесет тома „Размишления върху самия мен“ (на гръцки), в които излага моралните доктрини на стоическата школа. (В текста на оригинала Едгар По неправилно изписва името му Антоний вместо Антонин.) — Б.пр. ↑

[23] Марсий или Марсиас (митол.) — млад фригиец, сати́р или силён, който според преданието на едно надсвирване дръзнал да съперничи на бога Аполон. Уговорката била, че победителят имал правото да прави каквото иска с победения. Понеже музите провъзгласили бога за победител, Аполон завързал Марсий на едно дърво и жив го одрал, за да накаже дързостта му. — Б.пр. ↑

[24] Джордж Краб (1754–1832) — английски поет; игра на думи: „краб“ (англ.) означава „рак“ и „вървя заднишком“. — Б.пр. ↑

[25] Танцова стъпка, при която танцуващият се върти на палци около себе си (фр.). — Б.пр. ↑

[26] Лека танцова стъпка (фр.). — Б.пр. ↑

[27] Пелион — гориста планина в Гърция (Изт. Тесалия), днес се нарича Плесиди. Оса, древното име на планински масив в континентална Гърция, днешното име на Оса е Кисоро. Когато Титаните въстанали срещу Зевс и боговете и поискали да се изкачат на Олимп, те струпали Пелион върху Оса, за да стигнат обиталището на боговете. — Б.пр. ↑

[28] Меден духов инструмент, разновидност на ловджийския рог. — Б.пр. ↑

[29] Принц Михаил Богданович Баркли де Толи (1761–1818), руски генерал от шотландски произход, отличил се в битката при Бородино (1812). — Б.пр. ↑

[30] Псевдоним на английския художник Х. К. Браун, известен с илюстрациите си към Дикенсовите произведения. (Игра на думи: „физ“ (англ.) означава „физиономия“, „муцуна“, „лице със смешен израз“.) — Б.пр. ↑

[31] При най-лек полъх (лат.). — Б.пр. ↑

[32] Славата на целомъдрието (лат.) — Б.пр. ↑

[33] Йероним Блажени (331–420) — отец на латинската църква, дълбок познавач на класическите литератури, най-начетеният и най-красноречивият писател от западните отци; превел библията на латински, с чийто превод („Вулгата“) и до днес католическата църква си служи. В авторска бележка под линия Едгар По дава целия израз: „Крехка е славата на целомъдрието у жените и като цвят най-гиздав при най-лек повеи чезне, при най-лек полъх най-лесно се прекършва“ (лат.). — Б.пр. ↑

[34] И т.н.; и прочие (лат.). — Б.пр. ↑

[35] Епиктет (I в.пр.н.е.) — философ-стоик, основното начало на неговата философия било: „Търпи и се въздържай!“ — Б.пр. ↑

[36] Марк Антоний Брут (86–42 г.пр.н.е.), един от любимците на Юлий Цезар, който заедно с Касий подготвил заговора срещу Цезар. Последният, съзирайки Брут сред убийците си, престанал да се брани, покрил главата си с тогата и извикал: „И ти ли, сине мой!“ — Б.пр. ↑

[37] Епименид Гноски (VII в.пр.н.е.) — критски философ, полуисторическо, полумитическо лице; бил син на нимфа и проспал петдесет и седем години от живота си в една пещера („Епименидовият сън“). На Епименид се приписва важна роля в развитието на религиозните и политически институции; според преданието той притежавал гадателски дар и с помощта на очистителни жертви спасил Атина от чумна епидемия. — Б.пр. ↑

[38] Лаерций (Диоген Лаертски, III в.пр.н.е.) — гръцки философ, автор на десеттомния труд „Животът, ученията и мненията на именити философи“. — Б.пр. ↑

[39] Разказ, написан от американския автор Едгар Алън По под псевдонима Литълтън Бари. — Б.ел.кор. ↑

СФИНКСЪТ

В дните, когато холерата злокобно властвуваше над Ню Йорк, приех поканата на един свой сродник да прекараме заедно две седмици в уединение край бреговете на Хъдзън в неговата cottage ornée^[1]. Там бяхме заобиколени с всичко, което обикновено е предназначено да доставя разнообразие през лятото: можехме да скитаме на воля из горите, да рисуваме, да караме лодка, да ловим риба, да се къпем, имаше музика и книги — бихме си прекарвали времето наистина приятно, ако не бяха ужасяващите вести, които всяка сутрин ни сподиряха от многолюдния град. Ден не минаваше, без да ни донесе новина за смъртта на някой познат. И тъй, нещастieto взе такива размери, че свикнахме да очакваме всяко утро със загубата на някой приятел. Накрая почнахме да треперим при появата на вестоносец. Самият полъх от юг ни се струваше пропит със смърт. И тази парализираща мисъл, уверявам ви, напълно обсеби душата ми. За нищо друго не можех вече да говоря и да мисля. По характер моят домакин беше по-спокоен и макар с извънредно подтиснат дух, стараше се да поддържа моя. Недействителното нито веднаж не уязви неговия дълбок, философски ум. Той достатъчно ясно съзнаваше същината на ужаса, ала не се боеше от сянката му.

Неговите усилия да ме изтръгне от състоянието на безмерно униние, до голяма степен се осуетяваха от едни книги, които бях намерил в библиотеката му. По съдържание те бяха от такова естество, че ускориха кълнежа на онези семена на наследствено суеверие, които лежах латентни в гърдите ми. Четях тези книги без негово знание и това ставаше причина той често да изпада в затруднение и да не може да си обясни по какъв път проникват несломимите представи във въображението ми.

Любимата ми тема бе широко разпространеното вярване в поличбите — вярване, което по онова време бях склонен едва ли не сериозно да защитавам. По този въпрос водехме безкрайни и оживени спорове; той поддържаше, че упованието в подобни работи не почива

на реална основа, аз твърдах, че едно толкова всеобщо чувство, породено съвършено спонтанно — така да се каже, без видими следи от внушение, — съдържа в себе си неопровержимите елементи на истината и следователно заслужава много повече уважение.

Работата е в това, че скоро след пристигането ми във вилата с мен се случи произшествие, напълно необяснимо и дотолкова обагрено със зловобни краски, че бихте могли безрезервно да ми простите, загдето го взех за поличба. То ме ужаси и в същото време до такава степен ме обърка и смути, че трябваше да минат няколко дни, докато събера достатъчно смелост, за да споделя случая с приятеля си.

Една привечер, в края на изключително зноен ден, седях с книга в ръка до отворения прозорец, от който, пряко ширналите се речни брегове, се откриваше изглед към далечен хълм, чиято повърхност, точно, страната, обърната към мен, в по-голямата си част бе оголена от свлачища, както обикновено ги наричат, и беше останала без дървета. Мислите ми отдавна се рееха от книгата на скута ми към униинето и мъртвилото в съседния град. Когато вдигнах очи от страницата, погледът ми падна върху голия лик на хълма и върху някакво същество — върху някакво живо чудовище с отвратителен вид, което със светкавична бързина се свлече от върха в полите на чукарите и накрая изчезна в гъстата гора, опасала подножието. Когато първом зърнах това създание, усъмних се в собствения си здрав разсъдък — или най-малкото в бистротата на собствения си взор — и трябваше да изтекат няколко минути, докато най-после успея сам себе си да убедя, че не съм нито обезумял, нито пък че сънувам. И все пак страхувам се, че когато описвам чудовището (което ясно видях и най-спокойно разглеждах през цялото време, докато то се движеше), читателите ми ще изпитат много по-големи затруднения, додето се убедят във всичко това, отколкото дори самият аз.

Като сравнявах размерите на съществото с диаметъра на огромните дървеса, край които то прелетя — на няколкото гиганта, убягнали от яростта на свлачищата, — стигнах до заключението, че трябва да е много по-грамадно от най-грамадния линеен кораб, който изобщо съществува. Казвам линеен кораб, защото формата на чудовището ми внуши тази мисъл — корпусът на един наш седемдесет и четири тонажен кораб би могъл напълно приемливо да изрази представата за неговите очертания. Устата на животното бе

разположена в долния край на един хобот, дълъг шестдесет-седемдесет стъпки и дебел колкото туловището на слон. Основата на хобота беше неимоверно много и гъсто обрасла в черна рунтава козина — повече, отколкото би могло да се извади от двадесетина бизонски кожи — и от тази козина се подаваха и проточваха надолу и встрани два лъскави бивни, твърде наподобяващи онези на дивия нерез, само че безкрайно по-големи. Успоредно с хобота, от двете му страни, право напред стърчаха два исполински рога, дълги четиридесет-петдесет стъпки, сякаш от чист кристал, с формата на свършена призма — те пищно отразяваха лъчите на залязващото слънце. Туловището имаше формата на клин, чийто връх бе завит надолу към земята. От него се разперваха два чифта криле (всяко крило дълго приблизително стотина ярда) — единият чифт разположен над другия; целите криле бяха покрити с метални люспи, а всяка люспа беше десетина-дванадесет стъпки в диаметър. Направи ми впечатление, че горното и долното крило на всеки чифт бе съединено със здрава верига. Но главната особеност на това вдъхващо ужас същество беше изображението на *мъртвешка глава*, което заемаше почти цялата повърхност на гърдите — така точно очертано с бяло върху тъмния фон на тялото, сякаш някой художник внимателно го е изписвал. Докато разглеждах животното-страшилище и по-специално лика върху гърдите му, с чувство на уплах и благоговение, с предусещане за връхлитаща беда, която не можех да отхвърля с никакво усилие на разума, забелязах, че огромните челюсти в долния край на хобота внезапно се раззинаха и от тях се изтръгна звук — така проглушителен, така горестен, че като погребален звън прониза нервите ми и щом чудовището се изгуби в подножието на хълма, тоз миг се стоварих на пода — припаднал.

Когато дойдох на себе си, първият ми подтик бе, не ще и съмнение, да разкажа на приятеля си какво бях видял и чул, но едва ли мога да ви опиша чувството на отвращение, което всъщност ме възпря да го сторя.

Най-после една вечер, три-четири дена след случката, се намерихме отново в същата стая, от която бях съгледал появата на чудовището; аз седях на същото кресло до същия прозорец, а той се излежаваше на близкия диван. Връзката между мястото и времето ме подтикна да му опиша в подробности събитието. Той ме изслуша докрая; най-напред от сърце се смя, после поведението му се промени

— изпадна в крайно мрачно настроение, като че лудостта ми беше вън от всякакво съмнение. В този момент отново съвсем ясно съгледах чудовището, към което с ужасяващ вик привлякох вниманието на своя приятел. Той погледна нетърпеливо, но каза, че не вижда нищо, макар и да му описах подробно посоката, в която се движеше съществото, свличайки се надолу по оголения лик на хълма.

Това ме накара да изпадна в безпределна паника, защото си помислих, че видението е или поличба за смъртта ми, или, още по-лошо, предвестник за припадък на лудост. Отпуснах се измъчен в креслото и в продължение на няколко секунди останах неподвижен, заровил лице в ръцете си. Когато отново отворих очи, видението вече се бе изгубило от погледа ми.

Моят домакин обаче, възвърнал донякъде спокойното си държане, най-подробно почна да ме разпитва, за да получи представа за вида на въображаемото същество. След като задоволих изчерпателно любопитството му във връзка с главата на чудовището, той въздъхна дълбоко, сякаш се освободи от непосилно бреме и започна да говори, както ми се стори, с жестоко спокойствие за различните положения в спекулативната^[2] философия, предмет на предишните ни спорове. Спомням си (покрай другото), че той подчерта особено дебело следната мисъл: главният източник на грешката във всички човешки издирвания се крие в склонността на разсъдъка ни или да подценява, или да надценява значението на обекта, изхождайки от неправилната съпоставка на пропорциите, поради прекалено голямата близост на самия обект.

— Например — каза той, — за да преценим безпогрешно влиянието, което следва да упражни върху човечеството безусловното разпространение на принципа на Демокрацията, отстоянието на епохата, в която подобно разпространение би могло да се осъществи, на всяка цена трябва да фигурира като един от основните пунктове при такава преценка. И все пак би ли могъл да ми назовеш един автор, който се занимава с проблема за управлението и който смята, че има смисъл да се обсъжда специално тази страна от въпроса?

Изрекъл това, той замълча за момент, пристъпи до библиотеката и издърпа някакъв популярен учебник по естествена история. После, като ме помоли да си сменим местата, та да може по-добре да разчита дребния шрифт на книгата, премести креслото ми до прозореца и

отваряйки тома, отново поде разговора с почти същия тон, както и преди.

— И все пак, ако не беше прекалената прецизност — подхвана той, — с която ми описа чудовището, никога не бих допуснал, че е по силите ми да ти покажа какво точно представлява то. Но най-напред позволи ми да ти прочета едно учебникарско описание на вида *Sphinx*, семейство *Crepuscularia*, група *Lepidoptera*, клас *Insecta*, т.е. насекоми. Описанието гласи така:

„Четири ципести крилца, покрити с дребни, цветни люспици с металически отблясък; устата има форма на извито хоботче, образувано от едно удължение на челюстите, отстрани на което се намират зачатъци на дъвкателен апарат и мъхнати пипалца; вътрешният чифт крилца е прикрепен към външния посредством здраво косъмче; пипалцата имат формата на удължено рогче, призматични; коремчето е заострено. Сфинксът *“мъртвешка глава”* предизвиква понякога истински ужас у простолудието поради печалния стон, който издава, и черепа, изобразен върху защитната броня.”

С това той затвори книгата и се поприведе напред, старателно заемайки положението, в което се намирах аз, когато съзрях „чудовището“.

— Аха-а, ето го! — след миг възкликна той. — Сега отново се изкачва по хълма и, да си призная, е наистина забележително по вид създание. Все пак съвсем не е нито толкова огромно, нито толкова далече, както си си го представял; защото всъщност то с всички сили се мъчи да се изкатери по нишката, която някакъв паяк е проточил от рамката на прозореца, и, както ми се струва, цялата му дължина не е повече от една шестнадесета от инча, а от него до зеницата на окото ми има също една шестнадесета от инча.

---

[1] Вила (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Умозрителната. — Б.пр. ↑

ЧОВЕКЪТ ОТ ТЪЛПАТА

*Ce grand malheur, de ne
pouvoir être seul^[1]*

La Bruyère^[2]

За една немска книга много сполучливо е казано *er lasst sich nicht lesen* — сама не позволява да бъде прочетена. Има известни загадки, които сами не позволяват да се разкаже за тях. Нощем в постелите си умират хора, стискат ръцете на призрачни изповедници и жално ги гледат в очите — умират с отчаяние в сърцето и със спазми в гърлото от чудовищните тайни, които *за нищо на света сами не позволяват* да бъдат разбулени. Понякога, уви, човешката съвест се нагърбва с бреме, тъй натежало от ужас, че само в гроба е възможно да се хвърли. И по такъв начин същността на престъплението остава неразкрита.

Не много отдавна, една есенна привечер, седях до големия еркереен прозорец на кафене „Д.“ в Лондон. От няколко месеца боледувах, но напоследък поукрепнах и сега с възвръщането на силите чувствувах, че се намирам в едно от онези благодатни състояния на духа, така съвършено противоположни на скуката, състояние на най-изострена ненаситност, когато леката мъгла, забулваща мисления взор, се разкъсва — *αχλυσ ος πρίν ελίεν^[3]* — и разсъдъкът, възбуден, най-неочаквано надмогва своето обичайно състояние, тъй както ясният и безпристрастен ум на Лайбниц — нелепата и безпочвена реторика на Горгий. Просто само да дишам бе радост и аз извличах истинска наслада дори от безбройните обичайни първопричини на болката. Към всичко изпитвах сдържан, но увеличащ интерес. С пура в уста и вестник на скута през по-голямата част от следобед се забавлявах, като ту се съсредоточавах в обявленията, ту оглеждах разнородната публика в залата, ту надничах през опушените стъкла навън към улицата.

Това бе една от главните градски артерии и по нея цял ден сновяха хора. Но заедно с падащия мрак тълпата значително нарасна, а когато лампите ярко заблестяха, два гъсти и несекващи потока рукнаха край входа. Никога досега не бях заемал подобна позиция точно в този вечерен час, ето защо необузданото море от човешки глави ме изпълни с едно съвсем ново и приятно чувство. Накрая престанах да обръщам внимание на онова, което ставаше в хотела, и потънах в съзерцание на гледката навън.

В началото наблюденията ми бяха съвсем общи и отвлечени. Гледах на минувачите като на едно цяло и мислех за тях и за тяхната съвкупност от взаимоотношения. Скоро обаче се спуснах до подробностите и най-внимателно почнах да разглеждам безкрайното разнообразие от фигури, облекла, изражения, походки и лица.

Преобладаващото мнозинство минувачи имаше самодоволно, делово държане и, изглежда, мислеха единствено как да си проправят път през навалищата. Те вървяха, свъсили вежди, и енергично въртяха очи навред, а блъснеше ли ги някой от околните, не проявяваха ни най-малък признак на раздразнение, просто пооправяха дрехите си и забързваха нататък. Други, при това съвсем не малобройна част, с възбудени движения и пламнали лица, самички си говореха и ръкомахаха, навярно плътно окръжаващата тълпа ги караше да изпитват чувството, че се намират в пустиня. Попречеше ли нещо на техния забързан ход, те неочаквано преставаха да си мърморят и почваха двойно повече да ръкомахат; с разсеяна и пресилена усмивка изчакваха да се отлее потокът, който им пречеше. Блъснеха ли ги, те явно изпадаха в безпределен смут и щедро се кланяха на онези, които са ги блъснали... Нищо по-отличително от това, което вече отбелязах, нямаше в тези две големи групи. По облекло те принадлежаха към обществения слой, определено окачествяван като порядъчен. Несъмнено това бяха благородници, търговци на едро, адвокати, търговци на дребно, борсови посредници — евпатридите^[4] и простолудието... хора на безделието и хора на действието, погълнати от своите собствени дела, заети със своите собствени сделки. Те не възбуждаха кой знае колко любопитството ми.

Чиновническото съсловие веднага се хвърляше в очи; и тук различих две рязко разграничаващи се групи. По-младшите чиновници от не особено вдъхващите доверие сдружения — млади господа с

тесни жакети, с лъснати чепици, с обилно напомадени коси и високомерно свити устни. Като оставим настрана известната опереност в държането, която би могла да се означи с изрза „парвенющина на канцеларските плъхове“, по липса на по-подходящ, маниерът на тези люде сякаш точно копираше върха на „добрия тон“ отпреди година — година и половина. Те бяха надянали изхабените вече добродетели на висшата нетитулувана класа и в това по моему се заключава най-сполучливото определение на тяхното съсловие.

Няма начин да сгрешите съсловието на по-висшите чиновници (или на така наречените „улегнали господа“) от солидните търговски фирми. Познавах се по добре ушитите черни или кафяви жакети и бричове, по белите вратовръзки и жилетки, по широките, масивни обувки и по дебелите гамаши или гети. На всички главите бяха леко оплешивели, а дясното ухо, използвано години наред, за да крепи перото, бе някак смешно клюмнало встрани. Забелязах, че всякога сваляха или надяваха шапка с две ръце и носеха часовник с къс и дебел златен ланец, старинна изработка. Играеха на благопристойност — ако изобщо бе възможно да се играе на нещо толкова възвишено.

Имаше и множество типове, издокарани на вид — без особена мъка отгатнах, че спадат към породата на рафинираните джебчии, от каквито гъмжат всички големи градове. С голямо любопитство наблюдавах тези изискани господа и ми беше трудно да си представя как изобщо е възможно джентълмените да ги вземат за джентълмени. Огромните маншети и прекалено простодушното изражение би трябвало веднага да ги издадат.

Комарджиите, — с не малко от тях съм се сблъсквал — още по-лесно се познават. Те носят най-разнообразни дрехи, като започнете от кадифената жилетка, вратовръзката-фантазè, позлатения ланец и филигранните копчета и стигнете до скрупулъзно лишеното от външна украса духовническо расо, което най-малко би могло да събуди подозрение. И все пак всички те се отличаваха по някаква мургавина на лицето, по замъгления поглед и по бледите, стиснати устни. Има още два белега, по които винаги мога безпогрешно да ги определя: предпазливият, тих тон при разговор и необичайната способност на палеца да стои протегнат под прав ъгъл спрямо останалите пръсти. Много често сред компания от подобни мошеници съм забелязвал и друга категория личности, открояващи се със своите привички, ала все

пак от същия дол дренки. Бихме могли да ги наречем джентълмени, които изкарват прехраната си с помощта на собствената си съобразителност. Както изглежда, те грабят обществото, разделени на две групи: батальона на контетата и батальона на военните. Отличителните белези на първите са дългите къдри и усмивките, а на вторите — украсените с везба сюртуци и смръщените физиономии.

Спускайки се по стълбата, която бихме могли да назовем „знатно общество“, откривах все по-мрачни и по-дълбоки теми за размисъл. Видях амбулантни търговци евреи, техните ястребови очи святкаха от лица, чиито черти до една изразяваха жалко покорство; яки професионални просяци сърдито гледаха голтаците, които имаха вид, по-достоеен за окайване, и които единствено отчаянието бе подгонило да дирят милостиня в нощта; немощни, подобно привидения инвалиди, върху които смъртта самоуверено бе поставила ръка, кретаха и залитаха сред тълпата — към всяко лице те отправяха умоляващ поглед, сякаш диреха там някаква неопределена утеха, някаква загубена надежда; скромни девойки, които се прибираха късно в безрадостните си домове след продължителен труд — по-скоро с печал, отколкото с негодувание отвръщаха на грубиянските погледи, от които нямаха възможност да убягнат; уличници от всякакъв вид и възраст; несъмнени красавици в разцвета на своята женственост, напомнящи лукиановата статуя — отвън пароски мрамор, а отвътре — преливащи от нечистотии... отвратителни, дрипави и безвъзвратно погубени от проказа... ръчкани, натруфени със скъпоценности, безобразно изрисувани и наплескани вещици, които за сетен път се домогват до младостта... истински деца с незрели форми, но поради дълго общуване до тънкоост възприели противното кокетство на своя занаят — те изгарят от безумно честолюбие да бъдат поставени на равна нога с по-старшите в порока; безчет неподдаващи се на описание пияници: едни окъсани и в дрипи, залитащи, безсловесни, с посинени лица и лишени от блясък очи, други — със здрави, но мръсни дрехи, с леко залитаща походка, дебели чувствени устни и червендалести простодушни лица, трети — облечени в костюми, които някога са били хубави и които дори сега добросъвестно и грижовно четкат... мъже, крачещи с неестествено устойчива и жива стъпка, чиито физиономии са страшно бледи, а очите — ужасяващо налудничави и зачервени, с трепереци пръсти, проправяйки си път

през тълпата, те здраво се вкопчват о всеки предмет или човек, до който успяват да се доберат; освен тях имаше и баничари, хамали, въглищари, боклукчии, латернаджии, дресьори на маймунки, съчинители на балади и продавачи на песнопойки, всевъзможни окъсани занаятчии и уморени работници и всичко това, придружено от шумна и безредна глъчка, която остро стърже ухото и предизвиква болезнено усещане в очите.

Колкото по-властно настъпваше нощта, толкова повече у мен се изостряше интересът към тази гледка, защото не само общият облик на тълпата видимо се промени (нейните по-сдържани характерни отлики отстъпиха заедно с постепенния отлив на потока от по-порядъчни хора, а по-грубите излязоха наяве и нагло дойдоха на смяна, заедно с късния час, извел от бърлогите им всички разновидности на порока), но и защото лъчите на газените фенери, неукрепнали още в началото на схватката с умирация ден, сега най-после взеха надмощие и заляха всичко с трепкащ и ослепителен гланц. Всичко изглеждаше тъмно и същевременно блестяше — също като абаноса, на който уподобяват стила на Тертулиан^[5].

Безумната игра на светлината ме караше да впивам очи в отделните лица; и макар стремителният ход, с който светът на светлината пърхаше край прозореца, да ми пречеше да хвърля повече от един бегъл поглед върху всеки лик, все пак, при особеното състояние, в което се намирах, нерядко успявах да разчета, дори в краткия промеждутък, заключен от беглия поглед, дългогодишна история.

Опрял чело о стъклото, аз бях изцяло погълнат от това занимание — внимателно разглеждах тълпата, но ето че пред погледа ми най-неочаквано се изпречи лице (грохнал старец, шестдесет и пет, седемдесетгодишен), лице, което отведнаж и изцяло погълна вниманието ми със своето своеобразно изражение. Никога досега не бях виждал изражение, което дори смътно да наподобява това. Добре си спомням, че когато го съзрях, първата ми мисъл беше: ако Рец^[6] го видеше, положително би го предпочел много повече пред собствените си живописвани превъплъщения на сатаната. Докато се опитвах, по време на първоначалния мигновен поглед, да анализирам съдържанието, вложено в този израз, в ума ми се запреплитаха безредни и парадоксални мисли за извънмерна сила на разума, за

необикновени качества, за скъперничество, алчност, хладнокръвие, престъпни замисли, за кръвожадност, слава и почести, за веселие, безпаметен ужас, за силно... безпределно отчаяние. Почувствах се необяснимо смутен, уплашен, зашеметен. „Каква бурна история — казах си аз — е записана в тези гърди!“

И изведнаж ме овладя изгарящото желание да не изпускам от очи непознатия... да науча нещо повече за него. Набързо навлякох връхната дреха, грабнах шапката и бастуна си, озовах се на улицата и се заблъсках из тълпата натам, накъдето забелязах, че той пое, защото вече беше изчезнал. Най-послед с известна мъка успях да го съзря отново, доближих се и тръгнах по петите му, но все пак предпазливо, за да не привлека вниманието му.

Сега имах отличната възможност да го разгледам. Беше нисък на ръст, много слаб и очевидно доста изнемощял. Облеклото му, както можеше да се очаква, беше изпоцапано и парцаливо, но от време на време, когато преминаваше под силния блясък на някой фенер, долавях, че бельото му, макар и нечисто, беше от хубава материя; или зрението ми се подведе, или така ми се стори, но през една цепнатина на плътно закопчания и явно купен на вехто roquelaire^[7], който го обгръщаше, зърнах и диамант, и кама. Тези наблюдения изостриха любопитството ми и реших да последвам непознатия, където и да иде.

Сега вече беше истинска нощ и гъста, влажна мъгла надвисна над града; не мина много и тя се превърна в упорит, проливен дъжд. Тази промяна във времето оказа странно въздействие върху тълпата — мигом, като едно цяло, тя закипя и подири убежище под света на дъждобраните. Олюляването, блъсканицата и глъчката се одесеториха. От своя страна, аз не обръщах особено внимание на дъжда — на прокрадващата се в организма ми стара треска влагата доставяше нещо като прекалено опасно удоволствие. Сложил носна кърпичка на устата си, продължавах. От половин час старецът с мъка си проправяше път по голямата оживена улица, крачех досам него от страх да не го загубя от погледа си. Нито веднаж не извърна глава да погледне назад; не ме забеляза. Скоро сви по странична улица — макар и доста оживена, тя не беше така многолюдна, както главната, от която той свърна. Сега пролича явна промяна в държането му. Закрачи побавно, по-нецеленасочено от преди... по-колебливо. Многократно пресече и насам, и натам улицата, без видима причина, а навалищата

беше все още доста голяма, така че при всеки от тези ходове бях принуден едва ли не да се долепям до него. Улицата беше дълга и тясна и той вървя по нея най-малко час; в това време минувачите малко по малко оредяха и останаха, кажи-речи, толкова, колкото обикновено се срещат на обед по Бродуей край парка — каква огромна разлика между лондонската навалица и навалицата на най-оживения американски град! Вторият завои ни изведе на един площад, ярко осветен и преливащ от живот. Предишният начин на държане отново се появи у непознатия. Брадичката му опря о гърдите, а очите му неистово се завъртяха изпод свъсените вежди във всички посоки — следяха онези, които се изравняваха с него. Упорито и неотклонно следваше пътя си. Изненадах се обаче, когато открих, че след като веднаж обиколи площада, той се обърна и по същите стъпки пое назад. Но още по-изненадан останах, когато забелязах, че повтаря обиколката няколко пъти — веднаж дори, рязко извърщайки се, едва не се натъкна на мен.

Това занимание му погълна още един час, към края на който минувачите вече по-малко ни безпокояха, отколкото в началото. Валеше силно, застудя и хората почнаха да се прибират по домовете си. С жест, изразяващ нетърпение, странникът сви в някаква пряка, сравнително безлюдна. По нея, около четвърт миля дълга, той забърза с такава пъргавост, на каквата не допусках, че е способен човек на тази възраст и която ми създаде не малко труд, за да го следвам. Няколко минути и се озовахме на обширно и оживено тържище, с околностите на което непознатият явно бе добре запознат; и тук, докато той си пробиваше път безцелно сред стълпените купувачи и търговци, първоначалното му държане се възвърна.

Докато обикаляхме пазара, почти около час и половина, трябваше да проявявам извънредно голяма предпазливост, за да го следвам отблизо, без да привлека вниманието му. За щастие бях си обул галошите и стъпвах съвсем безшумно. Той нито за миг не забеляза, че го наблюдавам. Влизаше от дюкян в дюкян, нищо не купуваше, ни думица не обелваше, разглеждаше изложените стоки с блуждаещ и празен поглед. Сега вече поведението му напълно ме поразя и аз твърдо реших в никакъв случай да не се разделяме, докато, поне до известна степен, не задоволя любопитството си към него.

Някъде удари часовник — единадесет, и тържището бързо почна да пустее. Някакъв бакалин, затваряйки кепенците, блъсна стареца и

видях как в миг по цялото му тяло премина силна тръпка. Забърза по улицата, за момент тревожно се огледа и после с невъобразим устрем се спусна през десетки криви и безлюдни улички, докато най-накрая се намерихме отново на главната артерия, откъдето тръгнахме — на улицата пред кафенето... и хотела „Д.“. Тя обаче не изглеждаше вече същата. Газените фенери все така ярко светеха, ала дъждът валеше ожесточено и само тук-там се забелязваха минувачи. Старецът унило направи десетина крачки по оживеното преди авеню, после с тежка въздишка сви към реката и криволичейки по най-невъзможни околни пътища, най-сетне излезе пред един от централните театри. Вече затваряха и публиката се тълпеше пред изходните врати. Видях как старецът дълбоко пое въздух, преди да се гмурне в навалищата, ала ми се стори, че трескавите гърчове по лицето му се бяха поутоложили. Главата му отново клюмна върху гърдите — придоби същия вид, какъвто имаше, когато най-напред го видях. Забелязах, че сега се упъти натам, накъдето по-голямата част от публиката отиваше... но бях вече напълно объркан от своенравното му поведение.

Той вървеше, а хората все повече оредяваха и предишната му нервност и колебливост отново се възвърнаха. Известно време той отблизо следва компания от десет-дванадесет гуляйджии, но един по един те отпадаха, докато накрая в тясна и тъмна уличка, почти безлюдна, останаха всичко на всичко само трима. Непознатият спря и за миг като че потъна в размисъл, след това явно възбуден, бързо пое по един път, който ни отведе до покрайнините на града, сред места, доста по-различни от онези, които досега прекосявахме. Това беше най-отвратителната част на Лондон, където върху всичко личеше ужасният печат на най-жалка нищета и безнадеждна престъпност. При мътно светлина на случаен фенер се откриха високи, старовремски, проядени от червеи дървени жилища — наклонени в най-невъзможни и неочаквани посоки, сякаш ей сега ще се срутят, така че помежду им едва ли се различаваше дори подобие от проход. Изровена, уличната настилка лежеше разхвърляна навред наоколо, в траповете растеше измъчена трева. Ужасяващи нечистотии гниеха в задръстените канавки. От всичко наоколо лъхаше на запустение. И все пак колкото повече напредвахме, толкова по-самоуверено се пробуждаха звуците, които издаваха присъствието на човешки живот и накрая на огромни тълпи, сновящи напред и назад, изникна най-безпътната измет на

лондонското простолудие. Духът на стареца замъждука — също лампа, преди да угасне. Отново закрачи напред с пъргава стъпка. Неочаквано свихме край ъгъл — силна светлина заслепи погледа ни — и се озовахме пред един от огромните крайградски храмове на Невъздържанието: един от чертозите на сатаната, на алкохола.

Вече се зазоряваше, а множество жалки пияници продължаваха да влизат и да излизат през дръзко разтворените врати. Със сподавен вик на радост старецът нахълта, веднага си възвърна първоначалното държане и гордо закрачи без видима цел сред гъмжилото. Обаче това занимание не продължи дълго, скоро неочакваната, стремителна блъсканица пред вратите даде да се разбере, че съдържателят ги затваряше за тази нощ. Върху лицето на странното същество, което така упорито преследвах, забелязах изписано нещо далеч по-силно от отчаяние. Но странникът не спря, а с лудешки устрем тутакси обърна крачки към сърцето на могъщия Лондон. Продължително и бързо той се носи, а аз го следвах, изпаднал в крайно изумление, твърдо решен да не се отказвам от издирването, което сега вече всецяло ме погълна. Крачехме, а в това време слънцето изгря и когато отново стигнахме най-оживения търговски възел на многолюдния град — улицата, където се намираше хотел „Д.“, — блъсканицата и оживлението на безчисленото множество представляваха гледка, едва ли по-безинтересна от онази, която предишната вечер наблюдавах. И тук, сред тълпата, нарастваща всеки миг, още дълго упорствувах, преследвайки непознатия. Ала той, както и преди, отиваше донякъде, връщаше се и целия ден не прекрачи стъпка встрани от най-гъстото гъмжило на улицата. А когато сенките на втората вечер почнаха да се спускат, до смърт се уморих, изпречих се лице срещу лице със странника и упорито впих поглед в очите му. Той не ме забеляза и продължи триумфалната си обиколка, и аз, отказал се от преследването, останах, потънал в размисли.

„Този старец — казах си аз най-накрая — е въплъщението и духът на безпределното злодеяние. Той не иска да остане сам със себе си. *Той е човекът от тълпата.* Безсмислено е да го преследвам, защото нито за него, нито за неговите деяния ще узная нещо повече. Най-лихото сърце на този свят е том, изпълнен с много повече пошли нелепости от Hortulus Animae^[8], и може би тъкмо един от най-възвишените господни дарове е, че «er lasst sich nicht lesen».“

---

[1] Какво ужасно нещастие, да нямаш възможност да останеш насаме със себе си (фр.). — Б.пр. ↑

[2] Жан Лабрюйер (1645–1696) — френски писател-моралист от епохата на класицизма. — Б.пр. ↑

[3] Озарявайки изначалната тъма (стгр.). — Б.пр. ↑

[4] Тук: патрициите; аристократите (стгр.). — Б.пр. ↑

[5] Квинт Септимий Флоренс Тертулиан (160–230) — християнски богослов, родом от Картаген. — Б.пр. ↑

[6] Морис Рец (1779–1857) немски художник. — Б.пр. ↑

[7] Дълъг редингот, закопчаващ се отгоре до долу (фр.). — Б.пр.

↑

[8] „Hortulus Animae cum Oratiunculis Aliquibus Superadditis“ от Грюнингер. — Б.а. („Градинката на душата с прибавление на някои кратки речи“ (лат.) от страсбургския типограф и издател Йохан Грюнингер (1482–1530). — Б.пр. ↑

ПОДСКОК-ЖАБОК

Никога не съм срещал човек тъй силно податлив на шегите като краля. Той като че живееше само за да се шегува. Да разкажеш хубава, забавна шегга, и то добре да я разкажеш, беше най-сигурният път към неговото благоволение. Именно така получили признание и седемте министри на краля — с превъзходните си качества на шегаджии. И до един те приличаха на него: високи, снажни, угоени мъжаги, при това неподражаеми шегобийци. Дали хората трупат лой от шегите, или в самата лой се крие нещо, което предразполага към шегги, никога не успях да установя, но едно е несъмнено, че мършав шегаджия е *ga ga avis in terris*^[1].

За изтънчеността или както сам го наричаше, „живеца“ на смешките, кралят много-много не се интересуваше. Особено се възхищаваше той от *широтата* в една шегга, ала често, вместо с нея, се задоволяваше само с *дължината*. Префиненостите му досаждаха. Пред „Задиг“ на Волтер той предпочиташе „Гаргантюа“ от Рабле, а грубите шегги подхождаха на вкуса му далеч повече от остроумните духовитости.

По времето, за което ви разказвам, придворните смешници още не бяха напълно излезли от мода. В дворовете си някои от европейските „сили“ продължаваха да държат шутове, нагиздени в пъстри дрехи и островърхи шапки със звънчета; от тях очакваха всеки път, в подходящия момент, готови язвителни остроти, за да им подхвърлят трохите от кралската трапеза.

Нашият крал, от само себе си се разбира, и той си имаше шут. Всъщност кралят *изпитваше* донякъде известна нужда от мъничко глупост, макар и само като уравновесяващо противодействие срещу съкрушителната премъдрост на седемте премъдри мъже, негови министри, а да не говорим за самия него.

Но неговият шут (по-право смешник) не беше *само* шут. В очите на краля той струваше три пъти повече, защото беше джудже и на това отгоре хром. В онези дни джуджетата, както и шутовете, бяха нещо

най-обикновено в кралските дворове и мнозина монарси биха се видели в чудо как да си прекарват дните (а дните в двореца са много, много по-дълги, отколкото другаде), ако нямаха край себе си шегобиец, който да ги размива, а ведно с него и джудже, на което да се присмиват. Но както вече отбелязах — нашите смешници, в деветдесет и девет случая от стоте, са тлъсти, шишкави и тромави, затова и Подскок-Жабок (така наричаха шута) беше за нашия крал почти неизчерпаем източник на постоянно самодоволство, та нали в едно лице той притежаваше тройно съкровище.

Сигурен съм, че при кръщението кръстниците на джуджето не са му дали името „Подскок-Жабок“, то му е било прикачено по общо съгласие на седемте министри, защото шутът не можеше да върви като останалите хора. И наистина Подскок-Жабок можеше да пристъпя само с нещо приблизително наподобяващо походка — горе-долу нещо средно между подскок и гърч, — движение, което беше безпределно забавно и, то се знае, носеше утеха на краля, защото (като оставим настрана грамадния, издут търбух и прекалено голямата глава) кралят, поне така смяташе целият двор, имаше превъзходна фигура.

Но макар и Подскок-Жабок, поради недъга, обезобразил нозете му, винаги да се движеше с невъобразима мъка, било по пътя, било по пода, удивителната сила, с която природата очевидно бе дарила мускулите на ръцете му като обезщетение за недостатъка на долните крайници, му позволяваше да извършва истински подвизи, що се отнася до сръчността — станеше ли дума за дърво, въже или нещо друго, по което трябваше да се покатери. При подобни упражнения той действително приличаше много повече на катеричка или на маймунка, отколкото на жабок.

Не бих могъл с точност да кажа откъде бе родом Подскок-Жабок. Но сигурно от някоя варварска страна, която никой никога не бе чувал — много, много далеч от двора на нашия крал. Подскок-Жабок и едно девойче, кажи-речи, съвсем същото джудженце като него (но изящно и съразмерно сложено, а и великолепно танцуваше), насила били отвлечени от родните си стрехи в съседните провинции, а оттам изпратени като подарък на краля от един от неговите всепобеждаващи генерали.

И никак не е чудно, че при тези обстоятелства възникнала близка дружба между двамата малки пленника. Не минало дълго и те станали

първи приятели. Подскок-Жабок, въпреки безбройните забавления, които устройваше, не се ползуваше с име и не беше по силите му да прави много услуги на Трипета; но тя, заради грацията и ненадминатата си красота (макар и джудже), беше всеобщо обичана и галена от всички, затова имаше много по-голямо влияние и всеки път, когато можеше, не пропускаше удобния момент, за да се възползува от него и да облагодетелствува Подскок-Жабок.

По случай някакво голямо тържество, забравих вече какво, кралят реши да устрой маскарад, а винаги когато имаше маскарад или нещо подобно, както Подскок-Жабок, така и Трипета неизменно биваха призовавани да покажат своите дарби. Подскок-Жабок беше особено изобретателен при подготовката на маскарадни шествия, при измислянето на самобитни маски и костюми за карнавални балове — нищо не можеха да сторят без негова помощ.

Нощта, определена за това празненство, настъпи. Под надзора на Трипета бяха подредили залата великолепно — там имаше всичко, което би могло да придаде пищно *éclat*^[2] на един маскарад. Целият двор бе в трескаво очакване. А колкото до костюмите и маските, както лесно бихте се досетили, всички бяха вече готови. Мнозина си ги бяха измислили (съобразно ролите, които щяха да изпълняват) още преди седмица, а някои и преди месец и всъщност всички вече бяха установили и най-незначителната подробност... като изключим краля и седемте министри. *Защо* не вземаха решение, не бих могъл да ви кажа, освен ако не си правеха нещо като шега. Навярно това, че бяха толкова тлъсти, ги затрудняваше в тяхното решение. Така или иначе, времето си течеше и като последно спасение те прибягнаха до Трипета и Подскок-Жабок, пратиха да ги повикат.

Когато двете приятелчета се явиха при краля, свариха го да седи на чаша вино със седемте министри от своя кабинет; монархът изглеждаше в извънредно лошо разположение на духа. Той знаеше, че Подскок-Жабок не обича вино, защото то довеждаше бедното недъгаво създание до безумие, а безумието не е особено приятно усещане. Ала кралят обичаше грубите шеги и винаги му доставяше удоволствие да кара Подскок-Жабок насила да пие и (както кралят се изразяваше) „да се весели“.

— Ела, Подскок-Жабок — рече той, когато шутът и приятелката му влязоха в залата, — изпий до дъно тази чаша за здравето на

отсъстващите ти приятели (тук Подскок-Жабок въздъхна) и после ни позволи да извлечем облага от твоето въображение. Имаме нужда от маски... от *маски*, приятелю... нещо необикновено... невиджано досега. Уморихме се от това вечно еднообразие. Хайде, пий! Виното ще избистри мозъка ти.

Подскок-Жабок се помъчи както обикновено да отвърне с шега на кралските предизвикателства, само че този път силите не му стигнаха. По една случайност днес беше рожденият ден на бедното джудже и заповедта да пие за своите „отсъстващи приятели“ извика сълзи в очите му. Много едри и горчиви капки паднаха във високия бокал, когато то покорно го пое от ръката на тирана.

— А — ха-ха-ха-ха! — тресеше се кралят, докато джуджето неохотно пресушаваше чашата. — Виждаш ли какво прави хубавото вино. Охо-о, очите ти вече заблестяха!

Горкото създание! Големите му очи по-скоро *засвяткаха*, отколкото да заблестят, защото виното подействува на възбуждения му мозък силно и мигновено. С припряно движение шутът постави чашата обратно на масата и огледа събралите се с полуобезумял поглед. Всички като че бяха крайно развеселени от успеха на кралската „шега“.

— А сега на работа! — подкани първият министър, *извънредно* тлъст мъж.

— Да — каза кралят. — Хайде, Подскок-Жабок, помогни ни. Маски, драгоценни приятелю мой! Имаме страшна нужда от маски... за всички ни... ха-ха-ха! — И понеже останалите сметнаха, че това е шега, седмогласен хор се зае да приглася на смеха му.

И Подскок-Жабок се усмихна, макар и едва доловимо и донякъде унесено.

— Хайде, хайде — нетърпеливо подхвана кралят, — няма ли какво да ни предложиш?

— Старая се да измисля нещо необикновено — отвърна джуджето някак разсеяно, защото виното го бе объркало напълно.

— Стараеш се! — разярен, викна тиранът. — Какво искаш да кажеш с *това*? Аха-а, разбирам! Мрачен си и имаш нужда от още вино. Ето, пий! — И той наля догоре друга чаша и я подаде на хромото джудже, което само го погледна, поемайки си издълбоко дъх.

— Пий, ти казвам! — кресна чудовището. — Или дяволите ще те...

Джуджето се подвоуми. Кралят стана синкавочервен от гняв. Придворните глуповато се захиха. Трипета, смъртнобледа, пристъпи до кралския престол, падна на колене пред него и почна да се моли да пощадят приятеля ѝ.

Няколко секунди, явно изумен от дързостта ѝ, тиранът не свали очи от девойката. Изглежда, вече не знаеше нито какво да стори, нито какво да каже... та по най-подходящия начин да изрази възмущението си. Най-сетне, без да произнесе звук, той грубо отблъсна момичето и плисна в лицето му съдържанието на препълнения стакан.

Горкото девойче стана, както можа, не се осмели дори да въздъхне и отново зае предишното си място в долния край на масата.

Почти половин минута гробовно мълчание — лист, не — перушинка дори да беше паднала, пак щеше да се чуе. Тихо, но остро и повлечено *скърцане*, което се разнесе като че едновременно от всички ъгли на залата, изведнаж наруши мълчанието.

— Защо... защо... *защо* издаваш тоз шум? — попита кралят, като се обърна побеснял към джуджето.

А то, дошло вече донякъде на себе си от опиянението на виното, втренчи спокоен поглед в лицето на тирана и просто възкликна:

— Аз... аз? Как е възможно да съм аз?

— Звукът май идва отвън — забеляза един от придворните. — Струва ми се, че е папагалът на прозореца, остри си клюна о решетките на кафеза.

— Вярно — отвърна монархът и сякаш това предположение много го облекчи, — а бих могъл в рицарската си чест да се закълна, че скърцането беше от зъбите на тоя негодник.

При тези думи джуджето се разсмя (кралят самият беше твърде голям шегаджия, за да се разсърди на нечий смях), като оголи големите си, яки и безкрайно противни зъби. Нещо повече, шутът изрази безпределната си готовност да поглъща вино, колкото поискат. Монархът се усмири, а Подскок-Жабок пресуши още една чаша, без каквото и да било видимо злоторно въздействие, и веднага с жар пристъпи към плановете за карнавала.

— Не мога да кажа във връзка с каква представа — забеляза той съвсем спокойно, като че никога през живота си не беше вкусвал вино,

— но *тъкмо след като* ваше величество удари момичето и плисна виното в лицето му... *тъкмо след като* ваше величество направи това и докато папагалът издаваше онези странни звуци вълн, на прозореца, *тъкмо* тогава ми хрумна една великолепна и забавна идея... една от шегите в моята родина... шегата, която много често разиграваме помежду си при нашите маскарлади, но тук тя ще бъде съвършено нова. Жалкото е, че за нея трябва да се осем души, а...

— *Ето ни!* — извика кралят, като се разсмя, че така остроумно е открил това съвпадение. — Точно осмина сме, ни повече, ни по-малко... аз и моите седем министри. Казвай! Какво е това забавление?

— Наричаме го — отвърна хромото джудже — „Осемте оковани орангутана“ и то е наистина превъзходно забавление, стига добре да се изиграе.

— *Ние* ще го изиграем — отбеляза кралят, като се изпъчи и примижа.

— Прелестта на тази игра — продължи джуджето, — се крие в уплахата, която предизвиква у жените.

— Великолепно! — в хор изреваха монархът и седемте министри.

— Аз ще ви маскирам като орангутани — продължаваше да обяснява джуджето, — оставете всичко на мен. Приликата ще бъде дотолкова поразителна, че всички участници в карнавала ще ви вземат за истински зверове... и, разбира се, ще останат колкото ужасени, толкова и изумени.

— О, превъзходно! — възкликна кралят. — Подскок-Жабок, от тебе човек ще направя!

— Като раздрънквате оковите, бъркотията става още по-голяма. Ще си помислят, че сте избягали от пазачите си en masse^[3]. Ваше величество просто не може да си представи какво впечатление ще направят на маскарада осем оковани маймуни, за които почти всички присъстващи предполагат, че са истински; после ще се втурнете с дивашки крясъци сред гъмжилото от дами и господа в изящни и пищни тоалети! *Контрастът* ще бъде неповторим!

— *И трябва да бъде!* — отсече кралят, а министерският съвет побърза да се надигне (понеже времето напредваше), за да осъществи замисъла на Подскок-Жабок.

Начинът, по който джуджето маскира всички като орангутани, беше извънредно прост, но напълно сполучлив за целта. По времето, за което ви разказвам, тези животни се срещаха извънмерно рядко в цивилизования свят, а тъй като костюмите, които джуджето измисли, бяха превъзходно звероподобни и много страшни, можеше да се допусне, че приликата с действителността е постигната напълно.

Най-напред кралят и министрите навлякоха плътно прилепващи фланели и гащи от трико. След това се омазаха с катран. Когато стигнаха до този стадий на приготовленията, някой предложи и пера, но джуджето тутакси отхвърли предложението, като нагледно обясни на осмината, че за козина на животно от рода на орангутана с много по-голям успех биха могли да използват *кълчища*. И върху катранения слой налепиха пласт дебели валма кълчища. След това отнякъде измъкнаха и една дълга верига. Най-напред я увиха около кръста на краля *и я завързаха*, после — около кръста на следващия и пак я завързаха, и така — един подир друг, всички подред. Когато и приготовленията с оковите привършиха, участниците в играта се наредиха в кръг, плътно един до друг, защото веригата не им оставяше повече място, а за да изглежда всичко напълно естествено, Подскок-Жабок прокара остатъка от веригата на кръст през кръга, също както постъпват днес ловците на шимпанзета или на други големи маймуни в Борнео.

Големият салон, в който трябваше да се състои маскарадът, представляваше кръгла зала, много висока; денем слънчевият светлик проникваше само през едно-единствено прозорче, изрязано на тавана. А нощем (помещението бе тъкмо за вечерни увеселения) се осветяваше от грамаден канделабър, който висеше на верига, подаваща се от таванското прозорче; веригата се спускаше и се вдигаше с помощта на тежък топуз, както обикновено се практикува, но (за да не загрозява) топузът беше прокаран отвън купола, над покрива.

Украсата на залата бяха предоставили на Трипета, ала за някои подробности, както изглежда, тя се бе ръководила от по-трезвите преценки на своя приятел, джуджето. По негова внушение, специално за това тържество, махнаха канделабъра. Восъчните капки (които в такава горещина бяха неизбежни) щяха да нанесат сериозни повреди върху пищните костюми на гостите — поради извънмерно големия наплив в салона нямаше как да се държат встрани от центъра, тоест от

канделабъра. В различни ъгли на залата, така че да не пречат, поставиха допълнителни свещници, а в дясната ръка на всяка кариатида^[4], подпряна до стената, забучиха по един грамаден факел — всичко петдесет-шестдесет, от които се разнасяше сладостно благоухание.

Осемте орангутана, придържайки се най-строго о съветите на Подскок-Жабок, търпеливо изчакаха полунощ (когато залата се изпълни до краен предел с маски), за да се появят. И още незаглъхнали ударите на часовника, те нахълтаха, не — по-право се претърколиха накуп, защото веригата ги спъваше и всички изпонападаха, когато влизаха.

Сред маскираните настъпи невъобразим смут, който изпълни сърцето на краля с ликуване. Както той и министрите му бяха предположили, мнозина от гостите решиха, че тези свирепи на вид същества ако не точно орангутани, то все пак сигурно са *някакви* зверове. Много от дамите припаднаха от страх; и ако кралят не беше взел предпазни мерки да не се внася оръжие в салона, веселящите на бърза ръка можеха да изкупят шегата си с кръв. И какво стана — естествено всички се втурнаха към вратите, но кралят бе наредил, щом влезе, веднага да обърнат ключовете, а джуджето бе предложило *то* да ги прибере.

Когато бъркотията достигна своя връх и всяка маска гледаше само как да се спаси (защото блъсканицата сред изпадналата в паника тълпа действително създаде *истинска*, и то не малка опасност), веригата, на която обикновено висеше канделабърът и която бяха издърпали нагоре, когато го сваляха, почна, както всички забелязаха, съвсем бавно да се спуска, дордето най-сетне куката на долния край спря на три стъпки от пода.

Подир известно време, когато кралят и седемте му другари на воля се бяха търкаляли на вси страни из залата, най-последно се намериха в центъра и, разбира се, в непосредствена близост с веригата. Дордето се въртяха там, джуджето, което безшумно ги бе последвало по петите, подстрекавайки ги да не прекъсват суматохата, сграбчи тяхната верига точно там, където се прекръстосваше диаметрално под прав ъгъл. И тук, на това място, с бързината на мисълта то закачи куката, на която обикновено висеше канделабърът, и мигом, с помощта на невидима сила, веригата се вдигна нагоре, така че никой да не може да стигне

куката, а като неизбежна последица орангутаните се скупчиха един връз друг, лице срещу лице.

В това време маските донякъде се поуспокоиха от уплахата и почнали да гледат вече на цялата работа като на добре замислено забавление, избухнаха в гръмогласен смях, любувайки се на положението, в което бяха изпаднали орангутаните.

— Оставете ги *на мене!* — изкрещя тогава Подскок-Жабок; пискливият му глас без усилие заглуши всеобщата врява. — Оставете ги *на мене!* Струва ми се, че ги познавам. Само по-добре да ги поогледам и веднага ще ви кажа кои са. — И като се запремята през множеството, успя да се добере до стената, грабна факела от една от кариатидите, върна се и застана в средата на залата... с ловкостта на маймунка скочи върху главата на краля, а оттам се покатери няколко стъпки нагоре по веригата, като държеше факела все надолу, уж за да оглежда по-внимателно осемте орангутана, продължавайки да крещи. — Ей сега ще ги разбере кои са!

В този момент, докато всички маски (и маймуните заедно с тях) се превиваха от смях, шутът най-неочаквано изсвири пронизително — веригата рязко се вдигна нагоре, на около тридесетина стъпки, като повлече със себе си уплашените и боричкащи се орангутани, и там се закова — по средата между прозорчето на тавана и пода. Вкопчил се в издигащата се верига, Подскок-Жабок продължаваше да поддържа предишното разстояние между себе си и осемте маски, продължаваше (сякаш нищо не бе станало) да навира факела в тях, давайки си вид, че се мъчи да открие кои са.

Този полет така изуми всички, че, кажи-речи, цяла минута никой не издаде глас — грубно мълчание. Наруши го само някакво приглушено, но остро *скърцане*, подобно на онова, което по-рано бе привлякло вниманието на краля и на неговите велможи, след като монархът бе плиснал виното в лицето на Трипета. Но сега вече не можеше да има съмнение *откъде* идва звукът. Издаваха го огромните зъби на джуджето, което скриптеше и скърцаше с тях, а от устата му излизаше пяна; с израз на безумна ярост то впиваше очи в лицата на краля и на седемте му другари, извърнати нагоре към него.

— Аха-а! — извика най-последно освирепелият шут. — Аха-а! Сега вече почвам да проумявам *кои са* тези хора!

И като се престори, че оглежда по-отблизо краля, джуджето поднесе факела до кълчищените валма, с които беше го маскирал — мигом ярък огнен език обви целия костюм. За по-малко от половин минута и осемте орангутана пламнаха стихийно, а стълпеното гъмжило крещеше ужасено и ги гледаше вторачено отдолу, безсилно да им се притече на помощ.

Накрая огнените езици, неочаквано и яростно заподскачали, принудиха шута да изпълзи малко по-нагоре по веригата, та да избяга от тях; дордето се катереше, тълпата за миг отново замря в мълчание. Възползувайки се от случая, джуджето още веднаж заговори.

— Сега вече ясно виждам — рече то — що за хора са тези маски. Та това е един велик крал със своите седем тайни съветника — един безсъвестен крал, който не се посвени да удари беззащитна девойка... и седемте му съветника, които одобриха тази жестокост. А пък аз, аз съм просто Подскок-Жабок, смешникът... и *това е последната ми смешка*.

Понеже и катранът, и кълчищата, здраво залепнали о него, много бързо горяха, още преди джуджето да довърши кратката си реч, възмездието му се увенча с успешен край. Осемте трупа се люлееха на веригите — зловонна, почерняла, отвратителна и неразличима маса. Хромото създание запокити факела по тях, бавно-бавно се изкатери до тавана и изчезна през прозорчето.

Предполагаше се, че Трипета, настанена на покрива над салона, беше взела участие в огненото отмъщение на своя приятел и че после двамата заедно са избягали в своята родина — защото нито нея, нито него никой никога вече не видя.

---

[1] Рядка птица; рядкост (лат.). — Б.пр. ↑

[2] Блясък (фр.). — Б.пр. ↑

[3] Вкупом (фр.). — Б.пр. ↑

[4] Женска скулптурна фигура, която крепи или поддържа корниз. — Б.пр. ↑

ОЧИЛАТА

Преди много години бе на мода да се осмива понятието „любов от пръв поглед“, ала хората на разума не по-малко от хората на дълбоките чувства всякога са твърдели, че тя съществува. Всъщност съвременните открития в областта на така наречения етичен магнетизъм или магнитоестетика дават възможност да се приеме, че най-естествените и следователно най-искрените и най-силни човешки чувства се възбуждат в сърцето от електрическа симпатия — с една дума, най-ярките и най-трайни душевни връзки са споени с бегъл поглед. Изповедта, която се готвя да направя, ще притури още един към вече почти неизброимите примери за неоспоримостта на това твърдение.

Моят разказ изисква да бъде малко по-обстоен. Все още съм твърде млад — нямам двадесет и две. Името ми понастоящем е доста обикновено и едва ли не плебейско — Симпсън. Казвам „понастоящем“, защото съвсем отскоро се наричам така — миналата година приех това презиме по законен път, за да получа огромно наследство, оставено ми от далечен сродник, Адолфъс Симпсън. Завещанието поставяше условие да приема името на наследодателя — фамилното, не малкото; малкото ми име е Наполеон Бонапарт или по-право първото и второто ми име са така.

Възприех името Симпсън с известна неохота, тъй като от истинското си фамилно име, Фроасар, изпитвах напълно простима гордост, понеже бях убеден, че мога да проследя потеклото си чак до безсмъртния автор на „Хрониките“^[1]. Като става дума за имена, впрочем нека спомена и за необикновената звукова прилика, която се среща в имената на някои от моите непосредствени предци. Баща ми беше мосю Фроасар, от Париж. Жена му — майка ми, която петнадесетгодишна се омъжила за него — бе мадмоазел Кроасар, най-голямата дъщеря на Кроасар, банкера — чиято жена (също така омъжена на шестнадесет години) била най-голямата дъщеря на някой си Виктор Воасар. Мосю Воасар, във висша степен необикновено, се

оженил за една дама с подобно име — мадмоазел Моасар. И тя била почти дете, когато се омъжила, а и майка ѝ също, мадам Моасар, била само четиринадесетгодишна, когато я отвели пред олтара. Във Франция ранните бракове са нещо обикновено. И ето всъщност Моасар, Воасар, Кроасар и Фроасар — всички те са сродници по права линия. Моето име обаче, както вече казах, стана Симпсън посредством съдебен акт, и то с такова голямо неудоволствие от моя страна, че по едно време наистина се двоумях дали да приема наследството, придружено от безползното и досадно proviso^[2].

А що се отнася до лични дарби, съвсем не съм лишен от тях. Напротив, смятам, че съм добре сложен и че имам онова, което девет десети от света биха нарекли красиво лице. На ръст съм пет фута и единадесет инча. Косата ми е черна и къдрава. Носът ми — съвършено правилен. Очите ми са големи и сиви и макар че в действителност са слаби и това много ме затруднява, все пак по израза им не може да се заподозре подобен недостатък. Този недостатък обаче винаги ме е дразнил и съм прибягвал до какви ли не средства... като изключим носенето на очила. Понеже бях млад и с приятна външност, естествено ги ненавиждах и решително отказвах да си служа с тях. И наистина не познавам нищо, което така да обезобразява лицето на един млад човек или дотолкова да бележи всяка черта с печата на престорена свенливост, по-точно с печата на лицемерие и напреднала възраст. Лорнетът, от друга страна, придава оттенък на нескривана суетност и позърство. Дотогава великолепно минавах както без едното, така и без другото. Но предостатъчно за тези чисто лични подробности, които в края на краищата не са от особено значение. В допълнение ще се задоволя да кажа, че по темперамент съм сангвиничен, припрян, буен, ентузиаст... и че цял живот съм бил ревностен поклонник на жените.

Една вечер миналата зима влязох във фойето на театър П. заедно с един приятел, мистър Толбът. Представяха някаква опера и афишите подсказваха изключително, рядко представление, затова и салонът бе претъпкан. Ние обаче пристигнахме навреме, за да заемем предните места, които бяха запазени за нас и до които си проправихме път с известна мъка.

В продължение на два часа моят приятел, който бе страстен любител на музиката, посвети цялото си внимание на сцената, а аз през това време се развличах, оглеждайки публиката, съставена в по-

голямата си част от настоящия градски елит. Задоволил любопитството си в това отношение, тъкмо се канех да обърна очи към примадоната, когато те неочаквано се спряха на една от частните ложи и се приковаха в някаква личност, убягнала до този момент от наблюдателния ми поглед.

И хиляда години да живея, пак няма да забравя пламенното чувство, с което съзерцавах тази личност. Това бе най-изящното създание от женски пол, каквото изобщо бях виждал. Лицето бе почти изцяло извърнато към сцената, така че няколко минути не успях да го съзря, ала очертанията му бяха *божествени*; никакви думи не са в състояние да изразят неговата прелестна съразмерност, дори думата „божествено“ изглежда някак смешно слаба, когато я изписвам.

Очарованието на женската красота — вълшебството на женския чар, — това беше сила, на която не можех да устоявам; но пред мен се възправяше изящството, въплътено, одухотворено — „красивият идеал“ на моите най-безумни и най-вдъхновени блянове. Фигурата — разположението на ложата позволяваше да се види почти цялата — бе малко над средния ръст и можеше да се нарече едва ли не величествена. Нейната съвършена окръгленост и турнюрът^[3] бяха прелестни. Главата, от която виждах само тилната част, съперничеше по чистата си линия на гръцката Психея, а елегантната шапка от gaze aérienne^[4], която ми припомни *ventum textilem*^[5] на Апулей^[6], още повече я подчертаваше, вместо да я прикрива. Дясната ръка лежеше отпусната върху преградата на ложата и с изящната си съразмерност караше всеки нерв на тялото ми да тръпне. От рамото свободно се спускаше широк, набран ръкав, какъвто тогава беше на мода. Стигаше малко под лакътя. Под него се подаваше друг от фина материя, плътно прилепнал и завършващ с маншет от богата дантела, която грациозно покриваше китката, като оставяше свободно да се виждат само деликатните пръсти; върху един от тях искреше диамантен пръстен, който, веднага познах, беше изключително скъп. Възхитителният овал на китката изящно се подчертаваше от един браслет, който — също така украсен и закопчаващ се с помощта на разкошна *aigrette*^[7] от скъпоценни камъни — тутакси подсказваше съвършено недвусмислено благосъстоянието и изискания вкус на притежателката.

Най-малко половин час съзерцавах това царствено видение, сякаш в един миг се бях превърнал в камък; и тогава в пълна мяра

разбрах силата и правотата на всичко, което някога е било казвано или пято за „любовта от пръв поглед“. Не бях изпитвал досега подобни чувства дори в присъствието на най-прославените представителки на женската привлекателност. Някакво неведомо, виждам се принуден да го нарека *магнетично* влечение на душа към душа, като че прикова не само зрението, но и цялата енергия на мислите и чувствата ми към възхитителния обект, намиращ се пред мен. Разбрах... почувствувах... уверен бях, че съм безпределно, безразсъдно, безвъзвратно влюбен... и то преди още да съм зърнал лицето на любимата. Тъй жарка всъщност бе страстта, която ме изгаряше, че, струва ми се, дори чертите на лицето, все още незрими, да се окажеха най-обикновени, едва ли и това би могло да я уталожим; толкова неестествена е природата на единствената истинска любов — любовта от пръв поглед — и толкова малко в действителност зависи тя от външните условия, които само я пораждат и я обуславят.

Докато седях така, изпаднал в унес и възхита от това прелестно видение, неочаквано раздвижване сред публиката я накара леко да извърне глава към мен, така че изцяло можах да видя профила на лицето. Красотата му далече надмина моите очаквания... и все пак в него имаше нещо, което ме разочарова, без да мога да определя какво точно. Казах „разочарова“, ала това съвсем не е точната дума. Чувствата ми в един и същи миг стихнаха и забушуваха. Говорех много по-малко за бурен устрем, отколкото за тих възторг... за възторжен покой. Може би приликата с Мадоната и зрелостта на израза предизвикаха това състояние на чувствата и все пак мигом разбрах, че не е възможно само тази да бъде причината. Имаше нещо друго — някаква тайна, която не можех да разгадая, — някакво изражение на лицето, което малко ме обезпокояваше, а в същото време неимоверно много изостряше интереса ми. Впрочем бях изпаднал точно в онова състояние на разума, което подтиква младия и впечатлителен мъж към най-неочаквани и необикновени действия. Ако дамата бе сама, положително щях да се вмъкна в нейната ложа и на всяка цена да я заговоря; но за щастие тя беше с двама придружители — един джентълмен и една поразително красива жена — очевидно няколко години по-млада от нея.

В ума си прехвърлях хиляди и хиляди проекти, с помощта на които бих могъл да се добера в близките няколко дни до познанство с

по-възрастната дама, а, от друга страна, в момента всячески се стараех да огледам по-подробно красотата ѝ. Бих си намерил място, по-близко до нейното, но се оказа невъзможно — залата беше препълнена; а и строгите повели на модата категорично запрещаваха употребата на театралния бинокъл в подобни случаи, дори да имах рядкото щастие да нося такъв със себе си... а аз нямах... и това ме доведе до отчаяние.

Най-после ми хрумна да се обърна за помощ към приятеля си.

— Толбът — пошушнах аз, — ти нали имаш бинокъл? Подай ми го, моля те!

— Бинокъл!... Не!... Какво мислиш, че бих могъл да правя с един бинокъл?

И той нетърпеливо се извърна към сцената.

— Виж какво, Толбът — продължих аз, като го задърпах за рамото, — ще ме изслушаш, нали? Виждаш ли ложата над сцената?... Ей там!... Не, другата... Среждали ли са някога очите ти по-хубава жена?

— Наистина много е красива, не ще и дума — отвърна той.

— Чудя се, коя ли може да бъде?

— Как! О, ангели небесни, нима *не знаеш* коя е? „Щом не ти е известна, това доказва, че самият ти си неизвестен.“ Тя е прочутата мадам Лаланд — красавицата на сезона *rag excellence*, темата за разговор на целия град. И при това нечувано богата... вдовица... великолепна партия... току-що пристигнала от Париж.

— Познаваш ли я?

— Да... Имам честта.

— А мен ще ме представиш ли?

— Искан ли питане!... С най-голямо удоволствие. Но кога?

— Утре, в един; ще мина да те видя в „Б.“

— Отлично... а сега дръж си езика зад зъбите, ако можеш.

Нямаше как, бях принуден да приема съвета на Толбът, защото през остатъка от вечерта той упорито оставаше глух за всякакви по-нататъшни въпроси и забележки, погълнат изключително от онова, което ставаше на сцената.

Междувременно продължавах да държа погледа си прикован о мадам Лаланд и най-накрая ми се удаде щастливият случай да видя лицето ѝ *en face*. То бе изключително красиво: това естествено сърцето ми го беше вече подсказало, дори Толбът да не беше задоволил

напълно любопитството ми в това отношение... ала все пак в него имаше нещо неопределимо, което ме тревожеше. Най-после стигнах до извода, че сетивата ми са под впечатлението на някакъв неопределен израз на съсредоточеност, на тъга или още по-точно казано, на умора, който отнемаше нещо от младостта и свежестта на облика само за да го дари с ангелска нежност и величие, а това, разбира се, го правеше десет пъти по-интересно в очите на моята възторжена и романтична натура.

Докато ѝ се любувах, за мое най-голямо объркване изведнаж разбрах от едва забележимото потрепване на дамата, че тя е усетила настойчивостта на моя втренчен поглед. И все пак бях така омагьосан, че не можех да го отместя дори за миг. Тя извърна лице встрани и аз отново виждах само изящните очертания на тила. След няколко минути, сякаш подтикната от любопитството да се увери дали продължавам да я гледам, тя бавно извърна лицето си към мен и пак срещна пламенния ми взор. Големите ѝ тъмни очи мигом се сведоха и силна руменина обля страните ѝ. Ала какво бе изумлението ми, когато забелязах, че не само не извърна отново глава встрани, но се пресегна да вземе лорнета си, окачен на колана... повдигна го... нагласи го... и след това внимателно и съсредоточено ме заразглежда през него в продължение на няколко минути.

Гръм да беше паднал в нозете ми, пак нямаше да съм тъй поразен — само поразен — нито оскърбен, нито възмутен, ни най-малко; макар че такава дръзка постъпка от страна на всяка друга жена навярно би ми изглеждала оскърбителна. Но тя го направи с такава изключителна дискретност... с такава съвършена непринуденост... с толкова голямо спокойствие... с такъв подчертан израз на най-изтънчена благовъзпитаност, с една дума... не долових и най-нищожен намек на безочие и единствените чувства, които изпитах, бяха възхищение и удивление.

Забелязах, че при първото вдигане на лорнета тя сякаш се задоволи с беглия оглед на моята личност, но тъкмо когато се готвеше да го свали, като че нова мисъл я споходи и тя продължи да ме разглежда със съсредоточено внимание няколко минути — поне пет най-малко, положителен съм в това.

Тази постъпка, до такава степен необичайна за един американски театър, привлече всеобщото внимание и предизвика раздвижване и

смътно шушукане сред публиката — нещо, което за миг ме изпълни със смут, ала не произведе никакво видимо въздействие върху мадам Лаланд.

Задоволила любопитството си — ако това бе любопитство, — тя отпусна лорнета и спокойно насочи вниманието си отново към сцената; както и преди профилът ѝ бе извърнат към мен. Продължих да я наблюдавам настойчиво, макар и напълно да съзнавах нетактичността на поведението си. По едно време забелязах, че главата ѝ леко и едва доловимо промени положението си и скоро се уверих, че уж следейки сцената, дамата всъщност внимателно оглеждаше мен. Безполезно е да заявявам какво въздействие оказва поведението на една толкова очарователна жена върху моя лесно възбудим дух.

След като ме разглежда най-подробно близо четвърт час, прелестният обект на моята страст се обърна към джентълмена, който я придружаваше, и докато беседваха, съвсем недвусмислено долових от погледите и на двамата, че тема на разговора им бях самият аз.

Приключила разговора, мадам Лаланд отново се обърна към сцената и в продължение на няколко минути изглеждаше изцяло погълната от представлението. След това обаче тя отново ме хвърли в крайна възбуда, когато видях, че за втори път разтвори лорнета, окачен отстрани на колана, извърна лице към мен както преди и без да обръща внимание на подновеното шушукане на публиката, съсредоточено ме измери от глава до пети със същото удивително самообладание, с което неотдавна така очарова и смути душата ми.

Това необичайно поведение, хвърляйки ме в трескава възбуда, в истински любовен делириум, по-скоро ме поощри, вместо да ме обезсърчи. В безумната си и неизмерима страст забравих всичко освен присъствието и царствената красота на видението, което кръстоса поглед с моя взор. Дирех удобен случай и когато реших, че публиката е всецяло погълната от операта, най-после улових погледа на мадам Лаланд и възползувайки се от момента, едва забележимо, но недвусмислено се поклоних.

Тя цяла пламна... и извърна очи... след това бавно и предпазливо се огледа, явно да се увери дали безразсъдната постъпка е била забелязана, после се наведе към джентълмена, който седеше до нея.

Почувствувах се крайно засрамен от непристойната постъпка, която бях извършил, и не очаквах нищо друго освен незабавно

разобличаване, а в това време в ума ми изплува като привидение следващото утро и пистолетите. Испитах обаче безкрайно и неочаквано облекчение, когато видях как дамата само подаде театралната програма на джентълмена, без да продума; ала читателят трудно би могъл да си представи моята почуда, *безпределното* ми изумление, трескавия смут в сърцето и душата ми, когато миг след това, отново оглеждайки се крадешком, тя позволи на ясения си взор да ме погледне право и неотклонно в очите, а после, със слаба усмивка, разкриваща ослепителния низ на бисерните ѝ зъби, два пъти съвсем ясно и недвусмислено кимна.

Излишно е естествено да се спирам подробно на радостта... възторга... безграничното ликуване на сърцето си. Ако някой някога е обезумявал от премного щастие, то този някой бях аз в момента. Обичах. Това бе моята *първа* любов — поне така ми се струваше. Възвишена любов... неподдаваща се на никакви описания. „Любов от пръв поглед“ и от пръв поглед оценена и споделена.

Да, споделена. Как и защо трябваше да се съмнявам дори за миг. Какво друго тълкуване можех евентуално да дам на поведението на толкова красива дама... така богата... явно така благовъзпитана... с такива съвършени обноски... с толкова високо обществено положение... във всяко отношение така всестранно благопристойна, каквато бях уверен, че е мадам Лаланд. Да, тя ме обичаше... тя отвърна на порива на любовта ми с порив, също тъй сляп... също тъй неудържим... също тъй безкористен... също тъй беззаветен... и също тъй съвършено безпределен като моя! Тези прекрасни блянове и размисли обаче бяха прекъснати от падането на завесата. Публиката се надигна и незабавно последва обичайната глъчка. Зарязах безцеремонно Толбът и направих всичко възможно да се приближа колкото може повече до мадам Лаланд. Неуспял в начинанието поради гъмжилото, най-после се отказах от гонитбата и тръгнах към дома; утешавах се за сполетялото ме разочарование — не успях да се докосна дори до крайчеца на нейната наметка — с мисълта, че на следващото утро Толбът ще ме представи с подобаващата официалност.

Най-после утрото настъпи — един ден, който озари дългата и изнурителна нощ на нетърпение, а след това часовете до „един“ се завлачиха като охлюви — мрачни и безбройни. Но, както казват, всяко

нещо има своя край, така и на безкрайното чакане настъпи краят. Часовникът удари. Със заглъхването на последното ехо прекрачих прага на „Б.“ и попитах за Толбът.

— Излезе — осведоми ме лакеят, самият лакей на Толбът.

— Излезе! — повторих аз, като отстъпих, олюлявайки се, пет-шест крачки назад. — Позволи ми, прекрасни приятелю, да ти кажа, че това е абсолютно невъзможно и недопустимо; мистър Толбът *не е* излязъл. Какво искаш да кажеш?

— Нищо, сър, само, че мистър Толбът не е тук. Това е всичко. Замина за С. веднага след закуска и спомена, че цяла седмица няма да се върне в града.

Вцепених се от ужас и ярост. Помъчих се да отговоря, но езикът ми отказа да изпълни своите обязанности. Най-накрая, посинял от гняв, рязко свих кръгом и мислено пратих целия род Толбът в необозримите селения на Еребус^[8]. Явно, моят многоуважаем приятел, *il fanatico*^[9] бе забравил срещата си с мен — бе я забравил в същия миг, в който я назначи. Той никога не е бил човек, който особено съвестно държи на думата си. Няма що, отнийде помощ; и така, овладявайки раздражението си, доколкото можах, унило се повлякох нагоре по улицата, като разпитвах безплодно за мадам Лаланд всеки познат от мъжки пол, когото срещам. По име, както установих, тя бе известна на всички, а на мнозина — и по физиономия, но понеже едва от няколко седмици пребиваваше в града, само неколцина можеха да се похвалят с лично познанство. А тези неколцина, тъй като все още слабо се познаваха с нея, или не можеха, или не искаха да си позволят да нарушат етикета с едно предобедно посещение. И докато седях така отчаян и разговарях с трима приятели за всепоглъщащия обект на моето сърце, ето че самият обект мина покрай нас.

— Бога ми, ето я! — извика единият.

— Изумително красива! — възкликна вторият.

— Ангел, слязъл на земята! — ахна третият.

Погледнах; седнала в открита карета, бавно приближаваща се към нас, по улицата преминаваше очарователното видение от операта, придружавано от по-младата дама, която заемаше място в нейната ложа.

— И приятелката ѝ също така удивително младее — обади се онзи от тройката, който пръв проговори.

— Изумително! — каза вторият. — Все още напълно блестящ вид, но изкуството наистина върши чудеса. Честна дума, та тя изглежда по-добре, отколкото преди пет години в Париж. Все още красива... не си ли и ти на същото мнение, Фроасар?... Симпсън, исках да кажа.

— *Все още!* — изненадах се аз. — И защо да не бъде? Ами че сравнена със своята приятелка, тя е като мъждукаща свещица пред Вечерницата... светулка пред Антарес^[10].

— Ха-ха-ха!... О, Симпсън, ти притежаваш поразителна вещина при откритията... при оригиналните, искам да кажа.

И с тези думи се разделихме; единият от тримата захвана да си тананика весел водевил, от който успях да доловя само следните стихчета:

*Ninon, Ninon, Ninon à bas —
A bas Ninon De L'enclos!*^[11]

По време на тази сценка един факт до голяма степен внесе успокоение у мен, макар и да разпали страстта, от която изгарях. Когато каретата на мадам Лаланд изтрополи покрай нашата групичка, забелязах, че тя ме позна — нещо повече, съвсем недвусмислено ми показа, че ме е познала, като ме ощастливи с най-ангелската усмивка, която сте способни да повярвате, че съществува.

Колкото до представянето, трябваше да се простя с всяка надежда, докато Толбът не сметеше за уместно да се завърне от провинцията. А в това време упорито посещавах всички благопристойни заведения за обществена забава; най-после, в театъра, където за първи път я видях, изпитах върховното блаженство да я срещна и още веднаж да си разменим погледи. Това обаче се случи едва след две седмици. Междувременно всеки ден питах за Толбът в хотела и всеки ден неотменно „още не се е прибрал“ на неговия лакей ме хвърляше в неистов гняв.

Същата тази вечер изпаднах в състояние, граничещо едва ли не с лудост. Мадам Лаланд, бяха ми казали, бе парижанка... наскоро пристигнала от Париж... нима не е възможно неочаквано да си

замине?... Да си замине, преди Толбът да се е върнал... а нима по този начин нямаше да я загубя завинаги? Тази преужасна мисъл ми се стори непоносима, за да я преживея. Тъй като бъдещото ми щастие беше несигурно, осмелих се да действувам с мъжествена решителност. С една дума, след свършването на пиесата проследих дамата до дома ѝ, записах адреса и на следващото утро ѝ изпратих изчерпателно и обстойно писмо, в което излях цялото си сърце.

Говорех смело, открито... с една дума, говорех със страст. Не скрих нищо — дори собствения си недостатък. Намекнах за романтичните обстоятелства на първата ни среща... дори за погледите, които си разменихме. Осмелих се и да ѝ призная, че съм уверен в нейната любов; предлагам тази си увереност, както и собствената си безмерна любов като две извинения за иначе непростимото ми поведение. Като трето споменах опасението, че може да напусне града, преди да ми се е отдала възможността да ѝ бъде официално представен. Приключих най-безумно възторженото послание, което изобщо някога е било съчинявано, с откровената декларация за общественото си положение... за състоянието си... и с предложението на собствената си ръка и сърце.

С мъчителна надежда зачаках отговора. Сякаш цяло столетие изтече, докато дойде.

Да, наистина дойде. Може да изглежда романтично, ала действително получих писмо от мадам Лаланд — от красивата, богатата, обожаваната мадам Лаланд. Нейните очи, нейните прекрасни очи не бяха влезли в противоречие с благородното ѝ сърце. Като истинска францужойка, каквато фактически беше, тя се бе подчинила на искрените повели на своя разум, на великодушните пориви на своята природа, пренебрегвайки условностите на притворния светски свян. *Не презря* моите предложения. *Не подири* убежище в мълчанието. *Не върна* писмото ми неразпечатано. В отговор дори ми изпрати друго, написано от собствените ѝ изящни пръсти. То гласеше:

„Мосю Симпсън, простете мене на незнание правилен излагаш мисъл върху красив език на негов страната. Само на няколко ден от преди как аз пристигнеш и нямаш още възможност да го... l'étudier^[12].

С тоз извинение на стил сега необходимо кажа... уви!... Мосю Симпсън, положителен отгатнеш на достатъчен много. Трябва да кажа ли още? Уви! Не изречеш ли аз вече на прекален многото?

Еужени Лаланд“

Милион пъти целунах тази благовъзпитана бележка и, разбира се, тя стана причина да извърша още хиляда други чудачества, заличили се вече от паметта ми. А Толбът все още *не се връщаше*. Уви! Ако беше в състояние макар и най-смътно да си представи терзанията, които отсъствието му бе причинило на неговия приятел, нима съчувствената му природа начаса не би се притекла да ме утеши? И въпреки всичко все още *не си идваше*. Писах му. Отговори ми. Задържала го неотложна работа... обаче скоро щял да се върне. Молеше ме да не проявявам нетърпение... да обуздая страстите си... да чета успокояващи книги... да не пия напитки, по-силни от „Хок“^[13]... и да повикам на помощ разтухата на философията. Глупак такъв! Ако сам не беше в състояние да дойде, защо, в името на всичко разумно, не приложеше писмо, с което да ме представи? Писах му повторно, като настоях незабавно да ми прати такава. Писмото си получих обратно, препратено от *лакея* му със следната бележка, надраскана с молив. Негодникът бе последвал господаря си в провинцията:

„Вчера замина от С. в неизвестна посока... не спомена къде... нито кога ще се върне... затова счетох за най-уместно да върна писмото, познавайки Вашия почерк и изхождайки от факта, че винаги, малко или много, бързате.

Искрено Ваш:

Стъбз“

След всичко нужно ли е да споменавам, че предадох както господаря, така и слугата на пъклените божества... но ползата от гнева е нищожна, а и жалбите не носят утеха.

Все пак оставаше ми още един изход — вродената ми смелост. До неотдавна тя чудесно ми бе служила и сега реших да се възползувам от нея, за да постигна целта. Освен това след разменената кореспонденция какъв акт на по-голяма неучтивост бих могъл да зарегистрирам в пределите на създадените вече отношения, който мадам Лаланд би следвало да окачестви като некоректност? След историята с писмото у мен се създаде навикът да не откъсвам очи от нейния дом и по такъв начин открих, че тя имаше обичай да излиза по здрач и да се разхожда из градската градина, към която гледаха прозорците ѝ; придружаваше я само един негър в ливрея. И тук, сред пищния и сенчест шумак, сред сумрачната вечерна дрезгавина в разгара на лятото издебнах щастливия случай и я заговорих.

За да заблудя по-умело съпътстващия я лакей, наложих си самоуверения израз на отдавнашен и близък познат. С присъствие на духа, наистина парижко, тя моментално пое репликата и за да ме приветствува, протегна омайните си ръчици. Слугата тутакси изостана няколко крачки, а ние, с преизпълнени сърца, надълго и откровено беседвахме за нашата любов.

Тъй като мадам Лаланд владееше говоримия английски по-слабо от писмения, по необходимост разговорът се води на френски. На този сладкозвучен език, тъй пригоден за любовния плам, пуснах на воля неудържимия устрем на моята природа и с всичкото красноречие, на което съм способен, я помолих да склони и още тозчас да се омъжи за мен.

На нетърпението ми тя се усмихна. Припомни ми старата приказка за благоприличието, за плашилото, което толкова дълго страняло от щастието, докато най-сетне и последният щастлив случай завинаги му убягнал. Крайно неблагоприятно съм постъпил — отбеляза тя, — като съм разтръбил сред приятелите си, че желая да се добера до нейното познанство — следователно, че не се радвам на него и, още веднаж следователно, че сега вече не е възможно да укрием деня на първата си среща. А след това, изчервявайки се, подчерта обстоятелството, че този ден ни най-малко не бил в далечното минало. Да се венчаем тозчас, било неподходящо... било нетактично... било outré^[14]. И всичко това изрече с очарователния израз на naïveté^[15], който ме плени, но същевременно ме натъжи и убеди. Тя отиде още подалеч, обвини ме, смеейки се, в прибързаност... в дързост. Припомни

ми, че всъщност не зная дори коя е... какви са намеренията ѝ, връзките, положението в обществото. Поиска от мен, ала с въздишка, още веднаж да обмисля предложението си и нарече любовта ми сляпо увлечение... нещо несигурно... прищявка или каприз на момента... безпочвен и нетраен плод по-скоро на въображението, отколкото на сърцето. Говореше, а благодатният здрач се съгъстваше и все по-плътнo ни обгръщаше... после, в един-единствен сладостен миг, с нежно притискане на приказната си ръка, тя разби на пух и прах постройката от доводи, която сама бе изградила.

Отговорих ѝ, както можах — отговорих така, както истински влюбеният отговаря. Приказвах надълго и настойчиво за моята привързаност, за моето възжелание... за нейната изключителна красота, за моето възторжено благоговение. В заключение, с внушаваща доверие решителност, изтъкнах опасностите, които обграждат пътя на любовта — пътя на истинската любов, който никога не тече гладко, — и в резултат на преден план извеждаме явната угроза на ненужно удължаване на същия този път.

Последният довод като че стопи леда на нейната решимост. Отстъпи; имало обаче — заяви тя — още една пречка, която — сигурна била — недостатъчно сериозно съм бил обмислил. Това било деликатен въпрос — особено пък когато жена се докосвала до него; споменавайки го, тя се виждала принудена да пожертвува до известна степен чувствата си, но заради *мен* била готова на всякакви жертви. Намекваше за темата *възраст*. Дали съм съзнавал... дали съм съзнавал напълно разликата, която съществувала помежду ни? Възрастта на съпруга трябвало да превишава с няколко години — петнадесет-двадесет дори — възрастта на съпругата и обществото намирало това за приемливо, дори правилно; тя обаче цял живот била смятала, че годините на съпругата не бива *никога* да надвишават тези на съпруга. Подобна протиеостествена разлика много често — уви! — водела до нещастен живот. Сега тя напълно ясно си давала сметка, че моята възраст не надвишава двадесет и две, докато аз, в противовес твърде вероятно било да не си давам сметка, че годините на моята Еужени чувствително надхвърлят тази сума.

От думите ѝ лъхаше благородство на душата... и доблестна чистосърдечност... които ме очароваха... и които завинаги споиха

моите вериги. Едва успях да сдържа безпределния възторг, който ме обзе.

— Безценна моя Еужени — възкликнах аз, — защо ми говорите всичко това? Та вашата възраст само с няколко години превишава моята. И какво от това? Порядките на обществото са изтъкани от безброй общоизвестни безсмислици. За хора, които се обичат като нас, по какво се различава годината от часа? Казахте, че съм на двадесет и две, добре, а в действителност веднага можехте да ми дадете двадесет и три. Докато вие, скъпа моя Еужени, не можете да бъдете повече от... не можете да бъдете повече от... повече от... от... от... от...

И тук за момент замълчах, очаквайки, че мадам Лаланд ще ме прекъсне, за да оповести истинската си възраст. Но францужойката рядко отвърща направо и всеки път намира някаква своя, незначителна на вид, ловка реплика като отговор на неудобния въпрос. В момента Еужени, която в продължение на няколко мига сякаш диреше нещо в деколтето си, изпусна на тревата една миниатюра, аз веднага се наведох да я вдигна и ѝ я подадох.

— Задръжте я! — каза тя с една от най-пленителните си усмивки. — Задръжте я за спомен от мен... за спомен от онази, която тя прекалено ласкателно представя. Освен това върху гърба на тази дреболия може би ще откриете и самите данни, до които толкова много желаете да се доберете. Разбира се, вече е тъмно... но утре сигурно ще можете спокойно да я разгледате. А сега ще ме придружите до дома. Моите приятели възнамеряват да уредят малка музикална *levée*^[16]. При това мога да ви обещаю и няколко приятни песни. Ние французите не сме така дребнави като вас американците и затова без особени затруднения ще ви въведа в качеството на стар познат.

И с тези думи тя ме хвана под ръка, а аз я придружих до дома. Къщата беше доста представителна и, стори ми се, мебелирана с вкус. По последната точка обаче едва ли имах право да давам преценки, понеже, когато пристигнахме, беше съвсем тъмно; през лятото в поизисканите американски домове рядко палят осветлението по това време — най-приятния миг от деня. Навярно някъде около час след пристигането ми в голямата гостна запалиха силна лампа с абажур; стаята, сега вече можах да я разгледам, беше подредена с необикновено изискан вкус, дори блясък, но другите две стаи от апартамента, където главно се трупаха гостите, тънеха в извънредно

приятен полумрак. Това е един добре обмислен обичай, който дава възможност на забавляващите се да направят своя избор между светлината и здрача и с който нашите приятели отвъд океана не биха могли да постъпят другояче, освен незабавно да го възприемат.

Несъмнено това бе най-приятно прекараната вечер в моя живот. Мадам Лаланд не бе надценила музикалните способности на своите приятели, а каквито песенни изпълнения слушах тук, никъде никога не съм слушал освен във Виена. Инструменталистите бяха не малко и при това с превъзходни дарби. Вокалните изпълнения застъпваха главно дамите и всички пяха чудесно. Най-после при настойчивия призив „Мадам Лаланд!“ тя веднага стана — без преструвка и без възражение — от своето кресло, в което се бе разположила край мен, и съпроводена от един-двама господата и приятелката си от операта, се отправи към пианото в голямата гостна. Сам бих я придружил, ала съзнавах, че при обстоятелствата, при които бях въведен в този дом, по-разумно беше да си остана незабелязан там, където бях. По такъв начин се лиших от удоволствието да я гледам, но не и да я слушам, докато пее.

Впечатлението, което тя произведа върху гостите, беше нещо като електрически ток... а въздействието върху мен самия — нещо много по-могъщо. Не знам с какви думи да го опиша. Отчасти го породих, разбира се, любовното чувство, което ме изпълваше, но главната подбуда бе съзнанието за изключителната прочувственост на певицата. Да влееш пламенна *изразност*, като нейната — било в ария или в речитатив, — е нещо, което излиза извън рамките на обикновеното изкуство. Нейното изпълнение на романса от „Отело“... интонацията, с която насити думите „Sul mio sasso“^[17] от „Капулети“... все още продължават да звучат в спомените ми. Низините ѝ бяха направо изумителни. Гласът ѝ обхващаше цели три октави — от контраалтовото „ре“ до горното сопраново „ре“, — и макар достатъчно мощен, да изпълни „Сан Карло“^[18], с най-взискателна прецизност тя преодоляваше всички трудности във вокалната композиция: възходящи и низходящи пасажки, каденца и fiorituri^[19]. Във финала на „Сомнамбула“ най-забележителното въздействие постигна при думите:

*„Ah! Non guinge uman pensiero
Al contento ond'io son piena.“^[20]*

На това място, подражавайки на Малибран^[21], тя промени оригиналната фраза на Белини, така че позволи на гласа си да се снижи до теноровото „сол“, а след това с внезапен преход взе сопрановото „сол“, като по такъв начин скочи с две октави по-високо.

След това чародейно вокално изпълнение тя стана от пианото и отново зае предишното си място до мен; с най-пламенни слова изразих възторга си от нейната интерпретация. За изумлението си не споменах нищо, макар и да бях истински поразен, защото немощта, не, по-скоро несигурното трептене на гласа ѝ при обикновен разговор ме беше подготвило да не очаквам, че при пение тя може да прояви някакво феноменално дарование.

Сега разговорът ни бе дълъг, сериозен, необезпокояван и напълно искрен. Накара ме да разправа не една случка от досегашния си живот и с притаено внимание изслуша всяка дума от разказа. Нищо не скрих — чувствувах, че нямам право нищо да скрия от нейната доверчива любов. Окуражен от искреността ѝ по отношение на деликатния въпрос, свързан с възрастта, аз се впуснах в подробности с изключителна чистосърдечност, като ѝ разкрих не само по-дребните си пороци, но направих и пълна изповед на онези морални и дори физически недостатъци, разголването на които изисква толкова мъжество, че това вече е достатъчно сигурно доказателство за любов. Споменах за пакостите си в колежа... за лудориите си... за гуляите... за дълговете... за мимолетните си любовни увлечения. Стигнах дотам, че заговорих за слабата трескава кашлица, която ме мъчеше на времето... за хроничния ревматизъм... за болките от наследствената подагра... и накрая за неприятната, макар и грижливо прикривана досега слабост на очите, която толкова ме притесняваше.

— Колкото до последното — каза мадам Лаланд, като се засмя, — съвсем неподходящо е да правите изповед, защото и без изповед, положителна съм, никой няма да ви обвини в престъпление. Впрочем — продължи тя — спомняте ли си... — и в този момент, независимо от полумрака в стаята, стори ми се, че руменина съвсем видимо заля

шията ѝ, — спомняте ли си, mon cher ami, за мъничкия оптически помощник, който виси на врата ми?

Докато говореше, пръстите ѝ премятаха същия лорнет, който така много ме бе смутил в операта.

— Уви!... Твърде добре — възкликнах аз и страстно стиснах изящната ръка, която ми подаде лорнета, за да го разгледам. Той представляваше сложна и луксозна играчка, богато гравирана, с филигранна украса и блестяща от скъпоценни камъни, които, въпреки слабото осветление, успях да преценя като извънредно скъпи.

— Eh bien, mon ami^[22] — продължи тя с известна *припряност*, която доста ме изненада. — Eh bien, mon ami, вие най-пламенно ме помолихте за услуга, която благоволихте да назовете безценна. Поискахте от мен още утре да ви дам ръката си. Ако отстъпя пред вашата настойчивост... и застъпничеството на собствената си душа... не бих ли имала правото в замяна да изискам от вас едно съвсем... съвсем дребно благоволение?

— Назовете го! — възкликнах аз с настойчивост, която без малко не привлече вниманието на гостите и единствено тяхното присъствие ме възпря да не се хвърля с порив в нозете ѝ. — Назовете го, любима моя, моя Еужени, единствена моя!... Назовете го!... Но преди да сте го назвали, вие вече го имате.

— В такъв случай, mon ami — каза тя, — заради вашата обична Еужени трябва да превъзмогнете този дребен недостатък, който последен изповядахте... недостатъка, който е повече морален, отколкото физически... и който, позволете ми да ви кажа, така не подхожда на благородството на вашата истинска природа... който е тъй несъвместим с прямотата на вашия установен характер... и който, ако му позволите и занапред да ви води, рано или късно положително ще ви въвлече в пренеприятна беда. Заради мен трябва да преодолеете тази ваша слабост, която ви подтиква, както сам признавате да премълчавате или само да намеквате за лошото си зрение. Защото вие наистина отричате този си недостатък, като отказвате да се възползвате от обичайните средства, за да го подпомогнете. Да, сам разбирате за какво говоря, от вас искам да носите очила... о, потихо!... Нали вече се съгласихте да ги носите, *заради мен*. Приемете тази дребна играчка, която сега държа в ръката си и която, макар и превъзходна като средство за подпомагане на зрението, като

скъпоценност няма особено голяма стойност. Сам виждате, че едно незначително прегъване ето така... или пък така... ви позволява да я нагаждате към очите си било като очила, било като монокъл, който може да носите в джоба на жилетката си. Нали вече се съгласихте да го носите в първоначалния му вид, и то постоянно, *заради мен!*

Тази молба — нужно ли е да признавам — не малко ме смути. Но условието, с което тя бе придружена, превърна колебанието естествено във въпрос, изобщо неподлежащ на разискване.

— Обещавам! — възторжено извиках аз с всичкото въодушевление, което успях да събера в момента. — Обещавам!... С най-голямо удоволствие. Заради вас жертвувам всякакви предубеждения. Тази вечер ще нося безценния лорнет *само като* монокъл, при това до сърцето си, ала в ранните зори на утрешния ден, който ще ме дари с насладата да ви нарека своя съпруга, ще го поставя на... на носа си... и от този миг нататък не ще го нося нито в най-красивия, нито в най-модерния му вид, а в най-ползотворния, както вие желаете.

Сега вече разговорът ни се прехвърли върху подробностите, свързани с приготовленията за следващото утро. Толбът, както узнах от моята годеница, току-що се бе завърнал в града. Трябваше незабавно да го видя и да се сдобием с кола. Соарето едва ли щеше да свърши преди два и в този час екипажът трябваше да се намира пред входа; тогава, в суматохата, предизвикана от разотиващите се гости, мадам Л. лесно можеше да се вмъкне незабелязана. После трябваше да отидем в къщата на свещеника, който щеше да ни чака: щяхме да се венчеем, да се простим с Толбът и да тръгнем на кратко пътешествие на Изток^[23], оставяйки зад себе си светското общество да коментира въпроса, както намери за добре.

Съставил целия план, аз веднага се сбогувах и тръгнах да диря Толбът, но не можах да се сдържа и пътем се отбих в един ресторант — да разгледам миниатюрата, като при това прибягнах до незаменимата помощ на очилата. Лицето беше неописуемо красиво! Тези големи пламтящи очи!... Този великолепен гръцки нос!... Тези черни, буйни къдри!...

„Ах — тържествуващ си казах аз, — ликът на моята възлюблена е просто като жив!“

Обърнах медальона и прочетох думите: „Еужени Лаланд — двадесет и седем години и седем месеца“.

Толбът си беше в къщи и аз веднага се залових да го посветя в моето щастие. Той, разбира се, безкрайно се изуми, но най-сърдечно ме поздрави и предложи да ми помогне, доколкото може. С една дума, осъществихме плана до последна подробност и в два след полунощ, точно десет минути след брачната церемония, се озовах в закрыта кола заедно с мадам Лаланд, т.е. с мисиз Симпсън, напускайки града с най-голяма бързина в посока североизток-север, полу на север.

Понеже цяла нощ щяхме да бодърствуваме, Толбът реши, че ще бъде добре най-напред да спрем в К., селце на около двадесет мили от града, където рано сутринта трябваше да закусим и да отпочинем, преди да продължим пътя си. Затова точно в четири колата спря пред вратите на най-хубавата странноприемница. Подадох ръка на обожаваната си съпруга, за да ѝ помогна при слизането, и незабавно поръчах закуска. Междувременно ни настаниха в една малка зала.

Почти се бе съмнало и както си седях така и съзерцавах очарован ангела, настанил се на стола до мен, изведнаж ми хрумна необикновената мисъл, че сега всъщност за първи път, откак познавах мадам Лаланд, при дневна светлина, и то отблизо се радвах на нейната забележителна красота.

— А сега, mon ami — каза тя, като ме хвана за ръка и по този начин прекъсна хода на размислите ми, — а сега, mon cher ami, тъй като ние вече представляваме едно неделимо цяло... тъй като аз отстъпих пред вашата пламенна настойчивост и изпълних своите задължения по нашето споразумение... предполагам, не сте забравили, че и вие дължите една мъничка услуга... едно дребно обещание — постарайте се и вие да изпълните вашето! Ах! Как беше? Чакайте да си припомня! Да, да-а... наистина, съвсем не ми е трудно да възстановя в паметта си дума по дума милото обещание, което дадохте снощи пред Еужени. Слушайте! Вие казахте точно така: „Обещавам!... С най-голямо удоволствие! Заради вас жертвувам всякакви предубеждения. Тази вечер ще нося безценния лорнет *само като* монокул, при това до сърцето си, ала в ранните зори на утрешния ден, който ще ме дари с насладата да ви нарека своя съпруга, ще го поставя на... на носа си... и от този миг нататък не ще го нося нито в най-красивия, нито в най-

модерния му вид, а в най-ползотворния, както вие желаете.“ Това бяха точните ви думи, нали, любими мой съпруге?

— Да, това бяха — казах аз, — вие имате превъзходна памет и бъдете уверена, прекрасна моя Еужени, че ни най-малко нямам намерение да пренебрегна изпълнението на нищожното обещание, на което те дават израз. Ето, вижте! Погледнете! Нали... наистина... много добре ми стоят?

Нагласих лорнета като най-обикновени очила и внимателно ги поставих както подобава, а мадам Симпсън оправи шапката си, скръсти ръце и сякаш глътнала бастун, се поизправи и опря някак важно и превзето гръб о стола, заемайки всъщност крайно неудобна поза.

— Боже господи! — възкликнах аз почти в същия миг, в който рамките на очилата докоснаха носа ми. — *Я виж ти!* Боже господи!... Ама как... какво *им е* на тези очила? — Свалих ги бързо, избърсах ги грижливо с копринена кърпичка и отново ги нагласих.

Но ако първия път имаше причина да изпадна в учудване, то втория учудването преля в изумление, а това изумление бе пълно... безпределно... и без преувеличение бих могъл да го нарека ужасяващо. Хиляди дяволи, какво означаваше това? Можех ли да вярвам на очите си?... *Можех ли?* — Това беше въпросът. Нима това... нима това... нима това бе *червило*? И откъде... откъде се взеха... откъде се взеха тези *бръчки* по лицето на Еужени Лаланд? О, Юпитере всемогъщи! О, всички богове и богини, големи и малки!... Какво... какво... *какво* бе станало със зъбите ѝ? Разгневен, запратих очилата на пода, скочих, застанах сред стаята срещу мисиз Симпсън, турил ръце на хълбоци, гримасничех, от устата ми излизаше пяна, а същевременно от ужас и ярост изгубих напълно дар слово.

Споменах вече, че мадам Еужени Лаланд, т.е. Симпсън, владееше говоримия английски съвсем мъничко по-добре от писмения и по тази причина естествено никога не се опитваше да го говори при нормални обстоятелства. Ала в раздражението си една дама може да стигне до какви ли не крайности, а настоящият случай доведе мисиз Симпсън буквално до архинеобичайна крайност — опита се да поведе разговор на език, който изобщо не разбираше.

— Е, мосю! — каза тя, след като няколко секунди ме оглежда с явно недоумение. — Е, мосю!... И какво станал?... Какъв има сега?

Сигур на хорото на свети Вит вие играла? Ако мене не харесвала вас, за какъв тогава купил мачок в чувал?

— Ти, вещице безподобна! — викнах аз и дълбоко си поех дъх.
— Ти... ти... ти, долна стара магьоснице!

— Магьос?... Стар?... В край на краища аз не много стар! Аз на нито една ден не най-стар осемдесет два.

— Осемдесет и две! — извиках аз и заднишком отстъпих към стената. — Осемдесет и две стотици хиляди маймуни! А на миниатюрата пише двадесет и седем години и седем месеца!

— Естествен!... Тоз така!... Съвършен вярното!... Само че тази портрет направен петдесет пет годината от преди. Когато омъжила се на втората съпруг, мосю Лаланд, тогава поръчаш тази портрет на мое дъщеря от първа съпруг, мосю Моасар!

— Моасар! — повторих аз.

— Точно такъв, Моасар — каза тя, имитирайки моето произношение, което, откровено казано, не беше от най-блестящите.
— И какво? Какво знае вие за Моасар?

— Нищо, старо плашило такова! Нищо не зная за него, само това, че някога много отдавна съм имал працядо със същото име.

— На също името? И какво можела каза вие за тоз името? Тоз много хубав име, и Воасар — също... и той много хубав име. Моето дъщеря, мадмоазел Моасар, омъжил се на мосю Воасар, и две име *заслужаваш* уважението.

— Моасар? — възкликнах аз. — И Воасар? Как, какво искате да кажете?

— Какво искал да кажа?... Искал кажа Моасар и Воасар и искал кажа също Кроасар и Фроасар, стига струваш си на споменаваш тоз име. Дъщеря на моето дъщеря, мадмоазел Воасар, омъжил се на мосю Кроасар, а после, тоз внучка на моето дъщеря, мадмоазел Кроасар, омъжил се на мосю Фроасар; и аз предполага, вие няма да каже, че *тоз име* не заслужаваш уважението.

— Фроасар! — рекох аз, като почнах да бледнея. — Навярно не казвате Моасар, Воасар, Кроасар, Фроасар?

— Точно такъв — отвърна тя и цяла се отпусна назад върху облегалката на стола, изпъвайки долните си крайници колкото може, — да, Моасар, Воасар, Кроасар, Фроасар. Но мосю Фроасар, той бил многото *голям*, как казва на тоз вие, глупак... той бил многото *голям*

магаре, също като вие... защото той оставил *la belle France*^[24], да дойде на тоз глупаво Америк... и когато дойдел на тук, той има *много* глупава, *много*, *много* глупава син, така съм чуваш аз, макар още не съм имаш удоволствие срещнеш се на него — нито аз, нито моето компаньонка, мадам Стефани Лаланд. Негов име бил Наполеон Бонапарт Фроасар и аз предполага, вие казвал, че и *тоз същото* име не заслужаваш уважението.

Дали продължителността или естеството на тази реч оказаха такова възбуждащо въздействие върху мисиз Симпсън, но тя наистина изпадна в свръхестествен афект: с невъобразими усилия довърши словото си и също като че зли духове се вселиха в нея, скочи от стола, като при скока свлече огромния турнюр върху пода. Веднаж намерила се на нозе, тя заскърца с оголените си венци, разпери ръце, засука ръкави, заразмахва пестник под носа ми и приключи представлението, като смъкна шапката от главата си, а заедно с нея и огромната перука от прелестни черни къдри, и с вик запрати цялата грамада на пода, после взе да я тъпче и да танцува фанданго върху нея, изпаднала в истинска самозабрава.

В това време, ужасен, аз се отпуснах на стола, който тя освободи.

— Моасар и Воасар — повтарях замислено, докато тя изпълняваше „гълъбово крило“^[25], — Кроасар и Фроасар! — още едно „гълъбово крило“. — Моасар и Воасар, Кроасар и Наполеон Бонапарт Фроасар!... Ах ти, безподобна стара змийо! Та това съм аз... това съм аз... чуваш ли?... Това съм аз! — И тук изкрещях с цяло гърло: — Това съм *а-а-аз!* Аз съм Наполеон Бонапарт Фроасар! И ако не съм се оженил за моята прапрабаба, проклет да бъда во веки веков!

Мадам Еужени Лаланд, quasi^[26] Симпсън, бивша Моасар, нека трезво признаем факта, беше моя прапрабаба. На младини била красива: дори осемдесет и две годишна, все още бе запазила царствената си осанка, изваяната като скулптура глава, хубавите очи и гръцкия нос от моминските години. И с помощта на всичко това: на седефенобялата пудра, на червилото, на изкуствената коса, изкуствените зъби и изкуствения турнюр, както и на най-сръчните парижки модисти, тя успяваше да държи една от почетните позиции сред „попрецъфтелите“ красавици на френската столица. В това отношение наистина можеше почти да съперничи на знаменитата Нинон Де Л’Анкло.

Тя беше безмерно богата и останала повторно бездетна вдовица, си беше спомнила за моето съществуване и за да ме направи свой наследник, бе дошла в Съединените щати, придружавана от далечна и извънредно красива сродница на втория си съпруг — някоя си мадам Стефани Лаланд.

Моят интерес в операта бе привлякъл вниманието на прапрабаба ми и след като ме разгледала с лорнета си, тя била поразена от семейната прилика помежду ни. Заинтригувана по такъв начин и знаейки, че наследникът, когото търси, действително живее в същия град, тя разпитала за мен джентълмена, който я съпровождал. Той познавал моята особа и й казал кой съм. Така събраните подробности я подтикнали да поднови щателния оглед и тъкмо този щателен оглед стана причина да се одързостя и да се държа така нелепо, както вече описах. Останала с убеждението, че по някакво странно съвпадение съм открил нейната самоличност, тя отвърнала на моя поклон. А после, подлъган от слабото си зрение и от изкусния тоалет относно прелестите на непознатата дама, аз така възторжено попитах Толбът коя е тя, че той съвсем естествено заключил, че имам пред вид по-младата красавица и затова напълно правилно ме осведоми, че е „знаменитата вдовица мадам Лаланд“.

На следващото утро моята прапрабаба се срещнала на улицата с Толбът, с когото преди години се запознала в Париж, и в разговора, то се знае, станало дума за мен. Тогава се изяснил и недостатъкът на моето зрение, защото той бил всеизвестен, независимо от факта, че за неговата всеизвестност аз бях в пълно неведение; и моята добросърдечна стара сродница разбрала, за голямо свое огорчение, как се е измамила, когато предположила, че съм отгатнал нейната самоличност и че чисто и просто съм се злепоставил, флиртувайки открито с една стара и непозната дама в театъра. Като наказание за моето безразсъдство двамата с Толбът скроили съзаклятничество. Той нарочно ме отбягвал, за да не ме представи. Моят разпит на улицата за „прелестната вдовица мадам Лаланд“ минал, разбира се, за сметка на по-младата дама, ето как разговорът с тримата джентълмени, които срещнах малко след като излязох от хотела на Толбът, лесно се обяснява, а също така и техният намек за Нинон Де Л’Анкло. Нито веднаж не ми се представи възможност отблизо да разгледам мадам Лаланд при дневна светлина, а на музикалното соаре моята глупава

суета да пренебрегна помощта на очилата благополучно ме възпрепятствува да открия възрастта ѝ. Когато поканиха „мадам Лаланд“ да пее, всички са имали пред вид по-младата дама и тя стана, за да изпълни поканата, а прапрабаба ми, продължавайки измамната игра, в същия миг се надигна от мястото си, за да я придружи до пианото в голямата гостна. Ако се бях осмелил да я последвам, щяла да ми подсказе, че е по-уместно да си остана там, където съм — такъв бил планът ѝ, — което обаче, благодарение на моята тактичност, се оказало излишно. Песните, на които толкова много се възхищавах и които така затвърдиха впечатлението ми за младостта на моята възлюблена, били изпълнени от мадам Стефани Лаланд. Лорнетът ми подарили като допълнителен укор към моята слабост, като жило на измамата-епиграма. Самият акт на подаряването трябваше да послужи като възможност да ми се прочете назидателно нравоучение за преструвката. Почти излишно е да добавям, че стъклата на лорнета, който старата дама носеше, са били сменени от самата нея с други, по-подходящи за моята възраст. И, право казано, те ми прилегнаха като по мярка.

Свещеникът, който уж свърза съдбовния възел, се оказа някакъв веселяк, приятел на Толбът, а не духовно лице. При това излезе и отличен кочияш; сменил расото с шуба, той подкара наемния екипаж, който отведе „щастливата новобрачна двойка“ извън града. Толбът се настанил на седалката до него. Двамата нехранимайковци искали „да гледат сеир“ и през полуотворения прозорец на задната стаичка в странноприемницата се заливали от смях и се наслаждавали на *dénoûement*^[27] на драмата. Навярно ще се видя принуден да извикам и двамата на дуел.

Все пак аз *не съм* съпруг на прапрабаба си — съзнанието за това ми доставя неизказано облекчение, — а съм съпруг на мадам Лаланд, на мадам Стефани Лаланд, с която моята добросърдечна стара сродница, освен че ме направи свой единствен наследник, след като умре (ако изобщо някога умре), си направи още и труда да ме ожени. В заключение: завинаги приключих с *billets doux*^[28] и никога вече не ще ме видите без *очила*.

---

[1] Жан Фроасар (1333?-1400?) — френски историк и поет. — Б.пр. ↑

- [2] Условие (лат.). — Б.пр. ↑
- [3] Възглавничка за подпълване на рокля. — Б.пр. ↑
- [4] Тънка газова материя (фр.). — Б.пр. ↑
- [5] Лековейната тъкан (лат.). — Б.пр. ↑
- [6] Луций Апулей (II в.пр.н.е.) — римски писател и философ, автор на романа „Златното магаре“. — Б.пр. ↑
- [7] Украшение (фр.). — Б.пр. ↑
- [8] Според древногръцката митология *Еребус* е място, потънало във вечен и непрогледен мрак, намиращо се на сред пътя между земята и Хадес (задгробния свят, царството на Плутон). — Б.пр. ↑
- [9] Фанатикът (итал.). — Б.пр. ↑
- [10] Червена звезда от първа величина от съзвездието Сириус. — Б.пр. ↑
- [11] Надолу, Нинон, Нинон. Нинон, надолу, Нинон Де Л'Анкло! (фр.):
Нинон Де Л'Анкло — френска куртизанка от XVII в. — Б.пр. ↑
- [12] Науча (фр.). — Б.пр. ↑
- [13] Немско бяло вино. — Б.пр. ↑
- [14] Предизвикателно (фр.). — Б.пр. ↑
- [15] Наивност (фр.). — Б.пр. ↑
- [16] Забава (фр.). — Б.пр. ↑
- [17] Над моите камъни (итал.). — Б.пр. ↑
- [18] Операта в Неапол. — Б.пр. ↑
- [19] Украшения, муз. термин (итал.). — Б.пр. ↑
- [20] О, не ще постигне разумът човешки радостта, която цяла ме изпълва (итал.). — Б.пр. ↑
- [21] Мария-Фелисите ла Малибран (1808–1836) — знаменита френска певица. — Б.пр. ↑
- [22] И така, приятелю мой! (фр.) — Б.пр. ↑
- [23] Тук: Източите щати. — Б.пр. ↑
- [24] Прекрасната Франция (фр.) — Б.пр. ↑
- [25] Игрива танцова стъпка при характерни танци, която се изпълнява с подскок и шумно прибиране на ходилата. — Б.пр. ↑
- [26] Полу-; почти; лъже- (лат.). — Б.пр. ↑
- [27] Развързката (фр.). — Б.пр. ↑
- [28] Любовните писма (фр.). — Б.пр. ↑

ПРЕЖДЕВРЕМЕННОТО ПОГРЕБЕНИЕ

Има известни теми, наситени с всепоглъщащ интерес, ала прекалено ужасяващи, за да ни послужат за целите на здравомислещата белетристика. Ако не иска да оскърбява или да вдъхва отвращение, обикновеният романтик трябва да ги отбягва. С пристойност се докосваме до тях, единствено когато строгостта и величието на истината ги осветяват и обосновават. Например при описанието на преминаването на Березина^[1], на Лисабонското земетресение, на Лондонската чума, на Вартоломеевата сеч или задушаването на сто двадесет и тримата затворника в „Черната яма“^[2] на Калкута цели да ни разтърси от болезнено удоволствие. В подобно описание обаче вълнува фактът... действителността... историческата случка. Ако то бе плод на въображението, бихме го погледнали просто с отвращение.

Споменах само няколко от най-известните и грандиозни бедствия, отбелязани в летописите, но при тях размерът, не по-малко от характера на самото бедствие, въздействува така живо върху въображението. Не е необходимо да припомним на читателя, че от безкрайния и злокобен каталог на човешките злочестини бих могъл да подбера не един ярък образец, далеч по-наситен с горест в сравнение с кой да е от тези всеобщи бедствия. Истинското нещастие всъщност — истинската печал — е лично, не се разпростира върху другите. И да се благодарим на милосърдния бог, че ужасните изстъпления на страданието поразяват неизменно човека-единица, а не човека-маса.

Да те погребат жив, не ще и съмнение, е най-ужасното от тези изстъпления, което жребият на простосмъртния изобщо би могъл да изтегли. Едва ли някой, който носи разум в главата, би се заловил да отрича, че това не се случва често, дори прекалено често. Пределът, който разграничава Живота от Смъртта, в най-добрия случай е неразличим и обгърнат в мрак. Кой би казал докъде свършва едното и откъде започва другото? Известно ни е, че има болести, при които настъпва пълно прекратяване на всички видими жизнени функции и

все пак това „прекратяване“ не е нищо друго освен „временно преустановяване на дейността“, както е правилно да се нарича. Това са само скоропребодни паузи в дейността на неразгадаемия механизъм. Минава известен период и някаква незрима, тайнствена частица отново задвижва чудодейните лостчета и магическите колелца. Сребърната корда не е била скъсана завинаги, нито пък златният бокал е бил непоправимо разбит. Ала къде междуременно е била душата?

Независимо обаче от неизбежния извод *a priori*^[3], т.е., че определени причини водят до определени следствия — че добре познатият ни случай на временно преустановяване на жизнените функции напълно естествено би следвало да довежда понякога до преждевременно погребване, — независимо от това схващане, разполагаме с непосредствени примери от медицинската практика и от живота, които доказват, че всъщност са били извършвани не малко погребения от такъв род. Ако се наложи, веднага бих могъл да се позова на стотина напълно автентични случая. Един подобен и крайно необикновен инцидент, подробностите на който може би все още са пресни в паметта на някои от моите читатели, стана не много отдавна в съседния град Балтимор, където предизвика безкрайно силна и тягостна възбуда. Съпругата на един от най-уважаваните граждани — известен юрист и член на Конгреса — била повалена от внезапна и незайна болест, която объркала напълно изкусните лекари. След дълги страдания тя умряла или поне решили, че е умряла. Впрочем никой не подозрял, нито пък имало причини да подозре, че действително не е умряла. Външно тя носела всички белези, присъщи на мъртвеца. Лицето придобило обичайния изострен и хлътнал вид. Устните станали мраморно-бледи. Очите изгубили блясъка си. Никаква топлинка. Пулсът окончателно спрял. Три дни тялото стояло непогребано, през което време то се втвърдило като камък. Така или иначе, погребението било ускорено поради бързия развой на процеса — предположили, че скоро ще настъпи разложение.

Жената била отнесена в семейната гробница, в която след това цели три години нито веднаж не надникнали. Когато срокът изтекъл, отворили гробницата, за да внесат саркофага... но, майчице, какъв страхотен удар очаквал съпруга, който собственоръчно отворил вратите! Двете крила се отваряли навън и щом ги дръпнал, в

прегръдките му изтрополяло нещо в бяло одеяние. Скелетът на жена му, увит в неизгнилия още саван.

Обстойното изследване установило, че два дни след затварянето в гробницата мъртвата се съживила и че отчаяната борба в ковчега станала причина той да се строполи от нишата или поставката на пода, където се разбил, и по такъв начин жената успяла да излезе от него. Газената лампа, която случайно били оставили в гробницата, намерили съвършено празна — всъщност съдържанието може би се е било изпарило. На най-горното от стъпалата, които водели към злокобното помещение, лежало голямо парче от ковчега, с което жената вероятно се е мъчила да привлече нечие внимание, удряйки по железните врати. Докато се е мъчила така, тя навярно е изгубила свят, а може би и умряла от истински ужас, като при падането ѝ саванът ѝ се заплел о една от железните пръчки, стърчаща от вътрешната страна на вратите. Така и останала, така и тлението я опустошило — права.

През 1810 г. във Франция погребали живо същество — случай, съпроводен от обстоятелства, които достатъчно недвусмислено потвърждават тезата, че истината е по-причудлива от измислицата. Героинята на това събитие била някоя си мадмоазел Виторин Лафуркад, девойка от знатно и богато семейство, надарена с изключителна красота. Сред многобройните ѝ поклонници бил и Жюлиен Босюе, беден litterateur^[4] или журналист от Париж. Неговите дарби и забележителната му хубост привлекли вниманието на богатата наследница, която, изглежда, истински го обичала; ала високият ѝ произход я накарал да го отхвърли и да се омъжи за някой си мосю Ренел, banker и виден дипломат. След сватбата обаче този джентълмен я пренебрегнал, а може би дори и малтретирал. Прекарала няколко зловещи години с него, тя умряла... поне състоянието ѝ дотолкова наподобявало смъртта, че който я видял, останал с твърдото убеждение, че е мъртва. Погребали я — не в гробница, а в най-обикновен гроб, в родното ѝ село. Изпълнен с отчаяние и все още изгарян от спомена за безпределната обич, възлюбленият пристига от столицата в отдалечената провинция, където се намирало селото, воден от романтичното намерение да изрови тялото и за спомен да отреже буйните къдри. Стига гроба. В полунощ изкопава ковчега, открехва капака и тъкмо хваща косите, за да ги отреже, и... отварящите се очи на любимата изведнаж го възпират. Всъщност тя била погребана жива.

Жизнените сили не я били напуснали дълго, ласките на любимия я пробудили от летаргията, която погрешно взели за смърт. Обезумял, той я отнесъл в селската странноприемница, където бил отседнал. Употребил някои силни укрепителни средства, които неговите не малки познания по медицина му подсказали. С една дума, съживила се. Познала своя спасител. Останала при него, дордето лека-полека напълно възстановила здравето си. Нейното женско сърце не било от камък, а последният урок на любовта бил достатъчен, за да го смекчи. И за награда тя го отдала на Босюе. Повече не се и върнала при съпруга си, скрила от него своето възкресение и заедно с любимия си забягнала в Америка. След двадесет години двамата се завърнали във Франция, като мислели, че времето дотолкова е променило лицето на жената и че нейните приятели в никакъв случай не биха могли да я познаят. Обаче сметките им излезли криви, защото още при първата среща мосю Ренел наистина познал жена си и предявил своите права над нея. Тя отхвърлила иска, а и безпристрастният трибунал я подкрепил, като постановил, че необичайните обстоятелства и дългогодишният промеждутък са покрили с давност — не само от гледна точка на справедливостта, но и според закона — неговите съпружески права.

Лайпцигският „Хирургически дневник“, периодично списание с изключителен авторитет и заслуги, което някой американски книготърговец добре би сторил да преведе и преиздаде, отбелязва в един от последните си броеве случай по този проблем, който наистина е потресаващ.

Някакъв артилерийски офицер, човек с гигантско телосложение и желязно здраве, бил хвърлен от буен кон и получил много сериозна контузия на главата, от която веднага изпаднал в безсъзнание; черепът му бил леко пукнат, обаче съмнения за непосредствена опасност не възникнали. Трепанацията минала благополучно. Прелели му кръв, приложили и други от общоприетите мерки, за да го облекчат. Но той постепенно почнал да изпада във все по-безнадеждно състояние на ступор и в края на краищата помислили, че е мъртъв.

Времето било горещо и едва ли не с неприлична експедитивност го погребали в едно от обществените гробища. Погребението станало в четвъртък. В неделя районът на гробищата, както обикновено, бил доста оживен от посетители и някъде към пладне настъпило небивало

въннение, предизвикано от твърдението на един селянин, че дордето седял върху гроба на офицера, съвсем ясно усетил земята да се повдига, сякаш някой отдолу се борел. В началото почти не обърнали внимание на думите му, ала нескритият ужас и неотстъпчивата упоритост, с която той настоявал на своето, най-после постигнали въздействие върху тълпата. Набързо донесли отнякъде лопати и за няколко минути безсрамно плиткият гроб бил разрит, така че главата на неговия обитател се показала. Привидно той изглеждал мъртъв, а седял почти изправен в ковчега, чийто капак от яростните усилия бил полуповдигнат.

Незабавно го откарали в най-близката болница, където се произнесли, че е още жив, макар и в състояние на задушаване. След няколко часа дошъл на себе си, познал отделни лица, свои приятели, и с откъслечни фрази описал мъките си в гроба.

От онова, което разказал, станало ясно, че около час след като го погребали, бил в пълно съзнание, чак подир това изпаднал в несвяст. Гробът бил зарит доста небрежно, как да е, с извънредно рохка земя, така че в него прониквал малко въздух. Чул стъпките на тълпата над себе си и на свой ред се постарал и другите да го чуят. Изглежда, глъчката в гробищата, заявил той, го изтръгнала от дълбокия сън, ала щом се пробудил, тозчас напълно осъзнал ужасното положение, в което се намирал.

Отбелязано е, че пациентът бързо се поправял и както изглеждало, скоро щял напълно да се възстанови, обаче станал жертва на лекарските опити. Въздействували му с галванична батерия, която неочаквано го довършила, предизвиквайки супериндукция и в резултат — екстатичен пароксизъм.

Като споменах за галваничната батерия, в паметта ми възкръсна всеизвестният и чрезмерно необикновен случай, свързан с нашия проблем, при който въздействието ѝ се оказало средство за съживяването на един млад лондонски адвокат, пролежал погребан в земята цели два дни. Това станало през 1831 г. и предизвиквало на времето истинска сензация, където станело дума за него.

Пациентът, мистър Едуърд Степълтън, починал очевидно от петнист тиф, съпроводен от известни анормални симптоми, които възбудили любопитството на лекуващите го лекари. След привидната смърт те поискали съгласието на приятелите му да го подложат на

изследване post mortem^[5], но последните не позволили. И както често става при подобен отказ, лекарите решили да извадят от гроба тялото и да го аутопсират на спокойствие, без никой да разбере. Лесно постигнали споразумение с една от многобройните шайки похитители на трупове, от каквито Лондон гъмжи; на третата нощ след погребението мнимият труп бил изровен от гроба, дълбок осем стъпки, и докаран в операционната на някаква частна болница.

Като направили разрез на коремната област, здравият и неразложен вид на трупа навел хирурзите на мисълта да прибегнат до галваничната батерия. Започнали да правят опити един след друг, но без никакъв видим ефект — всички били безрезултатни, с изключение на един-два, когато в по-ярка степен се проявили конвулсивни реакции, като че симптоми на жизненост.

Станало късно. Почти се зазорявало вече, когато най-после решили, че ще бъде по-целесъобразно веднага да продължат дисекцията. Някакъв студент обаче особено много държал да изпробват неговата теория и настоял да въздействуват върху един от гръдните мускули с батерията. Направили груб разрез и щом жицата се докоснала, пациентът с бързо, ала напълно лишено от конвулсии движение станал от операционната маса, направил няколко крачки досред залата, огледал се неспокойно в продължение на няколко секунди и... проговорил. От онова, което казал, никой нищо не разбрал, но все пак — произнесени думи и ясно учленени срички. След като изрекъл думите, тежко се строполил на пода.

Няколко минути всички били парализирани от ужас... но спешността на случая ги накарала скоро да си възвърнат самообладанието. Убедили се, че мистър Степълтън е жив, макар и в безсъзнание. Поднесли му етер, той дошъл на себе си и бързо се възвърнал към здравето и приятелите си... но подробностите около оживяването му държали в тайна до момента, когато сметнали, че вече няма опасност от повторно заболяване. Можете да си представите почудата... възторженото изумление на другарите му!

Най-вълнуващото, най-странното от целия случай обаче се заключава в разказа на самия мистър С. Той заявил, че нито миг не е губил напълно съзнание... че смътно и неясно схващал какво става с него от момента, когато лекарите го обявили за *мъртъв*, до припадъка на пода в болницата. „Жив съм“ — това били неразбираемите думи,

които (след като се досетил, че е попаднал в залата за дисекции) се помъчил да изрече с нечувани усилия.

Извънредно лесно е да умножа броя на историите от подобен род, но ще се въздържа, защото всъщност не е необходимо да излагам повече от тях, за да потвърдя факта, че преждевременните погребения действително стават. Когато се замислим колко рядко имаме възможност да ги установим, поради самото естество на случая, неизбежно би следвало да приемем, че те наистина *нерядко* стават, без ние да разберем. Наистина едва ли има гробище, в което при разкопки — по каквито и да било причини — да не са намирали често скелети във всевъзможни пози, будещи най-ужасни предположения.

Предположението е ужасно наистина, уверявам ви... ала далеч по-ужасна е участта! Без колебание бихме могли да заявим, че *няма* по-ужасен край от погребението преди смъртта — край, на който с такава лекота се удава да причини върховното телесно и душевно терзание. Непоносимата тегота в дробовете... зловонните изпарения от влажната земя... пристегнатият саван... безжалостната прегръдка на тясното ложе... мракът на абсолютната Нощ... мълчанието, подобно море, което ни е погълнало... незримото, ала осезаемо присъствие на Победителя-Червей... и всичко това съпроводено от мисълта за въздуха и тревата отгоре, от спомена за скъпите другари, които на криле биха долетели, за да ни избавят, стига да знаеха участта ни, и от съзнанието, че за тази участ те *никога* няма да узнаят... от мисълта, че нашият лих жребий е жребият на истинските мъртъвци... и всички тия разсъждения, казвам ви, довеждат сърцето, което все още пулсира, до такъв страхотен и чрезмерен ужас, че и най-дръзновеното въображение неминуемо би се вцепенило пред него. Не познавам нищо помъчително на тая земя... не бихме могли дори наполовина да си представим по-чудовищни изтезания и в най-бездънните глъбини на преизподнята. Затова и всички разкази на тази тема будят най-дълбок интерес — интерес, който, въпреки благоговейната страхопочит към самата тема — както по характер, така и по достойнство, — зависи напълно от убеждението ни, че предметът на разказа е *истината*. Онова, което сега ми предстои да опиша, е извлечено от моите собствени, фактически познания... от моя собствен жизнен опит.

От няколко години страдах от пристъпи на съвсем необичайно неразположение, което лекарите се споразумяха, да нарекат

каталепсия^[6], по липса на по-определен термин. Макар преките и косвени причини, както и действителната диагноза да са все още загадка, видимият и ясно изразен характер на болестта е достатъчно обстойно изследван. Нейните разновидности, изглежда, се заключават предимно в степените. Понякога пациентът изпада само за ден, а дори и за по-кратък период в нещо като дълбока летаргия. Изгубва съзнание и външно остава неподвижен, обаче пулсът продължава да се напипва, забелязват се и следи от телесна топлина, руменината по бузите все още слабо личи, а при поднасяне на огледало до устните можем да установим забавената, неравномерна и колеблива дейност на дробовете. Друг път трансът трае със седмици... дори месеци; и при най-внимателен преглед, с помощта на най-строги медицински анализи, не бихме успели да констатираме съществена разлика между сегашното състояние на болния и онова, което се смята за абсолютна смърт. Обикновено следните факти най-често и единствено спасяват болния от преждевременно погребение — приятелите му знаят, че дотогава е бил обект на каталепсия, и най-вече съмнението, породено от липсата на външни белези на разложение. За щастие болестта се развива постепенно. Първоначалните прояви, макар и едва забележими, са недвусмислени. С течение на времето припадъците стават все по-типични и по-типични, всеки следващ е по-дълготраен от предишния. И тъкмо тук се крие главният залог, че болният няма да бъде преждевременно погребан. Нещастникът, чийто *пръв* пристъп се отличава с изключително остър характер — нещо, което рядко се наблюдава, — почти неминуемо е обречен да бъде погребан жив.

Моят случай не се различаваше с нищо по-съществено от описаните в медицинската литература. Понякога без видими причини постепенно изпадах в състояние на полусинкоп или полуприпадък; и в това си състояние, без болка, лишен от способността да помръдна или, по-точно казано — да мисля, обаче запазил притъпеното летаргично съзнание за живота и за присъствието на онези, които заобикаляха моята постеля, оставах, докато болестната криза внезапно не ме върнеше към пълно съзнание. Друг път пристъпът ме покосяваше неочаквано и безвъзвратно. Прилошаваше ми, вдървявах се, тръпки ме побиваха, свят ми се завиваше и в същия миг, омаломощен, припадах. Следвах седмици на пустота, мрак и безмълвие — всемирът се превръщаше в Нищо. По-съвършено небитие не би могло да

съществува. От подобни пристъпи обаче се възстановявах на етапи — колкото по-ненадейно ме бяха повалили, толкова по-бавно идвах на себе си. Също както денят се съзорява за самотния и безприютен просяк, който се скита из улиците в безкрайната безлюдна зимна нощ... също тъй мудро... също тъй морно... също тъй ободряващо се възвръщаше светликът на душата ми.

Като изключим предразположението ми да изпадам в транс, здравето ми, изглежда, бе добро; при това не бях в състояние да забележа, че то е засегнато от взимащата надмощие болест — поне дотогава, докато не обърнах внимание на идиосинক্রазията при обикновения *сън*, която можеше да мине за свръхвъзбуда. Отворех ли очи след дрямка, никога не ми се удаваше веднага да възвърна напълно сетивата си и всеки път в продължение на минути оставах така — всецяло объркан и в недоумение; всички ментални способности и по-специално паметта се намираха в състояние на абсолютна задръжка.

В онова, което ме измъчваше, нямаше и следа от физическа болка — само безкрайни душевни терзания. Във въображението ми нахлуха мъртвешки образи. Почнах да приказвам за „червеи, гробове и епитафии“. Обсебиха ме размишления за смъртта, а представата за преждевременното погребение неотстъпно държеше съзнанието ми в плен. Денем и нощем ме преследваше пъклената Гибел, която ме застрашава. През деня мъчителните ми помисли бяха чрезмерни, ала през нощта — непоносими. Щом злокобният Мрак обгърнеше Земята, от ужаса на всяка мисъл потреперах — потреперах като тръпнещите пера на катафалка. И когато цялото ми Същество откажеше повече да устоява пред бдението, пак се борех да не би да се поддам на съня, защото, като си припомнях, че пробуждайки се, бих могъл да се намеря в гроба, тръпки ме побиваха. А когато най-сетне потънях в дрямка, тутакси се втурвах в света на привиденията, над който неизменната Представа за небитието пърхаше с огромните си черни криле, засенящи всичко, подтискащи всичко.

От неизбежните зловещи образи, които ме гнетяха в сънищата, избрах един-единствен, за да го опиша. Струва ми се, бях изпаднал в каталептичен транс, по-продължителен и по-дълбок от друг път. Изведнаж ледена ръка ме докосна по челото и нетърпелив, гъгвив глас пошушна в ухото ми: „Стани!“

Надигнах се. Непрогледен, всепоглъщащ мрак. Не можех да различа силуета на онзи, който ме разбуди. Не можех и да си припомня ни по кое време бях изпаднал в транс, ни мястото, където се бях строполил. И дордето седях така — неподвижен, погълнат от усилието да събера мислите си, студената ръка яростно ме сграбчи за китката, сърдито ме раздрусва, а гъгнивият глас повтори:

— Стани! Не ти ли заповядах да станеш?

— Но кой си ти? — попитах аз.

— Там, в селенията, които обитавам, аз нямам име — скръбно отвърна гласът, — бях смъртен, сега съм прокълнат дух. Бях безжалостен, сега преливам от състрадание. Нима не усещаш как цял се треса? Зъбите ми тракат, когато говоря, ала не от вледеняващия студ на нощта... на безкрайната нощ. Ужасът е непосилен. Как можеш да спиш спокойно? Покой нямам от воплите на тия чрезмерни мъки. Тези гледки не са по силите ми. Казвам ти, стани! Ела с мен навън в Нощта — да разтворя гробовете пред очите ти. Нима гледката не е печална?... Виж!

Погледнах, а невидимият силует, който продължаваше здраво да стиска китката ми, накара гробовете на цялото човечество да се отворят и от всеки гроб просветна фосфоресциращото мъждукане на тлението; тъй успях да надникна в най-потулените кътчета и там съзрях увити в савани трупове, потънали, заедно с червеите, в печален и тържествен унес. Но — уви! — онези, които наистина спяха, бяха малко, с много милиони по-малко от другите, които изобщо не бяха склопили очи; отвред долиташе слаб шум от боричкане — всеобщ и безутешен уплах; от глъбините на безбройните ями се разнасяше прискърбно шумолене от саваните на погребаните. А от ония, които привидно почиваха спокойно, забелязах, че мнозина, мнозина бяха променили, повече или по-малко, вдървеното и неудобно положение, в което първоначално са били положени в гроба. И дордето втренчено се вирах, гласът отново ми каза:

— Нима не е... о, *нима не е* печална гледка?

Ала преди да успея да намеря думи за отговор, силуетът отпусна китката ми, фосфоресциращото сияние угасна, гробовете се затвориха с неочаквана сила — от тях продължаваха да долитат безредни и отчаяни вопли, а гласът отново повтори:

— Нима не е — о, господи! — *нима не е* безумно печална гледка?

Подобни фантастични видения, които ме спохождаха нощем, почнаха да оказват неимоверно силно влияние със своя ужас и върху часовете, когато бодърствувах. Нервите ми съвсем се разстроиха, превърнах се в плячка на непрестанно връхлитащи страшилища. Опасявах се да яздя, да се движа пеш, изобщо въздържах се от всякакви забавления, които биха ме отдалечили от дома. Всъщност нямах смелост да се откъсна от непосредствената близост на ония, които знаеха, че съм предразположен към каталепсия, да не би, изпадайки в някой от обичайните пристъпи, да ме погребат, преди да са успели да установят действителното ми състояние. Усъмних се в грижите, във верността на най-скъпите си приятели. Ужасявах се, че при транс, който би продължил повече от обикновено, у тях би могло да надделее убеждението, че изобщо няма да дойда на себе си. Понеже им струвах не малко тревоги, стигнах дори още по-далеч, боях се, че с радост биха могли да се възползват от всяка по-дълготрайна атака, като достатъчно извинение, за да се избавят завинаги от мен. Напразно се мъчеха да ме уверяват с най-тържествени обещания. Карах ги да ми се кълнат в най-светото им, че в никакъв случай няма да ме погребват, дордето не се разложи така, че да не могат повече да ме държат. Но дори и след това вледеняващите ме опасения не искаха да се вслушват в никакви доводи... отхвърляха успокоенията. Оплетох се в цял низ старателно обмислени превантивни мерки. Покрай другото наредих да преустроят семейната гробница така, че без особени усилия да се отваря отвътре. Най-слабият натиск върху един дълъг лост, който се проточваше далече навътре в гробницата, би накарал железния портал широко да се разтвори. Наредих също така да има свободен достъп на въздух и светлина, както и удобни вместилища за храна и вода в непосредствена близост до ковчега, предназначен да приеме тялото ми. Самият ковчег бе облицован с мека и топла материя, капакът бе проектиран съобразно сводестия принцип, като в добавък имаше пружини, така прикрепени, че и най-лекото движение на тялото би се оказало достатъчно, за да го отвори. Независимо от всичко върху покрива на гробницата окачиха грамадна камбана, въжето на която се предвиждаше да бъде прокарано през отвор в ковчега и вързано за едната ръка на трупа. Но — уви! — каква полза да дебнеш Съдбата си? Дори и тези изкусно обмислени предпазни мерки не биха били в

състояние да спасят от най-ужасни мъки онзи, когото жив са погребали — прокълнатия, предопределен да понесе жребия на тези мъки!

Веднаж, след дълго безсъзнание, настъпи момент — както и по-рано често е имало подобни моменти, — в който пред мен почна да просветва първото слабо и неопределено чувство, че съществувам. Бавно, с костенурчи ход, пристъпяше немоцната сива зора на деня, в който душата ми отново щеше да се пробуди. Смътно безпокойство и вцепенение. Апатична, продължителна, тъпа болка. Нито желание... нито надежда... нито усилие. После, след доста време, звън в ушите; а след още много, много време — бодежи и тръпки в крайниците; сетне, сякаш цяла вечност на сладостен покой — пробуждащите се сетива се помъчиха да стигнат до мисълта; подир това отново за малко се гмурнах в небитието и накрая — отведнаж се опомних. Най-напред потръпна единият клепач и миг след туй електрически шок — смъртен, непреодолим, — който изсмуква кръвта от слепоочията и на порои я отпраща връз сърцето. И едва тогава първото по-определено усилие да мисля. И едва тогава първото налягане да си припомня. И едва тогава случайна и мимолетна сполука. И едва тогава паметта дотолкова си възвърна контрола, че до известна степен осъзнах в какво състояние се намирам. Разбрах, че не се пробуждам от обикновен сън. Спомних си, че бях изпаднал в каталепсия. И едва тогава — сякаш океан връхлетя отгоре ми — онази единствена злокобна Гибел... онази единствена прокобна и всеподтискаща ме представа сграбчи разтреперания ми дух.

В продължение на няколко минути, след като това видение ме обсеби, останах неподвижен. И защо? Не можех да събера смелост да помръдна. Не се осмелявах да направя усилието, което трябваше да ме убеди каква е участта ми... а и нещо в сърцето ми нашепна: „Така е, положително е така!“ Отчаяние — подобно на което никаква злочестина не би могла да предизвика, — отчаяние единствено ме принуди след дълга нерешителност да повдигна натежалите клепачи. Повдигнах ги. Мрак... непрогледен мрак. Знаех, че пристъпът е свършил. Знаех, че кризата на болестта отдавна е преминала. Знаех, че напълно вече съм възвърнал зрителните си способности — и все пак мрак... непрогледен мрак... напрегнатият, абсолютен, безпросветен мрак на Нощта, възцарила се во веки веков.

Помъчих се да извикам и при опита устните и пресъхналият ми език конвулсивно замърдаха... ала ни звук не се отскубна от хлътналите дробове, които, притиснати като че от тежестта на срутила се планина, ведно със сърцето се запъхтяваха и пулсираха при всяка с труд и силом изтръгната глътка въздух.

При напрежението да извикам движението на челюстите ми подсказа, че са привързани, както обикновено постъпват с мъртъвците. При това усетих, че лежа върху нещо твърдо; отстрани също така нещо твърдо здраво ме притискаше. Дотогава не се бях осмелил да помръдна крайниците си, но тозчас яростно разперих ръце — те лежаха скръстени върху гърдите ми. Удариха о нещо яко, дървено, похлупило ме цял на не повече от шест инча над лицето ми. Не можех вече да се съмнявам — най-после ме бяха положили в ковчег.

И тогаз, сред всичките безпределни неволи, като херувим кротко пристъпи *надеждата*... спомних си за предохранителните мерки. С гърч и спазмодичен напън насилих капака да се отвори — не се поддаде. Опипах китките си, да потърся въжето на камбаната — нямаше го. И тоз миг Утешителката-Надежда завинаги отлетя и още по-жестоко Отчаяние победоносно ме премаза — защото не можех да не забележа липсата на меката облицовка, за която така старателно се бях погрижил, и после силният своеобразен мирис на мокра земя неочаквано прониза ноздрите ми. Заключениеето не бе по силите ми. *Не* бях в гробницата. Припаднал съм далеч от дома... сред чужди хора... кога и как — не успях да си припомня... те, значи, са ме погребали като псе... закопали са ме в нищо и никакъв ковчег... и са ме зарили дълбоко, дълбоко и навеки в най-обикновен и безименен *гроб*.

А когато това ужасяващо убеждение насила си проправи път до най-потайните кътчета на душата ми, отново се помъчих да извикам. При втория опит успях. Продължителен, обезумял и безкраен ни писък, ни стон на агония проеча низ селенията на подземната Нощ.

— Хей! Ехе-е-ей, я стига! — чу се груб глас в отговор.

— По дяволите, какво става пък сега? — попита втори.

— Я излизай оттам! — обади се трети.

— Какво искаш да кажеш, като си се размяукал по тоя начин, сякаш си дива котка? — подзе четвърти; и при тези думи цяла шайка грубияни най-безцеремонно ме сграбчиха и няколко минути ме

разтърсваха. Не ме изтръгнаха от дълбокия унес... защото, когато изкрещях, бях напълно буден... ала всецяло ми възвърнаха паметта.

Това преживяване се случи близо до Ричмънд, щата Вирджиния. Заедно с един приятел бяхме предприели ловна експедиция на няколко мили надолу по крайбрежието на Джеймз Ривър. Нощта се спусна и ни настигна буря. Кабинката на малък шлеп, закотвен срещу течението и натоварен с градинска пръст, ни предложи единствения подслон, на който можехме да разчитаме. Нямахме друг избор и прекарахме нощта на борда. Спах в една от двете каюти на плавателния съд — едва ли си струва да описвам каютите на шестдесет-седемдесеттонните шлепове. В тази, която аз заех, нямаше изобщо никакво легло. Широка бе най-много осемнадесет инча. Височината от пода до палубата горе — пак толкова. С извънредно голям труд се набутах вътре. И въпреки всичко спях непробудно, а цялото видение — защото това не бе нито сън, нито кошмар — беше естествена последица от положението, в което лежах... от обичайния обременен ход на мисълта ми... от трудността — нали споменах вече за нея, — с която идвах на себе си и поспециално, с която възвръщах паметта си след всяко пробуждане. Хората, които ме разтърсиха, бяха от екипажа на шлепа и няколко работника, наети да го разтоварват. Мирисът на земя, който усетих, се носеше от самия товар. Превръзката на челюстта се оказа копринената носна кърпа, с която си бях вързал главата по липса на обикновена нощна шапчица.

Мъките, които понесох обаче, бяха несъмнено съвършено равностойни, съвсем същите, каквито изпитва в действителност онзи, когото жив са погребали. Страхотии... невъобразимо отвратителни... ала Злото винаги ражда Доброто — защото тяхната чрезмерност породи в душата ми неочакван обрат. Духът ми укрепна... успокои се. Заминах за чужбина. Заех се най-усърдно да правя гимнастически упражнения. Дишах чистия поднебесен въздух. Почнах да мисля за друго, не за Смъртта. Захвърлих далече от себе си медицинските книги. Изгорих Бъкн^[7]. Престанах да чета „Нощни мисли“^[8] и разните му там високопарни измишльотини за гробища... и вампири... *също като тия, които описах.* С една дума, станах нов човек, заживях истински човешки живот. От онази паметна нощ завинаги се простих с гробовните предчувствия, а ведно с тях изчезна и каталептичното

неразположение, на които то навярно бе по-скоро следствие, отколкото причина.

Има моменти, когато дори и за трезвото око на Разума нашият печален Човешки свят би могъл да заприлича на Преизподнята... но човешкото въображение не е Кратос^[9], та безнаказано да се спуска в нейните бездни. Уви! На зловещия легион задгробни ужаси не е възможно да погледнем като на фантазмагории... а, подобно Демоните, съпътстващи Афразиаб^[10] при пътешествието му надолу по течението на Оксус^[11], трябва да ги приспим, иначе те ще ни разкъсат... не бива да смущаваме съня им, иначе ще станем тяхна жертва.

---

[1] Река в европейска Русия, прочула се при паническото отстъпление на Наполеоновите войски (26–29.XI.1812 г.). — Б.пр. ↑

[2] „Черната яма“ в Калкута — затворът във Форт Уилям (европейската част на града), където през 1756 г. били хвърлени 146 англичани пленници, за една нощ 123-ма от тях умрели от задушаване. — Б.пр. ↑

[3] По принцип; предварително (лат.). — Б.пр. ↑

[4] Литератор (фр.). — Б.пр. ↑

[5] След смъртта (лат.). — Б.пр. ↑

[6] Катаlepsия (гр.) — дълготрайни тонични свивания на цялата волева мускулатура, които се явяват припадъчно със загубване или полузагубване на съзнание; симптом при истерия, тежка меланхолия и др., а също и при хипнотично състояние. — Б.пр. ↑

[7] Уилям Бъкн (1729–1805) — шотландски лекар, автор на широкоизвестната на времето си книга „Домашна медицина или Домашен лекар“. — Б.пр. ↑

[8] „Нощни мисли“ — „Жалба или Мощни мисли за живота, смъртта и безсмъртието“, дидактична поема от английския поет Едуард Йънг (1683–1765). — Б.пр. ↑

[9] Кратос (мит.) — гръцко алегорично божество, олицетворяващо силата. — Б.пр. ↑

[10] Афразиаб — турански цар, воювал против Иран; един от героите в поемата на Фирдоуси (933–1021) „Шах наме“ („Книга на царете“), персийска епопея, предаваща в сбита форма иранските легенди. — Б.пр. ↑

[11] Оксус или Окс, древното име на р. Аму-Дария. — Б.пр. ↑

ГЕОРГИ СЛАВОВ ЕДГАР АЛЪН ПО

През своя кратък живот Едгар По не достига славата на Уошингтън Ървинг и Фенимор Купър, а и следващото поколение (Емърсън и Уитмън) го приема не особено ласкаво. Колкото и странно да звучи, Европа (от Бодлер и Маларме до Йейтс и Валери) трябваше отново да открие на Америка едно от нейните най-самобитни дарования.

Жизненият път на По е кратка и трагична летопис. Роден в Бостън, двегодишен той остава без родители. Семейството на богатия търговец Джон Алън прибира детето и го праща да учи в Англия. Когато след пет години се завръща в Америка, младият Едгар постъпва в новооткрития университет на Вирджиния, където остава една година, после се премества във военното училище „Уест Пойн“ и там остава само една година. Независим и болезнено горд по природа, Едгар Алън По скоро скъсва завинаги със своя осиновител — стъпка, която го лишава до края на живота от материална сигурност.

Неизпълнил още двадесет години, По издава две стихосбирки, на които никой не обръща внимание — те не третират традиционните теми от онова време: природа, религия, история. Непостоянната работа, злощастният край на брака и нищетата преждевременно довършват поета; четиридесетгодишен, той угасва — ослепителен метеор, прорязал тъмното небе на литературна Америка.

Още приживе По успява да се наложи в три области: поезията, разказа и критиката. За зла участ изпълнител на литературното му завещание става Руфъс Уилмът Грисуолд, който ненавижда поезията и умишлено изопачава фактите. Заслепен от омраза към неговия гений, той му приписва какви ли не пороци и прегрешения: ненормална психика, душевна неустойчивост, прекомерна гордост, свадлив характер, мания за преследване, абсурдна претенция за начетеност, каквато всъщност уж не притежавал, умишлено съчинени измислици за живота и метода на творчество и т.н. и т.н. Необходими са

десетилетия, додето заблудата се разсее. От друга страна, тесният обсег, в който По насочва своите усилия, както и естеството на неговия дар още повече увеличават затруднението, пред което преиначените факти поставят критици и читатели. Онези, които дирят Шекспировата широта или Хоторновата дълбочина на етичните проблеми, неминуемо ще се разочароват — те просто липсват у По. Но той винаги ще остане, наред с Уолт Уитмън и Емили Дикинсън, един от „тримата големи“ в американската поезия, най-значителният критик от своето поколение и бащата на американския разказ.

Още преди сто и двадесет години (в сп. „Сетърди Куриър“) Едгар По за първи път използва техниката на „цялостното въздействие“, върху която е изграден съвременният американски разказ. Той концентрира въздействието чрез старателно обмислен план, чрез архитектурата на повествованието, фокусирайки сюжетното развитие върху кулминационния момент, и от първото до последното изречение умело контролира настроението с помощта на умишлено подбраната подробност, като ни внушава, че невероятното е вероятно (истински образци-шедьоври в това отношение са разказите „Маската на Багрена смърт“ и „Сфинксът“).

В трите области — поезията, белетристиката и литературната критика — По развива Нютоновото схващане за „единството на вселената“. Според него разказът непременно трябва да отговаря на следните условия: да въздействува цялостно, да започва още с първото изречение, да бъде кратък, за да се прочете „на един дъх“, и да бъде очистен от излишни подробности. Всички усилия на По целят да се създаде проза, близка до законите на поезията, ето защо в разказите си той съзнателно дири още в началото единство между тона и атмосферата, за да ни поведе стремглаво към поразяващата развръзка. По свой път и независимо от съществуващите дотогава образци той създава новата форма, която светът по-късно нарече американски разказ.

Всички разкази на По носят своя специфична атмосфера, атмосферата на „готическия ужас“: мястото на действието е необичайно, пустеещо и мрачно, самото действие се развива предимно вечер или в полунощ; героите носят чужди, особени имена, почти

никога не са американци (или поне чисти американци) и обикновено са потомци на аристократични родове, високообразовани и... обречени. Тяхната смърт е по-особена; По си избира онази „ничия земя“, която лежи между живота и смъртта, и там развихря стихията на своето въображение: неудържимо и безвъзвратно животът си отива, а смъртта не носи желаниа покой. Дори красотата у По не е сгрята от топлината на живота, тя е като хладна мраморна статуя — искряща, ослепително бяла, монументална и малко плашеща, подобно академичната скулптура от онези дни.

Въображението на По напомня въображението на самотно дете, прекомерно развито за възрастта си, израсло сред невротични старци. Както у детето, така и у По проличава желанието да се покаже мечтата за сила и власт, ала пак, както у детето, у него всеки нерв е лесно уязвим не само от кошмарните съновидения, но и от физическото насилие на света, в който живеят възрастните — той стои обезсърчен пред заключените врати на този свят.

В системата на По няма място за епоса, „цялостното въздействие“ се постига в кратката, динамична, умело композирана и *crescendo* градирана форма.

Неговите разкази биха могли да се разделят на три основни групи: разкази на ужаса и фантазията, разкази за красотата и разкази за логичното построение. От ирационалното („Сянка“), през приказното („Подскок-Жабок“) до карикатурата („Очилата“) — такава е широката амплитуда на неговите творчески интереси. За По творчеството е форма на бягство от равнодушния и жесток свят, който не го разбира и който самият По отказва да разбере. Той създава своя, свръхестествена вселена, обитавана от неосезаемите образи на Красотата, Трагедията, Любовта, Ужаса и Смъртта. Независимо от хиперболизираните и доведени до крайност образи у него откриваме чертите на простата човешка Болка, присъща на всекиго от нас. Може би тъкмо на това По дължи световната си известност и влияние, у него чудовищното е само маска, прикриваща болката. Едгар По дири убежище в романтизма: Хофман, Шлегел, Байрѐн и Колридж. Но той е малко по-своеобразен романтик — самобитността на художественото мислене у него много често е склонна да пародира романтичната тематика и традиционните за консервативния европейски романтизъм идеи и образи. В това отношение неговият маниер напомня амбивалентния прием, с който

няколко столетия по-рано западноевропейската „карнавална литература“ си послужи, за да осмее схоластиката на Средновековието. Едгар По е един от малцината писатели в световната белетристика, който има смелостта гротескно да пародира собствения си литературен маниер („Без дъх“, „Преждевременното погребение“).

Също като Мелвил, корабът на По се разбива о рифовете на американския меркантилизъм, враждебен на неговите идеали.

„Поетичният принцип“ на Едгар По върна музиката и пулсиращия ритъм в поезията на френските символисти, от които на свой ред Т. С. Елиът и модерните поети черпят нови форми и техника. Ако се вгледаме по-внимателно, неминуемо ще открием влиянието на „южняка“ По върху друг един „южняк“ от наши дни — Уилям Фокнър. Всъщност той е повлиял и продължава да влияе върху всеки, който пише разкази на английски език. В една или друга форма влиянието на По личи у всеки американски разказвач след него: от Хоторн и Мелвил, през Брет Харт и О. Хенри до Катрин Ан Портър и Юдора Уелти.

Каквито и преценки да правим, едно е безспорно: като естет и майстор Едгар По раздвижи умовете на следващите поколения и славата му, вместо да помръква, все по-ярко блести. Едни намират, че е по-интересно да четат за автора, отколкото самия автор, други извличат и наслада, и поука от творбите му, но никой вече не може да го отмине с пренебрежение, дори самите американци, които и днес продължават да се чуждеят от него, наричайки го „нашият братовчед, мистър По“.

Георги Славов

Издание:

Автор: Едгар Алън По

Заглавие: Без дъх

Преводач: Георги Славов

Език, от който е преведено: английски

Издател: Издателство „Народна култура“

Град на издателя: София

Година на издаване: 1966

Тип: сборник разкази

Националност: американска

Печатница: ДПК „Димитър Благоев“

Редактор: Красимира Тодорова

Художествен редактор: Васил Йончев

Технически редактор: Олга Стоянова

Художник: Александър Поплилов

Коректор: Лиляна Малякова; Евдокия Попова

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1406>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.